

XV. YÜZYIL LÂTİNCE MACAR KRONİĞİ CHRONICA HUNGARORUM'UN TÜRK TARİHİ BAKIMINDAN DEĞERİ *

Yrd. Doç. Dr. HİCRAN AKIN

GİRİŞ

Chronica Hungarorum'un yazarı olan Macar kronikçisi Thuróczy, hali vakti yerinde, mülk sahibi, soylu ve eski bir Macar ailesinden gelmektedir. 1435 yılında doğan ve üniversite tahsili yaptığına dair hiçbir bilgimiz olmayan Thuróczy, 1465'den itibaren avukatlık yapmış, hukuk bilgilerini idarî hayattaki tecrübeleriyle arttırmış, lâtinceye hâkim bir kişi sıfatıyla 1467 yılında baş hâkimlerin notariusları (adli kâtip) arasına girmiştir. 1481 yılı vesikalarında baş hâkimin adliye kâtibi olarak geçen Thuróczy, 1476 yılında artık temyiz mahkemesinde adliye kâtibi değil, vesikaları kaleme alan baş kâtiptir. Kral Mátyás (1458-1490), yargı hâkimlerinden biri olarak Thuróczy'yi seçmiştir. Böylece Thuróczy artık adli daire başkanıdır. Büyük bir ihtimalle 1488'de ölen Thuróczy, hayat hikâyesinden anlaşıldığı üzere, yazar olarak yetişmemiştir, hukuk kültürüne sahip bir hâkimdi. Çevresinden gelen teşvikler onu yazar olmaya sevkeder. Bu teşvikler sonucu ortaya çıkan "Chronica Hungarorum: Macarların Kroniği" adlı geniş hacimli eseri birbirinden farklı 3 kısımdan oluşur ve bu bölümler ayrı zamanlarda kaleme alınmıştır. Kronik yazarı bu üç bölümü tarihî kronoloji sırasına göre de işlememiştir. Kendisini eseri yazmaya sevk eden sebepleri ve bazı kısımların hazırlanış tarihine dair bilgileri kendi eserinden, daha doğrusu ithaflarından öğreniyoruz.

Thuróczy, ikinci defa baş hâkimin noteri (adli kâtip) olduğu sırada, efendisi yargı hâkimi Hásságyi, ondan II. Károly'un (Charles d'Anjou) tarihini yazmasını ister, Thurócy isteği yerine getirerek Kis Károly'un (1385-1386) tarihini yazar.** Thuróczy kroniğın bu ilk bölümünü 1475 ile 1485 yılları arasında bitirmiştir.

* Prof. Dr. Şerif Baştav ve Prof. Dr. Hasan Eren'in yanında 1985 yılında tamamlanan doktora tezinin Osmanlı-Türkleriyle ilgili kısmının neşri.

** II. (Kis) Károly (Charles d'Anjou), Luis Durazzo'nin oğluydu. Babasının ölümünden sonra, Büyük Lajos (1342-1382) tarafından yetiştirilmiş, daha sonra Dalmaçya ve Hırvatistan

Thuróczy'nin yazdığı bu bölüm yeni efendisi Tamás Drági'nin dikkatini çekmiştir. Drági, Thuróczy'den Macarların anayurdu konusunda bir eser yazmasını ister. Drági, daha önce yazılan eserlerde, İskitya hakkında çok az şey yazıldığını, Kıral Attila'nın icraatının kısaca anlatıldığını ve eksiklerin tamamlanması gerektiğini düşündüğünden, Thuróczy'den bu konuyu işlemesini ister. Thuróczy de kendisinden önce yazılan eserlerden alıntılar yaparak ve bu eserlerdeki yanlışları düzelterek Hun tarihini ayrıntılı olarak işlediği kroniğin ikinci bölümünü 1486 yılının ikinci yarısında tamamlar. Anlaşıldığına göre, kronik yazarı kıraliyet kütüphanesinde tarihe ve coğrafyaya ait birçok eser bulmuştur. İskit-Hun tarihini yazarken Aeneas Silvius'un * coğrafi tarih ansiklopedisi ve Floransa arşiveki Antonius'un (ölümü 1459) dünya kroniğini eserinin mihenk taşı yapmıştır.

Kroniğin ikinci bölümünü de bitirdikten sonra Thuróczy, Kis Károly'un ölümü (1386) ve kıral Mátyás'ın tahta çıkışı (1458) arasında geçen devreyi de yazar. Kıral Mátyás'ın hâkimiyetini (1458-1490) gerektiği kadar etraflı olarak yazmak için kendisinde yeterince kuvvet görmeyen Thuróczy, başladığı işi bitirmekten çok, kaydedilmezse bu çağın hadiselerinin insanların hafızasından silineceği korkusuyla kroniğin üçüncü ve son bölümünü kaleme alır. Bu son bölümü yazmaya kendisini teşvik eden burada açıklamamasına rağmen, bu kişiyi "eski arkadaş" olarak adlandırmasından bunun Hásságyi olduğunu anlıyoruz. Kroniğin tamamı 20 Mart 1488'de Brünn'de basıldığından, bitiriliş tarihi 1487 olmalıdır. Thuróczy, asıl plânından farklı olarak hikâyesini Mátyás'ın tahta çıkışıyla kesmemiş, kısa bile olsa üç bölüm halinde onun hükümdarlığını da zikretmiştir. Kronikte kaydedilen en son hadise 17 Ağustos 1487'de Wiener-Neustadt'ın Macarlar tarafından alınış hadisesidir. Böylece Thuróczy, üç ayrı karakterdeki, üç ayrı bölümden oluşan eserin müellifi olmuştur. Thuróczy'nin çevresi, bu üç ayrı bölümdeki karakter farklılıklarını ve aksaklıkları farketmemiştir, zira onların tek isteği, Macarların tarihinin

pirensi yapılmıştır. 1381'de, III. Charles adıyla Napoli-Sicilya kralı olmuştur. 1385 yılında Büyük Lajos'un dul karısı kıraliçe Erzsébet'in yönetiminden memnun olmayan magnatların Macar tahtına çağrısını kabul ederek Macaristan'a geldi ve Napoli ve Macaristan kralı oldu, fakat kıraliçe Erzsébet taraftarlarınca 1386 yılında öldürüldü. Dul kıraliçe Erzsébet ve kızı Mária bu kanlı hadisenin yaratıcıları olarak kendilerini aklamak gayesiyle Lorenzo de Monaci'den Kis Károly'un tarihini yazmasını istemişlerdi. Monaci de isteği yerine getirerek Kis Károly hakkında manzum bir tarih yazmıştı. Thuróczy'nin efendisi Hásságyi ise, Thuróczy'den bu eseri nesre çevirmesini ister.

* İmparator III. Frederik'in de kâtipliğini yapan Aeneas Silvius Piccolomini tanınmış İtalyan hümanistidir. II. Pius adıyla 1458-1464 tarihleri arasında papalık yapmıştır.

geniş bir kitle tarafından bilinmesiydi. Kroniğin el yazması günümüze kalmamıştır, fakat eser bitirildikten hemen sonra 20 Mart 1488'de Brünn'de basılmıştır. Cilt 152. sayfada "Deo Gratias (Tanrı'ya şükür)" kelimeleriyle bitmektedir. Daha sonra, Rogerius'un Macaristan'daki Tatar istilâsından bahseden Carmen Miserabile (Ağıtlı Şarkı) adlı eseri kroniğe ilâve edilerek basılmıştır. Metin aralarına da 41 adet renkli gravür konmuştur. "Macarların Kroniği", Brünn baskısından iki buçuk ay sonra, 3 Haziran 1488'de o sırada Macar hâkimiyetinde bulunan Augusburg'da "gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş" olarak iki değişik baskı halinde, ikinci defa basılmıştır.

Thuróczy ve arkadaşlarının günlük resmî işleri onları kıralın çevresinden biraz dışarı çıkmaya sevk ediyordu. Nitekim bu durum tarih anlayışlarında da belirgin bir şekilde ifadesini bulmuştur. Thuróczy ve arkadaşları hadiselerin en yakın görgü tanığıydılar ve bu çevrede dönen tertiplerden haberdardılar ve dikkat ve görüş çevreleri kendiliğinden bütün ülkeye yayılıyordu. Thuróczy'nin başbakan gibi üst seviyedeki kişilerle sık sık birlikte olma imkânı vardı. Başbakan Mihály Országh Gúti (ölümü 1484), kronik yazarının ilgisini bildiğinden günün önemli hadiseleri hakkında ona bilgiler verirdi. Thuróczy'nin çevresi, ülkenin en iyi hukukçularından oluşan kültürlü, aydın insanlardan meydana gelmişti. Hâkimler hukuk konuları dışında cereyan eden hadiseleri de Thuróczy'nin faydalanması için muhafaza etmeye başladılar. Bu kişiler kronik yazarını ilgiyle desteklemişlerdir. Bu yüzden bu çevre olmasaydı, Thuróczy tarih yazarı olamazdı, zira taşrada yaşasa, gesta ve gesta kodekslerinden haberi olmaz, Hásságyi ve Drági'nin teşvikleri, arkadaşlarının yapıcı ilgisi olmadan da yazamazdı.

Bizim için eserinin en önemli kısmı, Osmanlı-Macar ilişkilerinin 100 yıllık bir dönemini işlediği eserinin üçüncü bölümüdür. Bu bölümü yazarken işi gittikçe ağırlaşmış, konularda derinleştikçe tarihçilik kabiliyeti de artmıştır. Thuróczy'nin Kis Károly'un ölümünden itibaren (1386) yaklaşık 100 senenin tarihini anlattığı eserinin bu üçüncü bölümü, diğer bölümlerden müstakil olarak hazırlanmıştır. Bu bölümün yazılışında Thuróczy, selefleri olan gesta yazarlarının eserlerini aynen kullanır. Eski gesta yazarları, Regino (ölümü 915) ve Altaich yıllıklarının Macarlara dair verilerini eserinin bel kemiği yapmış ve hümanist tarihçi Aeneas Silvius'u örnek olarak seçmiştir. János Apród'u * takip etmiş, hadiselerle çağdaş

* Kükülle János adıyla da zikredilen János Apród Tót-Solymosi, Büyük Lajos'un saray tarihçisiydi ve Büyük Lajos'un ölümünden sonra onun bütün hükümdarlığını (1342-1382)

vesikalaları ve mektupları kullanmıştır. Halk nazmı şeklinde efsaneleştirilen şifahi rivayetlerden de faydalanmıştır. Bunun dışında zamanında yaşayan yaşlılardan da istifade ettiği anlaşılıyor. Macar kiralıyet kançılıryasında eskiden beri kıralların taç giydikleri ve öldükleri tarihi, hatta ünvan değişikliklerini içine alan kayıtların tutulduğu bilinmektedir. İşte Thuróczy bunlardan bol miktarda faydalanmıştır. Aeneas'taki boşluğu, çağdaş vesikalardan aldığı bol malzemeyle doldurur. Bağış mektuplarının hikâye kısımlarını almış, 1435 yılı fermanının * girişini de kullanmıştır. Ayrıca János Hunyadi'nin János Vitéz ** tarafından kaleme alınan mektuplarını da değerlendirmiştir.

Eserdeki kronoloji hataları çağdaşı bulunduğu hadiselerle yaklaştıkça azalmaktadır. Yine de çağdaşı bulunduğu hadiselerde büyük hatalara düşmesine bakılırsa, kronoloji hususuna pek özen göstermediği anlaşılır. Buna karşılık hadiseleri ve kahramanlarını genellikle doğru kaydeder. Kronik yazarı, Güney-Macaristan'daki Osmanlı-Macar savaşlarının tasvirinin bir kısmını efendisi Tamás Drágy'nin verdiği bilgiden faydalanarak kaleme almıştır. Çağdaşı olan tarihî şahsiyetlerle, kiral sarayında bulunduğu sırada cereyan eden hadiseler hakkında çok az şey söylemektedir.

Rejime bağlılığına rağmen Thuróczy'nin eseri, gesta yazarları gibi sırf hanedanın menfaatlerini gözetmek maksadıyla kaleme alınmamıştır, fakat yine de Sigismund'un ölümünden (1437) sonraki bölümde eserinin merkezini János Hunyadi ve ailesi teşkil etmiştir. Kronik yazarı son derece gerçekçidir. Nitekim devlet menfaatini düşünerek gerçekleri değiştirmeye çalışmamıştır. Kronikte hadiselerin ahlâkî bakımdan yapılan yargısı, Thuróczy'nin hâkimlik göreviyle de ilgili bulunabilir. Önemli hadiselerin arkasında ahlâkî motifler araştırır. Varna muharebesini değerlendirmesini

kapsayan eserini yazmıştır. János Apród'un Büyük Lajos'un icraatından bahseden tarihî eseri en tam şekliyle Thuróczy'nin kroniğinde bize kalmıştır. (J. Horváth, A magyar irodalmi műveltség kezdetei. Bp. 1931. s. 67; J. Horváth, Az irodalmi műveltség megoszlása. Bp. 1944. s. 24.)

* Kiral Sigismund'un 1435 yılı II. Decretumu (12 Mart 1435) için bak: Franciscus Döry-Georgius Bónis-Vera Bacskaî, Decreta Regni Hungariae-Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301-1457. Akadémiai Kiadó. Budapest 1976. s. 277-282; Magyar Törvénytár CJH 1000-1526. évi törvények. Budapest 1899. s. 252-275. Bu decretumu, Sigismund'un en büyük decretumu olarak da adlandırılır.

** János Vitéz Hunyadi'nin en sadık adamları arasındaydı. Macaristan'ın dışarıyla mektuplaşmasını yıllarca o yürütmüştür. 1445'de Várad piskoposu, 1464'de ise, Estergom başpiskoposu olmuştur.

buna örnek gösterebiliriz: I. Ulászló'nun ölümünü ve haçlı ordusunun uğradığı felâketi, kiralın ve Hunyadi'nin II. Murad ile yaptıkları Segedin barışını ve yemini bozmalarına bağlamaktadır.

Hunyadi'ler çağı bakımından birinci derecede bir kaynak olan bu eser, Sekellerin hâlâ oyma yazısını kullandıklarını yazarak tarihî bakımdan önemli bir kayıt da vermiştir*.

Yaklaşık 100 yılı kapsayan Osmanlı-Macar ilişkilerinden bahsettiği eserinin son bölümünde Thuróczy, Türklerden nefretle bahsetmemiş, hatta onları övmüştür. Kronik yazarı, eserinin mihenk taşı olan Aeneas Silvius'un Cosmographia adlı eserinden Türklerin aşağılanmış tasvirini kroniğine almamıştır. Türklerin başarılarına atıfta bulunmuş, hem giyinişleriyle, hem de silahlarıyla İskit vatanından getirdikleri âdeti muhafaza ettiklerini tesbit etmiştir. Osmanlı beylerini voyvoda diye adlandıran kronik yazarı, Türk hükümdarlarına İmparator ünvanını vermiş (caesar turcorum) ve eserinin sadece iki yerinde Türklerden dinsizler diye bahsetmekle çağdaşı olan Türk ve birçok yabancı kaynağa göre üstünlük kazanmıştır. Kronik yazarının bu tutumu onun objektif yanlarından biridir.

Seçkin Macar tarihçisi Elemér Mályusz'un dışında, bugüne kadar kroniğin tamamını içine alan bir çalışma yapılmamıştır. Mályusz yayımladığı eserinde** kroniğin bütün problemleriyle ilgilenmiş ve kroniği bir bütün olarak Macar okuyucusuna tanıtmaya çalışmıştır. Yazarla ilgili problemleri, kroniğin kaynaklarını, Thuróczy'den önce meydana getirilen diğer bütün Macar kaynaklarını işlemiş, kroniği bütünüyle tanıtmıştır. Mályusz'un çalışması, kroniğin tamamını içine alan ilk ve son incelemedir. Bu eserin dışında, kronik oldukça geniş hacimli ve birbirinden farklı üç ayrı bölümden oluştuğundan, kroniğin tamamıyla ilgili bir çalışma yapılmamış, sadece kroniğin bazı problemleriyle ilgili çeşitli makaleler yayımlanmıştır***.

* Sekeller hâlâ "scyhaii" harfleriyle oyma yazısını kullanmaktadırlar. Thuróczy'ye göre, Sekel oyma yazısı Hun yazısıdır. Sekeller bugün Transilvanya'da, yani Romanya topraklarında yaşayan bir kavimdir. Bugüne kadar Sekeller hakkında yapılan araştırmalar, bu kavmin Türk olduğunu ortaya koymuştur. Ancak Sekellerin Hunlardan mı, Avarlardan mı, yoksa Bulgarlardan mı geldikleri henüz açıklığa kavuşturulamamıştır. Sekeller 17. yüzyıla kadar oyma yazısını kullanmışlardır. Bu oyma yazısı iki harfin dışında, Türklerin Yenisey kitabelerinde kullandıkları oyma yazısıyla aynıdır. Kroniğin yazıldığı sırada, yani 15. yüzyıl sonunda, Sekellerin hâlâ oyma yazısını kullandıklarının zikredilmesi son derece önemli bir kayıttır.

** A Thuróczy-kronika és forrásai. Akadémiai Kiadó, Budapest 1967.

*** Bu makaleleri sayacak olursak, bunların çok az sayıda olduğunu görürüz: J. Kaszák: Thuróczy János élete és krónikája (Mvelődéstörténeti Ertekezések) Bp. 1906; T. Kardos:

Kroniğin tamamı en son olarak 18. yüzyılda Lâtince olarak yayımlandıktan sonra *, bir daha basılmamıştır. Ancak iki yüzyıl gibi uzun bir süre geçtikten sonra nihayet 1978 yılı sonunda Macarca olarak yayımlanmıştır. Kroniğin ilk Macarca neşri olan bu eser, János Horváth tarafından hazırlanmıştır **. János Horváth kroniği Lâtince Macarcaya çevirmiş, kronikte gördüğü çok belirgin hataları arkaya koyduğu küçük notlarla okuyucuya göstermek istemiştir. Kısaca söylemek gerekirse bu eser, kroniğin Macarcaya çevirisidir. Lâtince okuyamayan okuyucu ve eserin 18. yüzyıl baskısının kolay elde edilemeyişi göz önünde tutularak bu eser hazırlanmıştır. Burada kroniğin değerlendirilmesi yapılmamıştır.

Kroniğin üçüncü bölümü yoğun bir şekilde Osmanlı-Macar ilişkilerini anlatmakta, ilişkilerin başlangıcından doruk noktasına ulaştığı yaklaşık 100 senelik bir devreyi kapsamaktadır. Thuróczy, Osmanlı-Türk tarihiyle ilgili konuların anlatımına Macar kralı Sigismund'un Eflak seferini (1395) naklederek başlar. Daha sonra sırasıyla Türklerin Gelibolu'da kazandıkları ilk toprak, Niğbolu haçlı seferi, Napolili Ladislas'ın Bayezid'in (Yıldırım) kızıyla evlendirilme çabaları ve Türklerin ilk defa Macar toprağına girişi, Güvercinlik kuşatması, Spalato pirenisi Hrvoya'nın Türk yardımıyla Macar ordusunu yenışı, Eflak'ta ortaya çıkan isyanlarla ilgili olarak Türklerin Eflak voyvodası Dan'ı desteklemesi, Temeşköz diyarında Türklerle yapılan iki karşılaşma ve İshak Bey'in öldürülmesi, Sırp despotu Brankoviç'in Belgrad kalesini Macar kralı Sigismund'a devreğişi ve II. Murad'ın Semendre zaferi zikredildikten sonra kronik, II. Murad'ın Belgrad kuşatmasına dair verdiği gayet orijinal bilgilerle birlikte hadiseleri daha etraflı anlatmaya başlar. Hunyadi'nin Semendre kalesi kumandanı İshak Bey ile yaptığı çarpışma, Mezid Bey ve Şehabeddin Paşa'nın başarısızlıkla neticelenen Macaristan seferleri, Hunyadi'nin uzun seferi, Segedin barışı,

Thuróczy János Magyar Krónikája. Monumenta Hungarica c. I. Bp. 1957; *E. Várju*: A Thuróczy-kronika kiadásai és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáraban őrzött példányai. Magyar Könyvszemle, Új folyam 10 (1902); *Mályusz*: Thuróczy János knónikája (Értekezések a történeti tudományok köréből XXVI. c. Sayı 3. Bp. 1944; *Mályusz*: Thuróczy János krónikája és a Corvina. A Filológiai Közlöny 1966. Sayı 3-4. Bp. 1966; *Mályusz*: A Thuróczy-kronika XV. századi kiadásai. Magyar könyvszemle. 1967.

* Schwandtner, Johannes Georgius, *Scriptores rerum Hungaricarum veteres as genuini*. c. I. Vindobanae 1766. s. 268.

** A magyarok krónikája. Budapest 1978. Kroniğin sonunda yer alan birkaç bölüm, daha önce László Geréb tarafından Macarcaya çevrilmişse de, bu kısa çeviri eserin çok küçük bir bölümünü oluşturduğundan, kroniğin Macarcaya çevrilmiş ilk örneği olarak kabul edemiyoruz (Macarcaya çevrilen bu bölümler "Humanista Történetirók" adlı eserin içinde, Bp. 1977 yılında 108-121. sayfalarda yayımlanmıştır.).

Varna muharebesi, II. Kosova muharebesi, Firuz Bey vakası, Rumelihisar'ın inşası ve İstanbul'un fethi, Fatih'in Belgrad kuşatması, Yayça kalesinin kiral Mátyás tarafından fethi ve Fatih'in II. Bosna seferi anlatıldıktan sonra, Türklere ait Sabaç (Bögürdelen) kalesinin Macarlar tarafından alınışıyla (1476), kroniğin Türkler hakkında verdiği bilgi sona erer.

Araştırmamıza konu olan eserin üçüncü bölümündeki Türklerle ilgili bu kayıtlar, bir Türk tarihi problemi olarak bugüne kadar hiç işlenmediği gibi, Prof. Dr. Şerif Baştav'ın Thuróczy ile ilgili verdiği bir sayfalık bilginin dışında *, kronik yazarı ve kroniği Türk ilim çevresince hiç bilinmemektedir. Thuróczy, bizde ve Batı ilim çevrelerinde, bol miktarda kendisinden faydalanmış olan Bonfini aracılığıyla tanınmaktadır. Bu durumu göz önüne alarak, Thuróczy ve eserini, kroniğin Osmanlı-Türklerine dair olan kısımlarını Türkçeye çevirerek Türk bilim âlemine tanıtmak istiyoruz. Çeviriyi yaparken kroniğin Schwandtner tarafından 1766'da yayımlanan Lâtinçe metniyle **, 1978 yılı Macarca baskısını *** esas aldık. Kronikten çevirdiğimiz her bahsin başına, Lâtinçe ve Macarca nüshasındaki sayfa numaralarını Lât. s..., ve Mac. s... şeklindeki kısaltmalarıyla koyduk. Kroniğin çevirisini yaparken metnin aslına sadık kaldık. Metinde geçen adları önce Macarca, sonra parantez içinde Lâtinçe yazarak asılları gibi verdik.

Daha sonra kaynağın verdiği bilgileri, "Kroniğin Değerlendirilmesi" başlığı altında, Türk, Bizans ve Batı kaynaklarıyla ve incelemelerle karşılaştırarak bir kaynak olarak değerlendirmeye ve doğruluk derecesini göstermeye çalıştık. Bu husustaki çalışmamızın sonuçlarını ayrıntılı olarak aşağıda "Notlar" halinde verdik. Hadiselerin aydınlatılmasında, Thuróczy'nin çağdaşı olan Zotikos, Hierax, Sphrantzes, Dukas, Kritovulos gibi Bizans tarih yazarlarına baş vurduğumuz gibi, Nicola Barbaro, Jean de Wavrin, M. Beheim gibi çağdaşı Batı kaynaklarından, Schiltberger, Bertrandon de la Broquière vb. hatırat ve seyahatnâmelerden, İbn Kemal, Tursun Bey, Neşri, Aşıkpaşazâde, Enveri vb. Türk kaynaklarından ve konularla ilgili modern araştırmalardan elimizden geldiği kadar faydalandık.

Türk tarihçiliğinin henüz başlangıç devrine rastladığı bir zamanda, oldukça seviyeli bir tarihçi olarak karşımıza çıkan Thuróczy, hadiseleri diğer cepheden aydınlatması bakımından önemlidir. Kronik, II. Murad'ın Belgrad kuşatmasıyla birlikte mufassal olmaya başlar ve II. Murad ve Fatih devirleri bakımından birinci derecede bir kaynak olma özelliğini kazanır.

* 16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi. Ankara 1973. s. 16.

** Schwandtner, Johannes Georgius, Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini. c. I. Vindobonae 1766.

*** Horváth, János, A magyarok krónikája. Budapest 1978.

KRONİĞİN TÜRKLERLE İLGİLİ BÖLÜMLERİNİN ÇEVİRİSİ

Lât. s. 219

Mac. s. 331-332

Kıral Sigismund'un Eflak Seferi ve Kıraliçe Maria'nın Ölümü

Kıral Sigismund, hükümdarlığının altıncı yılında (1392), Karpatlar'ın ötesindeki kavimlere karşı savaş açtı. Bu kavim kendi askerî gücüyle yetinmeyip kendini korumak için ücretle kuvvetli bir Türk ordusu da tutmuştu. Kıralın kitaları Karpatları'ı geçerek bu ülkenin düz bölgelerine indiler, iki düşman saflarını bağladı ve ordular sancaklarının altında çarpıştılar, neredeyse göğüs göğüse bir savaş başladı; fakat Türkler ve Olahlar Kıralın ordusunun parlayan zırhlarının ışığından büyük bir korkuya kapıldılar ve kaçmaya koyuldular. Kıralın ordusu ise, onları kovalayabildiği kadar kovaladı. Türkler ve Olahlar sağa sola düşüp ölmüşlerdi. Taşdıkları askerlerin zırhlarının büyük ağırlığıyla ezilen Kıral askerlerinin atları, firarilere yetişebilmiş olsalardı ve bastıran gece firarilerin Tuna'yı emniyetle geçmelerine imkân sağlamamış olsaydı, zayıatları çok daha fazla olacaktı.

Böylece Kıral Sigismund kendisine karşı koyan kitaları kaçırmış ve Küçük-Niğbolu kalesini kuvvetli bir kuşatma çemberine almıştı. Türkler ve Olahlar birlikte savunma yapmış ve surlar arasından sık sık dışarı hücum edip Kıralın ordusunda hatırı sayılır karışıklıklar çıkarmışlardı. Kıral ise, savaş aletlerini oraya getirtip kalenin büyük kısmını harabe haline getirmiş ve kaleyi kuşatmayla almıştır. Kaleyi savunanları kısmen öldürmüş, kısmen esir almış ve kaleyi Macar muhafızlara emanet etmiştir. Nihayet bölge halkını boyunduruğu altına almış ve zaferle, başarıyla Macaristan'a geri dönmüştür.

Kıraliçe Mária ağır bir hastalığa yakalandığı sırada, ülkeyi, aynı zamanda da hayatı terkettiği zaman, Kıral Sigismund hâlâ yurt dışındaydı. Kıraliçe'nin ölümü Kıral Sigismund için büyük bir kaygıya sebep olmuştur. Nitekim Lehistan Kıralı Ladislaus, merhum Kıraliçe Mária'nın Hedvig adındaki kızkardeşiyle evliydi. Ladislaus, karısının ölen ablasının Kırallığını mülkiyetine alabileceğini düşünmüş ve Kıral Sigismund'a karşı büyük bir ordu sevk etmiştir. Eğer saygıdeğer rahip, Estergom Piskoposu Bay János Kanizsai ülkenin kalelerini silahlı büyük kıtasıyla kuvvetlendirmeseydi,

gözü yükseklerdeki Kıral Ladislaus Sigismund'un yokluğunda devlet idaresinde büyük kargaşalığa sebep olabilirdi.

Lât. s. 221-222

Mac. s. 334-337

Kıral Sigismund'un Büyük Niğbolu Kalesi Altındaki Başarısız Seferi

Merhum Kıral Lajos'un (*Lodovicus*) başarılı hükümdarlığı zamanında Bizanslılar arasında büyük bir çekişme baş göstermiş, Bizans ağır iç çekişmeler arasında çalkalanıp durmuştu. Nitekim Bizanslıların iki efendisi vardı; aynı anne ve babadan gelmemelerine rağmen, her ikisi de imparator hanedanından geldiklerini ve hâkimiyet hakkının kendilerine ait olduğunu iddia ediyordu. Bizanslılar ise onları eşit şekilde seviyor ve arkalarından gidiyorlardı. Hoşlarına hangisi gidiyorsa, kimi bunu, kimi ötekini tutuyordu. Bu şekilde kimin hükümdar olacağı belli olmayan imparatorluk ünvanı için iç savaş çıkararak mücadele ediyorlardı. Nihayet taraflardan biri partisinin yenilgiye uğradığını görünce, intikam arzusuyla hareket ederek davasına yardım için, Türk İmparatorluğunun kuruluşundan beri 3. hükümdarı olan, Türk imparatoru I. Murad'ı (*Amrates*) para ve vaatlerle Anadolu'dan Bizans'a çağırırdı. Türk imparatorunu buna ikna etmesi onun için pek bir zahmete de mâl olmadı. Zira Türk imparatoru Asya'dan Avrupa'ya geçmeyi uzun zamandır çok arzu ediyor ve bütün gücüyle buna çabalıyordu. Böylece Bizanslı, savaş bittikten sonra geri götürme şartıyla Murad'ı ve kıtalarını gemilerle Çanakkale Boğazı'ndan Trakya'ya nakletti. Türk kavmi Asya'dan Avrupa'ya böyle girmişti. Bizanslıların bu akıl almaz hareketi Avrupa arazisinde söndürülemeyen bir ateş yakmıştır ve bu ateş o zamandan beri de devamlı olarak alev saçmaktadır ve bizim toprağımızda da (Macaristan) sefaletimizin bol bol yetişen zararlı otlarını filizlendirmiştir.

Nitekim Murad, vadettiğini değil, fayda sağlayacağını düşündüğü şeyi aklından geçiriyordu. Gerçekten Bizanslıların gücünün karşılıklı katliamda yok olması ve bütün askerî kuvvetiyle onlara hücum edip çarpışmaksızın üstlerinde egemenlik kurabilmek ve onları ezebilmek için, Bizans imparatorunun müttefiki olarak savaşa girmeyi fırsat buldukça savsaklayıp duruyordu. Hesabında yanılmamıştı da. Bizanslıların uzun savaş neticesinde zayıfladıklarını, iç kuvvet kaynaklarının erimesiyle birlikte kendi kendilerine bile yardım edemeyeceklerini farkedemez, bir bahane bulup silahlarını onlara karşı çevirdi ve Çanakkale denizi yanında uzanan

Gelibolu şehrini uygun bir zamanda işgal ettikten sonra, diğer Bizans şehrini kuşatma altına alır, topraklarını yakıp yıkar ve Trakya'nın büyük kısmını kendi egemenliği altına alıncaya kadar aralıksız her tarafı tahrip eder.

Bu olaydan itibaren Türklerin iktidarı günden güne artar ve Kırıl Lajos'un ölümüyle Macaristan'ın dizginleri Kırıl Sigismund'a geçtiği zaman, babası Murad'dan daha az zeki ve yetenekli olmayan, hatta tehlikeli teşebbüslerde gözü daha da kara olan Türk İmparatoru Bayezid (*Pasayth*), kısa zaman zarfında bütün Trakya'yı, Teselya'yı, Makedonya'yı, Fokid, Biôtia ve Attik'i kısmen kuvvetle, kısmen boyun eğmeler yoluyla işgal etti ve kendi egemenliği altına aldı. Bizim Bulgarlar diye adlandırdığımız ve Kırıl Sigismund'a tâbi bulunan Moesialılara (*Misos*) da düşman silahlarla hücum etti.

Kırıl Sigismund elçilerini Bayezid'e gönderdi ve hukuken kendisine ait olan ülkeyi yakıp yıkmamasını bildirdi. Türk imparatoru ise çeşitli bahanelerle cevabı geciktirdi ve bu arada Bulgaristan'ın bütün arazisini hâkimiyeti altına aldı. Nihayet bir evin bütün duvarlarını Türklerin savaşlarda kullandığı çeşitli silahlar olan mızraklar, kalkanlar ve sadaklarla doldurtup Kırılın elçilerini buraya buyur etti ve güya onlara şöyle dedi:

“Kırılınızın yanına dönün ve gördüğünüz gibi, bu toprak üzerinde benim de yeteri kadar hakkım olduğunu ona söyleyin” diyerek duvarlarda asılı silahları gösterdi.

Bu olay Kırıl Sigismund'u oldukça korkunç bir intikam almaya kışkırtmıştır. Bundan dolayı hükümdarlığının onuncu, Miladî 1396 yılında İmparatorluğunun bütün silahlı kuvvetini harekete getirerek muazzam bir ordu topladı. Bu büyük Kıralityet Seferine, diğer kavimler arasından Burgondiya Pirensi ve Frankların, yani Gallerin kavmi de büyük bir kuvvet ve savaşçı erkeklerinden oluşan yiğit bir kıta getirmişti. Bu silahlı kıtaların soylularının armaları tamamen benim zamanıma kadar Buda'da, Dominiken tarikatı rahiplerinden Aziz Miklôs'tan (*Nicolaus*) adını alan manastırda yağlı boya tablolarla ebedileşerek duvarlara asılmak suretiyle hatıra olarak kalmıştır.

Böylece Kırıl Sigismund muazzam bir kalabalıktan oluşan ordusuyla Tuna'yı geçti ve Türk imparatorundan sadece korkmamakla kalmayıp bazılarının göre aşağıdaki sözleri söyledi:

“Adamdan korkmamız gerekir mi? Zira uçsuz bucaksız gök kubbe üstümüze yıkılsa, mızraklarımızla onu dahi tutarız ve sıkıntımız olmaz.”

Sırbistan'ı yaman bir öfke, büyük yağma ve korkunç bir askerî gürültüyle boydan boya geçip Bulgaristan arazisine vardı. Burada Rahova (*Oriszo*) ve Vidin (*Bidinio*) şehirlerini ve Türklerin savaşçı kıtalarının koruduğu bu bölgenin çok sayıda başka müstahkem kalesini bizzat kendisinin ve askerlerinin döktüğü ağır kan kaybı pahasına aldı. Nihayet bu yılın yaz sonlarına doğru, üzümlerin olgunlaşmaya başladığı sırada, yani Aziz Michel yortusu* sıralarında Büyük-Niğbolu kalesi düzlüğünde ordugâh kurdu. Türkler ise kaleden sık sık çıkarak Kıralın ordusunu kışkırtıyorlardı. Türkler çok kişiyi yaraladılar, fakat kendileri de yaralı olarak daha sık kaleye geri dönüyorlardı.

Zikrettiğimiz gibi, bizim yaşlılarımızın Bayezid diye adlandırdığı, Nicolaus Secundinus'un ise sens piskoposu Aeneas'a** Türklerin kavmi ve kökeni hakkında yazarken Chalapin diye adlandırdığı Türk imparatoru ise, Kıralın büyük bir askerî hazırlıkla imparatorluğuna girdiğini duyarak aynı şekilde kavminin bütün askerî gücünü silah altına alıp Kıralın ordusuna karşı koymak için cesur ordusunun başında yaklaşmıştı. Galler, yani Franklar ise, düşmanın geliş haberiyle coşarak Kıralın huzuruna çıktılar ve çarpışmanın en şiddetli ve en insafsız olan ilk darbelerini kendilerinin karşılaşmasına izin vermesini Kıraldan rica ettiler. Nitekim Türk imparatoru her yandan bağırıp çağıran kıtalarla çevrili olarak ve paganların büyük askerî gücünü Kıralın ordugâhına karşı çevirmiş olarak bizzat görüldüğü zaman, Frankları zaptedilemeyen bir savaş arzusu yakaladı ve bütün Kıraliyet ordusu sancakları altında savaşa başlamak için harp nizamına girmeden önce savaşa karıştılar, ordugâhtan dışarı fırladılar ve adetleri olduğu üzere attan inip yaya olarak savaşmak suretiyle ileri atılarak karşıdaki kıtalara hücum ettiler. Macarlar, Frankların düzensiz bir koşu halinde Kıralın ordugâhına doğru dörtlü giden gem vurulmuş atlarını bir anda gördükleri zaman, iki düşman arasındaki korkunç çarpışma artık kızışmıştı. Macarlar, Fransızların savaş tarzlarını henüz bilmiyorlardı ve düşmanın Fransızları tamamen mahvettiğini sandılar. Birdenbire saflar bozuldu ve Macarlar büyük bir itiş kakış arasında, ordugâhi içindeki kuşatma araçlarıyla terk ettiler; ovada her yana dağılırlar, düşman aman vermeden izlerindedir ve onları kaçmaya zorlar. Muazzam bir katliam başlamıştır. Macarlar arasından çokları ölmüş, çokları esir düşmüştür. Eğer Kıral bir

* Michaelis archangeli: 29 Eylül

** Nicolaus Secundinus tanımayan bir şahıstır. Aeneas Silvius Piccolomini XV. yy'ın ünlü hümanist yazarıdır ve daha sonra II. Pius adıyla 19 Ağustos 1458-14 Ağustos 1464 tarihleri arasında papalık yapmıştır.

gemide sığınak bulamasa, o zaman gökyüzü değil (*güya hükümdarın kendine olan aşırı güveninden dolayı daha önce ifade ettiği gibi*), düşmanın silahlı kuvveti onu ezecekti.

Lât. s. 223-224

Mac. s. 338-340

Kıral Sigismund'a Karşı Komplo ve Sigismund'un Yakalanması

O zamana kadar milletinin gözdesi olan Kıral Sigismund, halkının ağır yenilgisinden sonra nefret konusu olmuştu. Nitekim bir zamanlar Pers Kıralı Serhas'ın başarısız Yunanistan seferinden * sonra cezalandırıldığı gibi, başarısızlıkla yönettiği kişiler tarafından ileriye göremediği için cezalandırılmaktan korkuyordu. Bundan dolayı bir kaçak gibi kürekli gemisiyle Tuna'nın ve denizin derin dalgalarından geçip İstanbul şehrine, buradan Rodos'a, sonra Dalmaçya'ya ve oradan Hırvatistan'ın kıyı bölgelerine çıktı: Maiyetinde Estergom piskoposu János ve kardeşi István Kanizsai gibi, ülkenin en nüfuzlu kimseleri vardı... (*Bu kısımda Kıral Sigismund'u tahttan uzaklaştırmak ve yerine Kis Károly'un oğlu Napoli'li Ladislaus'un geçirilmesi için yapılan gizli çalışmalar anlatılır. Napoli'li Ladislaus 1387'den 1414'e kadar Napoli Kıralıdır*)

Kıral Sigismund'u tahttan uzaklaştırmak için yapılan çalışmalar gizli olarak organize edilmesine rağmen, Kıral tarafından farkedilmiştir. Bu zaman zarfında günler alışılmış akışı içinde geçip gitmiş ve Kıral Sigismund bizzat deniz kıyısındaki bölgelerde birbuçuk yıl geçirmiştir, fakat birkaç asilzadenin, özellikle Estergom piskoposu ve Kanizsa beylerinin ve Ban János Maróti'nin yardımıyla yeniden Kırallık tahtına oturmuştur.

Lât. s. 226-227

Mac. s. 343-344

Kıral Sigismund Voyvoda István ve Sadakatsizlik Gösteren Diğer Kişileri Cezalandırıyor

(*Önceki iki bahiste, Kıral Sigismund'un serbest bırakılışı ve Macaristan'a dönüşü anlatılır. Bu bahiste ise, Kırallığı yeniden elde ettikten sonra kendisine sadık olmayan adamlarından aldığı öçten bahsedilir*).

* I. XERXES Pers Kıralıdır (*M.Ö. 485-465*). 480'de Salamis adasında Yunanlılar tarafından yenilgiye uğratılmıştır.

Bir gün Kırál, ülke soyluları ve Voyvoda István bir evde birlikte oldukları bir sırada, Voyvoda István'ı orada müzakerenin tam ortasında yakaladılar ve boynunu vurdular*.

Bu Voyvoda István'ı, Kırallık makamına karşı yaptığı fenalıktan başka, aşağıdaki hiyanetle de suçluyorlardı: bilindiği gibi, Voyvoda István Türk imparatoruna elçiler gönderip, Bayezid'in kızıyla ülkeye getirmek istediği Kırál Ladislaus'u evlendireceğini vaatmişti; yalnızca bir şart öne sürmüştü: Türk imparatoru Kırál Sigismund'a karşı Ladislaus'a yardım edecekti. István plânının desteklenmesi için muazzam bir Türk ordusunu Sava ve Drava nehirleri arasında uzanan Macar topraklarına soktu, bu ordunun korkunç bir kıyım yaptığı da söyleniyordu. Türkler o zamana kadar henüz Macar toprağına girmemişlerdi. Türklerin Macaristan'a ilk girişi bu şekilde olmuştur. Türkler o zamandan beri muazzam tahribat yaptılar, bugün de bunların izlerini Sirmium'daki (*Szeremség*) şehirlerde görebiliyoruz. Bunların küçük şehirler olmadığına, binaların ayakta kalan yerleri şimdi bile tanıklık etmektedir.

Lât. s. 227-228

Mac. s. 345-346

Kırál Sigismund'un Roma Kıralı Seçilmesi ve Güvercinlik Kalesinin Başarısız Kuşatması

Voyvoda István hatasından dolayı ölüm cezasına çarptırıldıktan ve suç ortakları arasından bazıları ölümle, bazıları sürgünle suçlarının kefarecini ödedikten sonra, Kırála karşı yapılan komplo her tarafta yatıştı. Bu hadiseden sonra iç karışıklıklar hayatının sonuna kadar Kıralı tedirgin etmedi: hükümdarlık esasını rahatça taşıyabildi. Oysa gençlik çağında hükümdarı pek çok sıkıntı sarstığı için, faziletlerinde ve hayat tarzında da bir düzelme olduğundan, ülkesinde kesin olarak iktidarı elinde bulundurduğunu yabancı milletler gördükten sonra ve 23 yıllık Macaristan hükümdarlığından sonra, Sigismund'u Roma Kıralı olarak seçtiler (1410). Bu yüzden imparatorluğun büyük şanından heyecana kapılan Kırál, oldukça kuvvetli bir silahlı ordu hazırladı ve Türklerin askeri gücünü yeniden sınamak istedi. Sırbistan'da, Tuna'nın akış yönünde yüksek bir kaya üzerinde uzanan ve bu sırada Türklerin elinde bulunan Güvercinlik kalesini büyük sayıdaki askerle kuşattı. İki düşman savaşa girişti ve Türk imparatoru (*Chalafinus*) adamlarının sıkışık durumundan heyecanlanıp

* Lackfilderden öc daha önce 27 Şubat 1397'de alınmıştı.

oraya muazzam bir askerî kuvvetle gelinceye kadar, Kırál Sigismund'un kıtaları daima üstündüler. Fakat düşman Kıraldan daha güçlü göründü. Bundan dolayı Kırál, savaşıları her tarafta yenilgiye uğradıktan sonra, savaş meydanını terketti. Tuna'yı geçti ve düşmanın elinden kaçtı. Bu çarpışmada çok kişi ölmesine rağmen, bunlar arasında burada ölen ve "Kara Kanija'lı" diye adlandırılan yiğitlikte büyük isim yapmış, silah kullanmada mükemmel olan erkeği bizim zamanımıza kadar yürekten gelen bir hüzünle anarlar.

Lât. s. 229-230

Mac. s. 349-351

Macarların Bosna Bölgesindeki Seferi

Bu Kırálın hâkimiyeti sırasında çok ve çeşitli savaşlar patlak verdi ve bunlar her zaman arzulanana sonuca ulaşmadılar. Fakat bu kadar büyük, bu kadar yıl boyunca hükmeden bir hükümdarın devrini sadece ana hatlarıyla bile olsa kim çizebilir?

Diğer savaşlar arasında, Milâdi 1415 yılı geldiği zaman, Macar kavminin büyük silahlı kuvveti Spalato (*Spleth*) Prensi Hrvoya'ya (*Herwoya*) karşı harekete geçti. Nitekim daha önce Kırála sadık olan bu Prens, bugünlerde gözü peklüğünden cesaret alarak sadakatsizlik gösterip Macaristan'a karşı bir ordu harekete geçirmek istedi, ülkesinin kuvvetli olması için, muazzam Türk kıtalarını ücretli olarak tuttu ve Kırála tâbi bulunan Bosna bölgelerinin haraçgüzârı oldu. Macar Kırálının uzun süre uzakta oluşu bu adama cesaret veriyordu. Kırálın kendisi bu yıllarda Konstanz'daki Sinod'da meşguldü ve isyan haberi üzerine oldukça büyük bir Macar askerî kuvveti Bosna ülkesine gönderildi. Hrvoya ise, kısmen kendi, kısmen de ücretli askerleriyle bir ovada onlara karşı koydu. Macarlar burada büyük bir yenilgiye uğradılar.

Lât. s. 231-232

Mac. s. 352-353

Ban István Losonczi'nin Eflak Seferi

Bu Kırálın hükümdarlığı sırasında, Eflak arazisinde de daima oradaki halkın ayaklanmasının sebep olduğu savaşlar olmuştur. Başarısızlıkla neticelenmiş olmasına rağmen, haşmetli Ban István Losonczi'nin yönetimi altında Eflak bölgelerine yapılan bu sefer yine de en fazla hatırlanmaya değer olanıdır. Bu sıralarda bu arazide iki Pirens hüküm sürüyordu: birisi

Dan, diğeri Mirçe, Her ikisi aynı soydan geliyordu, fakat bu eşitlik onları rahatsız ediyor ve her ikisi tek başına hükümdar olmayı arzu ediyordu. Dan, partisinin zayıfladığını farkedince, acele Türklerden yardım istedi ve onların yardımıyla diğeri partiyi kaçırmaya zorladı. Mirçe ise kuvvetlerinin dış düşmanın uzaklaştırılması için zayıf olduğunu hissettiğinden Kırál Sigismund'dan yardım istedi.

Kırál, Mirçe'nin yardımına, Ban István Losonczi'yi çok sayıda silahlı kıtayla gönderdi. Ban, düşmanla kanlı bir çarpışma yaptı, fakat yenildi ve her iki taraf büyük kayıplara uğradıktan sonra başını feda ederek hayatına ve aynı zamanda savaşa da son verdi. Adı geçen kumandan öldükten sonra, kaçanların eşyası ve şahsı düşmanın ganimeti oldu.

Lât. s. 232-233

Mac. s. 354-355

Miklós Péterfia'nın İki Çarpışması

Aynı sıralarda (1415 sonrası) barışı bozan Türk kavmi, devamlı yakıp yıkmalardan sonra, Tuna'nın berisindeki bölgeleri ve dilimizde Temesköz diye adlandırdığımız diyarı şiddetli akınlarla tedirgin ediyordu. Büyük işlere muktedir, becerikli bir adam olan Makedonya'lı Miklós Péterfia, arkadaşları ve toplanan askerlerinin yardımıyla Türkleri iki defa yendi, ganimetlerini topladı, düşmanı kaçırdı.

Aynı sıralarda, yukarıda zikredilen merhum Bayezid'in oğulları olan kardeşleri öldükten sonra, Türklerin beşinci imparatoru olan I. Mehmed hâkimiyeti ele geçirdi. Karadan ve denizden aynı şekilde ülkesini genişletti ve bizim yukarı Bosna ülkesi diye, halk dilinde ise Vrebosna diye adlandırdığımız Moesia'nın bir kısmını da hâkimiyeti altına aldı ve bu ülkeye yeni bir Kırál getirmeye karar verdi. Nitekim küçük bir mülk sahibi, kısa boylu ve adı bile bilinmeyen İkaç (*Ikach*) adlı bir adamı Bosna Kırálı olarak tayin etti. Bu adam, yeni ünvanının parlaklığına kapılarak kendisine emanet edilen halkın bütün askerî gücünü silah altına aldı ve adı geçen bölgelere ganimet arzusuyla hücum etti.

Bu sırada, her tarafta bey konaklarının dumanları yükseliyordu ve bölgenin kaçma imkânına sahip bütün sakinleri korkudan kaçıyor. Sadece adı geçen Miklós Péterfia, İkaç'a karşı çıktı; askerlerinin sayısı düşmaninkiyle boy ölçüşemese bile, şövalye gözüpeklığı ona cesaret veriyordu. Karpışma esnasında, muharebenin kararsız bir şekilde sürdüğü bir sırada, Kırál İkaç'la karşı karşıya geldi. Onu tanır tanımaz atının

dizginini ona doğru çevirdi ve öylesine bir kuvvetle mızrağıyla üzerine hücum etti ki, Kıral İkaç aldığı darbeden ağır yaralanarak sırtüstü yere düştü ve sadık adamları silahlarıyla onu koruyamadılar. Kızgın muharip yere serili adama acımadı, atından indi, kanlanmış ayağıyla göğsüne bastı ve mağlubun yakarışlarına aldırmayarak yalın kılıcıyla başını kesti. İkaç'ın kumanda ettiği bütün kıta bunu görünce, gerisin geri döndü ve kaçtı. Miklôs Pèterfia'nın kendisi ise adamlarıyla birlikte zengin ganimetlerle geri döndü ve zaferin işareti olarak Kıral Sigismund'a düşmanın askerî alemlerini, yani sancaklarını ve sayısı bir hayli kabarık olan esirleri gönderdi.

Bu kahraman, adı geçen uç kalelerine akın yapan Türklerle bir başka vesileyle de savaştı. Düşmanı dağıtmak için askerleri ve silahları yeterli olmadığından, gecenin kendisine yardımcı olacağını düşündü ve toplayabildiği kadar asker topladı. Harp hilesinde usta bir adam olan Miklôs, kısrakların ve ovada otlayan yük hayvanlarının başıboş öküz sürüleriyle bu orduyu tamamladı ve her bir sürünün başına davulcuları, borazancıları ve büyük gürültü koparan insanları koydu. Karargâhında gece uykusuna çekilen düşmanın üstüne böyle bir orduyla hücum etti. Onları paniğe sevketti, vurdu, kesti, onları intizamsız bir firara zorladı. Zafer ve zefeyle birlikte bol miktarda ganimet onun oldu. Onun sınıfına mensup soylular zamanımıza kadar daima onu anarlar ve bu suretle Miklôs kendisine ebediyen yaşayacak iyi bir isim yapmıştır.

Bazıları bu savaşta, adı geçen kahramanın çarpışmanın acımasız keşmekeşinde askerlerinin gece karanlığında birbirlerini vurmamaları için, askerine parola olarak "Tanrı, Aziz Mihal" diye bağrımlarını tenbihlediğini söylerler. Gece karanlığında çarpışma patlak verip düşman düşmanı tanımayınca, Türkler bu parolanın Tanrı veya düşman önünde kendilerine yardımcı olacağına inanarak korkunç bir gürültüyle Tanrı kelimesini bırakıp sadece Mihal diye bağırıldılar, bunun üzerine düşman onları şiddetle kovaladı.

Lât. s. 234

Mac. s. 357-358

Kıral Sigismund'un Sarayını Kimler Ziyaret Etti ve Despot Belgrad Kalesini Ona Nasıl Teslim Etti

(Kaynağımızın da doğru olarak verdiği bilgiye göre 1420 yılında Sigismund Çek Kırallık tacını giymişti. Bu münasebetle Kıralı tebrik etmek için sarayı ziyaret eden kişilerden bahsedilir).

Hükümdarın sarayını, burayı ziyarete gelen büyük şöhret sahibi soylular parlak kılmış, oraya akan yabancıların kalabalığı da meşhur

etmişti. Almanya ve İtalya'nın çok sayıdaki büyük soylusu da burayı ziyaret etti. Portekiz Kırâlı'nın oğlunun da ülkesinin sayısız soylusu refakatinde, kara tarafının batı sınırından bu büyük hükümdara saygılarını sunmak üzere gelmesi *, Kırâlı sarayının şerefi bakımından küçümsenecek bir hadise değildi. Portekiz Kırâlı'nın oğlu hakkında, kışın sert soğğunun başlamasıyla donmuş Tuna'yı gördüğü zaman şaşırıldığı ve o zamana kadar yabancı toprakları ziyareti sırasında gördüğü harikalar arasında bunu, babasına en büyük mucize olarak bildirdiği söylenir.

Sırp despotu ve meşhur hükümdarı Georg, ** Kırâlı Sigismund'a karşı büyük bir itaatkarlıkta bulundu. Muazzam Tuna ve Sava nehirlerinin karıştığı yerde bulunan ve Eskiçağ'da Taurinum, bizim yaşlarımızın ise Bolgârfehervâr diye adlandırdıkları ve tamamen 1425 senesine kadar despot ve atalarının mülkünde bulunan Belgrad kalesini gerçek sadakatının teminatı olarak o sırada Sigismund'a teslim etti. Bu kale daha sonra Türklerin hâkimiyeti büyüdüğü zaman, aşağıda kısaca söz edileceği gibi, Macaristan'a büyük bir fayda sağlamıştır. Kırâlı Sigismund bunun karşılığı olarak despota benzer bir cömertlikte bulundu. Nitekim Macaristan arazisinde bulunan Zalânkamèn, Kölpèny, Becse, Vilâgosvâr, Tokaj, Munkács, Tâlya ve Regèc kalesini, bundan başka Szatmâr, Böszörmény, Debrecen, Tur, Varsány ve başka birkaç ova şehrini ona bağışladı. Buda şehrinde ise mevkiine uygun bir evi konaklaması ve günlerini geçirebilmesi amacıyla ona verdi. Nitekim despot Kırâlı sarayını da ziyaret etti ve Kırâlı ve Macarların gözünde sevilen bir kişiydi.

Lât. s. 239-240

Mac. s. 367-368

Kırâlı Albert'in Titelrèv Seferi ve Ölümü

(Önceki bahislerde Kırâlı Sigismund'un 8 Aralık 1437'deki ölümü ve 1438'de Albert'in Kırâlı seçilişi anlatılır.)

Kırâlı Albert'in hükümdarlığının ikinci yılında, Türk imparatoru Murad'ın muhariplerinin büyük kuvvetini harekete geçirerek Macaristan'a hücum etmek istediği tarzındaki önemli haber ortalıkta yayıldı. Bunun için Kırâlı Albert büyük soylulardan oluşan diyeti topladı ve düşmanın ülkenin içine girmesini beklemeyip seçme bir orduyla Türk imparatoruna karşı

* Portekiz Kırâlı I. İohannes'in (1385-1433) oğlu Peter.

** Sırp hükümdarı Georg Brankoviç (1427-1456). Türk kaynaklarında Vlk-oğlu diye geçer.

harekete geçme kararını bu soylularla birlikte verdi. Kıral Albert Macaristan'ın bütün askerî kuvvetini harekete geçirmek suretiyle büyük bir ordu topladı ve halk dilinde Titelrèv (*Tyddewrew*) diye adlandırılan yerde ordugâh kurdu. Türk imparatoru ise, Kıralın ülke savunması için yeterince asker ve silahlı kuvvetle hazırlandığını öğrenince, Semendre kalesini kuşatmayla aldı. Hemen hemen bütün Sırbistan arazisini hâkimiyeti altına aldı, öyleki, ülkenin efendisi olan despot dahi Macaristan'a kaçtı. Bundan sonra mızrağını ve bütün askerî kuvvetini Bizanslılara karşı çevirdi ve eskiliğiyle, hazineleriyle, halkının kalabalık oluşuyla tanınan ve seçkin ve soylu vatandaşlarının dünya çapında meşhur ettiği Bizans'ın büyük ve ünlü şehri Selânik'i kuşattı, şehri işgal ederek tamamiyle yağma etti. Ondan sonra Epirus (*şimdiki Arnavutluk*) ve Etolya'nın (*Aetolia*) meşhur eyaletlerine hücum etti; onları teslim zorladı ve ülkesine kattı.

Macarlar ise uzun süre ordugâhta kalmaktan usanmışlardı ve daha çok da aralarından bir çoğu dizanteriye yakalandığından canları sıkılmıştı: eski adetleri üzere "kurt" diye bağırarak Kıralın arzusu hilâfına Kıralın ordugâhını terkederek ayrı ayrı şuraya buraya dağıldılar. Kıral Albert Buda'ya varınca hastalandı. Viyana'ya gitmek niyetinde olduğundan, sağlığının bozuk olmasına aldirmayarak Viyana'ya doğru yola devam etti. *Simon ve Yuda* havarilerinin bayramında * Neszmély köyünde konakladı, hastalığı ağırlaştı ve 1 yıl, 9 ay ve 18 gün süren Macaristan hükümdarlığından sonra, 1439 yılında bu köyde öldü. Cedlerini olduğu gibi, o da Szêkesfehêrvâr kilisesinde kırallara yaraşır bir merasimle, son ihtiramdan sonra defnedildi.

Kıral Albert orta boylu bir adamdı; yüzü beyazdan çok kahverengiye çalıyordu; halim tabiatlı ve adamlarının isteklerini olumlu karşılayan bir hükümdardı.

Lât. s. 246-247

Mac. s. 380-383

Belgrad Kuşatması

Bu sıralarda çok çeşitli hadise cereyan etmektedir. Bu hadiseleri aynı anda ve bir kerede hikâye etmek mümkün değildir. Çünkü aynı yıl, adı geçen merhum Kıral Albert hayatını tamamladığı sırada, Türk imparatoru Murad, genel olarak Sırbistan diye adlandırdığımız bütün Sırp ülkesini

* 27 Ekim 1439.

hâkimiyeti altına aldı ve her kalesini, her müstahkem mevkiini topraklarına kattı.

Murad, Macaristan'ın bütün soylular sınıfının iç çekişmelerde birbirini yediğini duyunca, birliği bozulmuş halkın kendini savunamayacağını düşündü. Yani Macar Kırallığına hücum edebileceğini ve ilk olarak Belgrad kalesini kuşatma altına alabileceğini hissetti. Böylece hâkimiyeti altında bulunan muharipleri silah altına aldı, bütün askerî araçlarını ve kuşatma makinalarını harekete geçirdi, yola çıktı ve adı geçen kaleye hücum etti, çünkü bu kaleyi almak istiyordu.

Bu kalenin kumandanı, Dalmaçya, Hırvatistan ve bütün Slovanya'nın banı Matkò'nun (*Mathkonus*) kardeşi bulunan Ragüza asıllı vazifesine bağlı ve korkusuz ruha sahip bir kişi olan Vrana baş rahibi Jânos Zovány (*Iohannes Zowanus*) idi. Yaklaşan düşmanı görünce karşıladı ve çarpışarak kaleye geri çekildi, çünkü düşman kıtalarının büyük sayısı ile uzun bir mücadelede boy ölçüşemezdi. Böylece kaleye geri döndü, kale duvarlarının savunulması için gerekli olan herşeyi ödevine bağlı bir şekilde temin etti.

Türk imparatoru ise, kıtalarını çepeçevre dağıttı, her yana nöbetçi koydu ve kaleyi kuvvetli bir kuşatma çemberine aldı. Makinaları ve diğer kuşatma araçlarını kurdurdu, kuleleri ve surları unufak harabe haline gelecek şekilde dövdürüp kuleleri ve surları yerle bir etti.

Lâkin Zovány ve kendisiyle birlikte bulunanlar çok sayıdaki düşmanın görünüşünden ve şiddetli kuşatmadan hiç ürkmediler. Hepsini üstüne düşen görevi gayretle tamamladı. Türk imparatorunun gündüz büyük bir zahmetle yıktığı kale duvarlarını geceleyin berkittiler, yabancı arılar gibi, kaleden sık sık çıkışlar yaparak düşman safları arasında büyük bir karışıklık çıkardılar. Türk imparatoru, Zovány'ın kaleyi kahramanca savunduğunu görerek kalenin alınması için bir hile akıl etti.

Nitekim kaleden düşman arazisine doğru, yarım Macar mili * uzaklıkta veya daha yakın, kaledekilerin gözü önünden arkasında yapılan işleri gizlemeye uygun bir tepelik vardır. İmparator bu tepenin gölgesinde, toprak altında, tamamen kalenin içine kadar uzanan bir lâğım açtırdı. Bu lâğım bütün kıtaların üstünden karşıya geçebileceği kadar uzun ve genişti. Lâğım içinde iş sürekli devam ediyordu. Adamlar toprağı kısmen kendileri, kısmen de develerle, atlarla ve eşeklerle lâğımdan dışarı taşıdıklarından,

* Bir Macar mili 8354 m.

binlerce insan kısa zaman içinde tünelle kale duvarlarının tamamen yakınına ulaştı.

Fakat bu sırada Türk imparatorunun hilesini kalenin savunmasından en fazla sorumlu olanlara bildirdiler; bu ister Tanrı'nın işaretinden vukubulmuş olsun, ister bazılarının söylediği gibi, kalenin içine kimin tarafından atıldığı belli olmayan bir okla olsun, durumu kaledekilere bildirdi. Okun üzerine sarılı bir yazı vardı ve adı geçen yerde Türklerin lağım açtıklarını ve kalenin artık yakınında bulduklarını ifşa ediyordu. Böylece Zovány ister önceki, ister sonraki biçimde olsun Türk imparatorunun niyetinden haberdar oldu. Bunun üzerine Zovány, acele bir çalışmayla, toprak altında kalenin içinden başlayan bir lağımı Türk imparatorunun lağımının karşısına açmalarını ve güherçile, barut ve başka yanıcılarla, çabuk alevlenen ve büyük bir duman çıkaran maddelerle doldurmalarını emretti. Bu lağımın içteki girişini büyük bir beceriyle sağlam bir şekilde kapattırdı, sadece adı geçen maddelerin ve barutun ateşlenmesi için küçük bir delik bıraktı. Bu sırada oldukça çok sayıda muhafız aralıksız ve şaşkıncu bir şekilde etrafı kolaçan ederek hile yapan düşmana kulak verdi. Düşmanın lağımı, kale duvarlarının içinde, kaledekiler tarafından kazılan lağıma ulaştığı ve muhafızlar lağımın gürültüsünü duydukları zaman, Zovány adı geçen toplanmış maddeleri tutuşturdu ve böylece yangın muazzam aleviyle ve dumanıyla bütün canlıları, yani lağımda bulunan insanları ve yük sığırlarını âni bir ölümle yok etti.

Rivayete göre, Türk imparatoru asker halkından 17.000 kişi kaybederek ve kuşatmayla 2 ay geçirerek bu kaleden mahcup bir şekilde yurduna döndü.

Lât. s. 248

Mac. s. 382-383

Voyvoda János'un Belgrad Civarında Yaptığı Çarpışma

Bu sıralarda János Hunyadi, Erdel Voyvodası ve Sörin banı olarak şöhret kazanmıştı. Onu Temeş Valiliğine de seçtiler ve bu vazifesi, daha önce adı geçen Belgrad'da da onun kale kumandanı olmasını zorunlu kılmıştı. Türkler, Macaristan'ın güney bölgelerini tamamen Tuna nehrine kadar, bütün Slovanya'yı ve Sava ve Drava nehirleri arasında uzanan bütün diyarı gaddarca yakıp yıktılar: şehirleri, köyleri ve ova şehirlerini merhametsizce yıktılar, halkın servetini gaspettiler, insanları cins ve yaş

gözetmeksizin öldürdüler veya ebedî esirlik boyunduruğuna alarak alıp götürdüler.

Bu sırada ülkenin soyluları iç kavgalar yüzünden birbirlerine girmişlerdi, böylece ülkenin adı geçen bölgelerini kendi haline bıraktılar, oysa bu bölgelerin kiritik durumu ortadaydı. Sadece Voyvoda János Hunyadi bey, Hıristiyan dininin bu derece ezilmesine kalbi burkularak katlanıyordu. Bu yüzden, Türklerle yaptığı ve şimdiye kadar hep kendisinin galip geldiği sayısız ufak çaptaki çarpışmadan sonra Semendre altında da onlarla çarpıştı.

Nitekim bu günlerde Türklerin Semendre kalesini ve Rascia'nın * öteki kalesini ve hemen hemen bütün Rascia'yı, yani Sırbistan'ı adı geçen Türk imparatorunun hediyesi olarak hâkimiyeti altında bulunduran İsak (*Isak*) adlı bir beyi tebasından büyük bir ordu topladı ve Belgrad civarında bulunan köyleri yakmaya ve yağmalamaya başladı ve yeni kumandanın cesaretini denemek istedi. Voyvoda János düşmanın niyetini öğrenerek böylesine büyük düşmanla yapılacak savaşın gerektirdiği herşeyi özenle hazırladı. Silahlı adamlarının cesur kıtalarını topladı, onları savaş düzenine geçirdi ve savaş düzlüğüne, düşmanın önüne çıktı. İki düşman büyük bir şiddetle vuruştı ve bir çoğu daha savaşın başında atlarından yuvarlandılar. Muazzam bir gürültü kopar, ardından göğüs göğüse bir savaş olur ve her iki taraftan sayısız kişi kurban verilir.

İsak bey Macarların ya yenmek ya da ölmek istediklerini görünce, geri döner ve hayatta kalan adamlarıyla birlikte çabucak dört nala giden atıyla Semendre kalesine doğru koşar. Voyvoda János ve askerlerinin ordusu onları kılıçla kovalar ve çoğunu Semendre kalesinin duvarlarını göremeden kılıçtan geçirir. Ondan sonra ele geçirilen malların büyük yığınıyla muzaffer bir şekilde Belgrad kalesine dönerler.

Lât. s. 249-251

Mac. s. 383-387

Voyvoda János Hunyadi'nin Erdel Seferi ve Çarpışması

Voyvoda Hunyadi'nin zaferinden sonra çok az zaman geçmişti. Bir başka Türk ordusu Macaristan ve başka komşu kavimler üzerinde sağladıkları başarılarından dolayı kibirlenerek büyük ödevler yüklendi, muhariplerinin sayı bakımından çokluğuna ve büyük sayıdaki silahlı

* Türk kaynaklarında Laz-eli şeklinde geçer.

gücüne güveniyordu. Bu Türk ordusunun kumandanı Mezid Bey (*Mezethbeg*) adlı bir Voyvodaydı: insafsız, askerî seferlerde tecrübeli bir adamdı. Mezid Bey beklenmeyen bir hücumla Eflak üzerinden dağları geçti ve Macaristan'ın Erdel bölgelerini istila etti. Bu kavim yolu üzerindeki herşeyi silip süpürür; şimdi de acımasızca herşeyi ateşe kana buladı, yaş, cins gözetmeksizin kimseye kurtuluş hakkı vermedi.

Voyvoda János bey Türklerin uğursuz ordusunun akınından birkaç gün önce Erdel bölgelerine varmıştı, halk dilinde Gyulafehervár diye adlandırılan Fehervár'a girdi ve düşünceye dalarak düşmanla nasıl baş edeceğini enine boyuna tarttı. Düşmanın beklenmeyen gelişinden dolayı kıtalarını toplamaya ve düşmana karşı çevirmeye muktedir değildi. Bundan dolayı büyük bir endişe onu sıkıştırıp daraltıyordu, derin düşüncelerinden dolayı yanakları solmuş, dudağı çatlamıştı. Halbuki Türkler Erdel arazisinin büyük kısmına süratle girmişti ve insan, servet ve hayvandan oluşan çok büyük bir ganimeti beraberinde sürükleyerek adı geçen Fehervár yakınındaki düzlüğe vardılar, duman kusan ateşlemeleri uzakta olmadıklarını gösteriyordu. Voyvoda János Bey başkalarına aldirmayarak, intikam arzusuyla yandığından, düşmana karşı koymaya karar verdi ve sayı bakımından yetersiz bir orduyla ve zafer arzusuyla savaş meydanına yürüdü.

Bu günlerde şehrin piskoposu büyük saygı uyandıran bir kişi ve aynı zamanda işlerin düzenlenmesinde atılgan tabiatlı bir adamdı *. Bu piskopos da Voyvoda János'a refakat ediyordu. Nitekim hareket ettiler ve dikkatsizce Szentimre köyü düzlüğüne ulaştıkları zaman, burayı çevreleyen vadilerden düşmanın orada gizlice saklanan ve sadece Voyvodanın gelişini bekleyen muazzam kıtaları ansızın ortaya çıktılar. Sözün kısası Voyvoda savaş alanını terketmeye ve aşırı kuvvete sahip düşmanın önünden kaçmaya mecbur oldu. Kaçabilen herkes kaçtı. Kaçış sırasında gücü tükeneni düşman yakaladı veya öldürdü. Adı geçen Fehervár piskoposu da atı üzerinde dört nala kaçtı, fakat küçük bir dereden atını karşıya atlatırken yere savruldu ve başını kestiler. Bu zafer Mezid Bey'in kendine olan güvenini artırdı ve onu daha büyük teşebbüsler için kamçıladi. Bu yüzden Erdel taraflarında endişesiz dolaştı durdu. Mezid Bey ganimet ve özellikle askerî talihin ona kazandırdıkları için sevinir. Herşeyi imparatoruna göndermeyi düşündü. Bu amaç için nakliyeciler ve arabalara refakat edecek muhafızlar alakoydu.

Bu sırada Voyvoda János Bey, böylesine kısa zaman içinde bölgedeki askerlerini büyük bir aceleyle topladı ve intikam arzusuyla yanarak yola

* 1437 yılındaki Buda ayaklanması sırasında da adı geçen György Lépes.

çıkıp düşmanı takip etti. Bunu Mezid Bey'e haber verdiler ve güya O şöyle söyledi: "Bırakın gelsin, bırakın bize şimdiye kadarkinden daha fazlasını kazandırın." Bunu söylediği sırada, Voyvoda János Bey'in casusu adı geçen Voyvoda Mezid Bey'in etrafında duran Türkler arasında bulunuyordu ve çarpışmanın yapılmasına dair konuştukları herşeyi duydu. Nitekim aceleyle Voyvoda János Bey'in yanına geri döndü ve gizlice ona aşağıdakileri söyledi: "Voyvoda Mezid Bey'e, senin nasıl olduğunu, kendini savunmak için kullandığın silahlarının tanıtıcı işaretlerinin neler olduğunu, atının rengini ifşa ettiler ve en kuvvetli silahları en mükemmel kullanan yiğitleri belirlediler; yapacakları iş önce seni sarmak ve mümkün olan en büyük süratle senin işini görmek olacak."

Voyvoda János Bey'in, Kemény'lerin asil soyundan, vücut şekli olarak kendisinden pek farklılık göstermeyen ve kahraman ruhuyla dava arkadaşları arasında da sıvriken Simon adlı bir Kahramanı vardı. Voyvoda bu yiğitle silah ve at değiştirdi ve Simon'un savunulması için çok sayıda kuvvet, yiğitlik ve savaş arzusu bakımından mükemmel asker verdi. Nihayet savaş için önemli olan herşeyi büyük bir ileri görüşlülükle hazırladıktan sonra, büyük bir savaş ateşiyle, önceki zaferden dolayı kibirli ve adı geçen bölgenin bir köyünde askerî saflarını tam çarpışmaya hazırlamakta olan düşmana hücum etti. Şiddetli bir fırtına gibi üzerine hücum etti ve hemen çarpışmanın başında düşmanı zor durumda bıraktı ve askerlerinin cesur kılıcıyla düşman kıtalarını dağıttı. Her iki düşman taraf tepelerden ve vadilerden hızla geçti ve büyük mücadelede Macar kılıcı her zaman Türk mızrağına galebe çaldı. Fakat Voyvoda tarafından Simon Kemény'in yanına verilen muhafız kıtası ne işe yaradı? Simon'u hemen çarpışmanın başında, efendisinin ele veren silahları içinde, efendisi yerine öldürdüler. Buna muhafız kıtasının sadık silahları mâni olamadı: Türkler hayatları pahasına dahi olsa Voyvodalarının emrini yerine getirdiler. Bu sebeple ordu kumandanlarının tanıtıcı işaretlerini düşmandan gizlemeleri faydalıdır. Çünkü kumandanın ölümüyle, yönettiği askerlerin de öldüğü sık sık görülmüştür.

Bu sırada korkunç çarpışma karışmıştı ve Türkler düşmanın kaçırılmasından ziyade kendi savunmalarıyla uğraşıyorlardı. Szentimre köyündekiler kendilerini savunmaya çalıştılar ve düşmanı insafsızca katlettiler. Önceki savaşta Türklerin eline düşen esirler de kendi savunmaları için çalışıyorlardı: serbest kalmak istiyorlardı. Türk esaretinde işkence çekmektense öldüler. Voyvoda Mezid Bey adamlarının korkunç mahvını ve her kıtasının kaçmak için mücadele ettiğini görünce kendisi de

kaçtı, fakat firar dahi onu kurtaramadı, çünkü Macarların kovaladığı ve sıkıştırdığı diğer firarilerle kaçmaya çabaladığı bir sırada, onu da, oğlunu da öldürdüler ve Mezd Bey kendi başının kaybı ve asker halkının ölçülemeyen mahvıyla birlikte kazandığı ganimeti de kaybetti.

Böylece Voyvoda János Bey bütün esirleri serbest bıraktı, düşmandan ganimeti geri aldı, hatta düşmanın kendisini de kılıçtan geçirdi, başarılı bir galip olarak düşmanı tamamen dağların geçitlerine kadar kovaladı: firar az sayıdaki Türk'ün hayatını kurtardı. (*Hunyadi*) Başı boş dolaşan düşmanı bir araya topladı ve uzun süre cesetlerle kaplı savaş alanında kaldı.

Bu muazzam zafer haberi, geçmiş yıllarda ülkeden ve Macaristan Kıralından ayrılarak kutsal taca karşı ayaklanan ve her şeylerini Türk imparatorun koruyuculuğuna sunan Eflak ve Boğdan Voyvodalarının, Voyvoda János'un tavsiyesi üzerine veya korkularından yönetimleri altında bulunan arazilerle birlikte eskiden olduğu gibi Macar metbuluğuna geri dönmeleri şeklinde bir fayda daha sağlamış oluyordu; bu Voyvodalar alışılmış hizmetleriyle Kıral Lâszlò'ya borçlarını ödemeyi yeminle vaadtiler.

Lât. s. 251-252

Mac. s. 387-389

Voyvoda János Bey'in Demirkapı'da Yaptığı Çarpışma

Voyvoda János'un yönettiği övgüye değer savaşlardan başka, Türkler her ne zaman gizli yollardan adetleri olduğu üzere ganimet sağlamak için ülkeye sızdırsa, hepsi talihsizlikle sonuçlandı. Yani Voyvoda János'un ülke savunmasıyla görevlendirdiği askerleri, Türkleri her zaman kaçırdılar. Böylece Macaristan toprağına hücum etmek için önlerindeki bütün yollar kapanmıştı: bundan böyle ülke sınırlarının içinde mızrakları gün ışığında bile parıldamıyordu.

Türklerin imparatoru Murad, düşüncelere dalarak adamlarının çok defa uğradığı yenilgiyi ve kavminin büyük ölçüdeki mahvını, bundan başka Boğdan ve Eflak arazisinin ve hükümdarlarının kendisinden ayrılışlarını çok kere hatırlıyordu. Bunun üzerine çok büyük bir öfkeye kapıldı ve kendisine bu acıyı verenlerden intikam almaya karar verdi. Bundan dolayı ülkesinin seçme askerleri arasından harp sanatında usta 80 bin kişilik bir asker topladı. Ülkesinde ordu işlerinin düzenlenmesinde kendisinden sonra ikinci adam olan paşayı bu askerlere kumandan tayin etti. Bir an önce Eflak'a

gıtmesini ve Voyvodaları kendisinden ayrıldığı için burayı yakıp yıkmasını ona emretti. Ve ardından kıtalarını Macaristan'ın Erdel bölgelerine sevk ederek ateşle ve kılıçla mümkün olan en sert cezayı vermesini ve Voyvoda János'un yaptığı alçaklığa karşılık insafsızca öc almasını emretti.

Türk imparatorunun bu niyeti, sadece bölgenin orta tabaka halkını dehşete düşürmekle kalmadı, soylu tabakayı da derin düşüncelere sevketti. Paşa ise, emrindeki bütün askerle birlikte Küçük-Niğbolu kalesi yanında gemicilerin yardımıyla Tuna'yı geçti, kıtaları muazzam bir gürültüyle Eflak'ın bütün arazisini kapladılar. Koşarak firar edemeyen ganimet veya ceset oldu. Bundan sonra Karpatları geçmeye ve imparatorun emrettiği ödevi yerine getirmeye girişti.

Voyvoda János ise, savunması kendisine emanet edilen halkın mahvına seyirci kalmaktansa, ölmeye hazırdı. Önceki zaferlerinden güç alarak silahlı muhafız kıtalarıyla orduyu birleştirdi ve düşmanın hücumunu beklemeden hasmına hücum etmeyi tercih ederek, ordu mevcudu ve silahlı kuvveti Türklerinkinden az olmasına rağmen, düşmanı tamamen bölgenin sınırlarına kadar kovaladı. Ondandı Demirkapı diye adlandırılan yere vardığında, tehlikeli, büyük ve her devirde hatırlanacak bir çarpışma yaptı: borazanlar şurdan burdan çalarak uğuldadılar. Düşman taraflar birbirine girdi, her iki taraf kahramanca mücadele etti. Paşa askerinin çokluğuna güvenerek gerilemeyi düşünmedi, Voyvoda János ise, ya yenmek, ya ölmek niyetindeydi ve kaçmayı aklına bile getirmiyordu. Böylece her iki tarafta sert mücadele kızıymıştı; büyük bir katliam oldu, her iki tarafta çok sayıda insan öldü, fakat Türkler arasında daha çok ölen vardı. Bu yüzden Paşa ve Türkler savaş alanını terketmeye ve hızla firara mecbur oldular. Macarlar onları kovaladılar ve yetişebildikleri herkesi öldürdüler. Öyleki, büyük mücadelenin geçtiği bütün alan, büyük katliamdan insan ve atların kanıyla ıslandı, alanı çok sayıda ceset kapladı, daha sonra güneşin sıcaklığından ısınarak çürük pis bir koku yayıldı, uzak bölgelerin havasına karıştı ve insanın o tarafa gitmesi pis koku yüzünden imkânsızlaştı.

Böylece János Bey, binlerce sayıdaki düşmanı dağıttı, çok sayıda asilzadeyi esir aldı, çok sayıda hazine ve değerli askerî teçhizatı ganimet olarak aldı. Bu fevkalade ve her devirde şan ve övgüye lâyık erkek, unutulmaz bir zafer kazandı, çünkü savaşa cesaretle girişmiş, başarıyla savaşmış ve iyi bitirmişti. Bundandı sadece ülke sakinleri değil, yabancı milletler de onu sevmişlerdir; samimi ve içten gelen bir sevgiyle sevilen bir insandı.

Lât. s. 252-254

Mac. s. 390-393

Voyvoda János Verdikleri Zararlardan Dolayı Türkleri Cezalandırıyor

Altı Başarılı Çarpışması

Bu sıralarda Kırıl Ulâszló'nun (*Vladislaus*) hükümdarlığı günden güne daha mukavim oldu ve kuvveti arttı. Kırıl Buda kalesinde, Kırالیyet sarayının yüksek kubbeleri altına yerleşince, Voyvoda János, Türklere karşı sefer açması ve Türklerin Macaristan'a çok defa verdiği zararlara karşı misilleme yapması için Kıralı cesaretlendiriyor ve kamçılıyordu. Bundan dolayı Kırıl Ulâszló hükümdarlığının 3. yılında seçkin askerlerden oluşan büyük ve masraflı bir ordu topladı ve Voyvoda János, ülkesinin sayısız asilzadesi ve Sırbistan despotuyla, yani Kıralıyla birlikte (bu Kıralı o sırada ülkesinden sürmüşlerdi) Tuna'yı geçti ve Sırbistan'a vardı. Kırıl burada devamlı bir ordugâh kurdu ve daha içerde bulunan Türk hâkimiyeti altına alınmış bölgelere ordusunun baş komutanı János Hunyadi'yi göndermeye karar verdi. Savaşa kalkan ordusunu iki kısma ayırdı: Voyvoda János, silahlanma ve askeri araç gereç bakımından daha seçkin olan kısmı aldı. Bundan başka bay Voyvoda kendi askerlerinden oluşan kuvvetli bir kıtayı da yönetiyordu. Bu mahir askerler muzaffer silahlarıyla düşmanı pek çok defa kaçırmıştı. Böylece Voyvoda onların refakatinde Racia, yani Sırbistan'dan geçti ve eskiden beri Türk ordusunun hâkimiyeti altında bulunan bütün Bulgaristan'ı tamamen Rumeli sınırına kadar geçti. Yollarına çıkan her canlıyı, insanı, sürüleri yakaladılar veya öldürdüler. Şehirleri, kaleleri ve Türklerin her bir yerleşme bölgesini aldılar, buraların altını üstüne getirdiler, yerle bir ettiler ve ateşe verip yok ettiler. Bunlar arasında meşhur hamamlar şehri, kalabalık ve hazineler bakımından zengin olan Sofya'yı yağma ettiler ve kül yığını haline getirdiler. Bütün bu saydıklarımızdan yükselen dumanlar, bütün Rumeli'yi ve deniz müdafaasına güvenemeyen Türk imparatorunun bütün ülkesini korkuya saldı. Türk imparatoru Voyvodaya karşı binlerce kişi gönderdi ve Hunyadi kendisine karşı gönderilen ve her defasında daha üstün sayıdaki düşmanla 5 defa şiddetle çarpıştı ve hep gâlip geldi. Zaferin evcine erişmiş olarak ve şeref kazanarak yeniden Sırbistan'a döndü ve ordugâh kurdu; o zaman ona, Türklerin sayılamayacak kadar kalabalık bir askerle kendisine karşı geldiği haberini getirdiler.

Nitekim adı geçen imparator Murad'ı İmparatorluğunun tahribi çok öfkelenmişti. Sarayındaki en iyi muhâriplerden seçilmiş askerlerine ve

ülkenin bütün silahlı kişilerine genel seferberliğe hazırlanmaları için emir verdi, çünkü intikam almak istiyordu. Seferin kumandasını akrabası Anadolu paşasına verdi. Paşa, Voyvoda János Bey'i Bulgaristan'da izinden takibetti. Voyvoda'nın bir gün önceki karargâh yerinde, geride kalan birkaç yaralı veya hastalıktan zayıf düşmüş Macarla karşılaşınca, bunları bağlatıp imparatorun huzuruna gönderdi. Sanki bu hareketiyle imparatora böyle zavallı tiplerin ülkesinde korku yarattığını anlatmak istiyordu. Bunun üzerine güya Türk imparatoru şöyle cevap verdi: "Dilerim başarıyla dönersin, eğer geri dönersen, önlerinden kaçtığım tiplerin nasıl olduklarını o zaman daha iyi anlatabileceksin."

Gecenin sona ermesiyle, şafak sökerken Türkler ve Macarlar birbirlerinin davullarının vuruşunu işitecek kadar birbirlerine yakın gelmişlerdi. Voyvoda János, düşmanın kendisini saf dışı bırakarak Kırılın ordugâhına hücumundan korktu. Bundan dolayı savaş yorgunluklarından bitap bir hale gelmiş askerleriyle düşmanın önüne gitti ve düşmanı kendi üzerine çekmek istedi. Bu büyük dinsiz kalabalığının kendisine karşı döndüğünü görünce, korkuya kapıldı, askeri de en az onun kadar korkudan titremeye başladı. Buna rağmen Voyvoda gerilemedi, tersine korkudan titreyen askerlerinin saflarını düşmana karşı bağladı ve onları şu sözlerle yüreklendirdi: "Cesur olunuz; zafer şanımızı kaybetmektense, hayatımızı kaybetmek daha evlâdır. Sayısının çokluğuyla övünen düşmandan ne korkuyorsunuz? Onların cesaretini çok kere denediniz. Nasıl şimdiye kadar çok defa kaçtılsa, Tanrı'nın inayetiyle şimdi de onları kaçırabiliriz. Eğer aramızdan biri ölüm katına ulaşırsa, buna aldırmasın: çünkü, eğer benimle veya kader arkadaşlarıyla kahvaltı ettiyse, akşama İsa'nın masasında şölen yapacak."

Hunyadi şahsen yönettiği ordusunun büyük kısmını bu sözlerle harekete getirdi ve düşmana saldırdı. Bu manzara karşısında diğer kıtalar da kumandanlarını takip ettiler. Her iki taraf büyük bir cesaretle savaşa girişti, fakat başarıları aynı olmadı. Çünkü Paşa ve kendisine emanet edilen bütün Türk topluluğu hemen çarpışmanın başında geriledi ve şuursuz bir kaçışa başladı. Macarlar ise onları korkunç bir şekilde takibe başlarlar ve süratli atlılar dahi kendini ölümden kurtaramadı ve bu kanlı yiğit hesaplaşmasında hayata veda etti. Dinsizlerin binlercesi orada telef oldu. Macarların esir alma arzuları yoktu ve kaçarken yetiştikleri herkesi çok kere yaralayarak kılıçtan geçirmek suretiyle öldürdüler. Kovalama akşam duası saatinden gece yarısına kadar sürdü. Paşa, yenildiği takdirde gecenin karanlığından yararlanarak düşmandan kaçabilmek için, çarpışmayı günün bu saatine

ertelemişti. Lâkin bu umudu bir işe yaramadı. Çünkü dolunay ışıklarıyla geceyi aydınlattı. Paşa esir düştü ve onu büyük bir borozan sesi eşliğinde gece yarısı Macar ordugâhında bulunan Jânos'un çadırına götürdüler.

Böylece Voyvoda bir sefer esnasında 6 başarılı çarpışma yapmış oldu ve Macaristan'dan hareketinden 5 ay sonra, insan ve eşyalardan oluşan muazzam bir ganimetle yüklenmiş olarak ordusunu eksiksiz Kırılın ordugâhına geri götürdü. Zaferin işareti olarak Kırıla çok sayıda düşman sancağı, yani banderium teslim etti. Daha sonra bunları Macaristan'ın koruyucusu mutlu bâkire Meryem'e sundular. Voyvoda Jânos törenle Budin'e girdi. Bunları Buda şehrinde yapılan kilisede, tamamen bizim zamanımıza kadar, bizden sonrakilerin hatırlaması için ve bu mutlu bâkirenin şanı için astılar. Bunlar, gökyüzünün Voyvodaya verdiği büyük zaferler hakkında tanıklık ettiler. Eğer toz ve aşınma nefis kumaşlarını çürütmeseydi, bugünkü güne kadar orada asılı kalacaklardı.

Lât. s. 254-255

Mac. s. 393-394

Kırıl Ulászló ve Türk İmparatoru Arasındaki Ateşkes

Sırbistan'ın Yeniden İmarı

Bu çok sayıdaki parlak karşılaşma ve meşhur zafer, Türk imparatoru Murad'ın korkarak Kırıla ve Voyvodaya elçiler göndermesi ve mütareke yapılması için gayretle ve yalvararak uğraşması neticesini doğurdu. Bundan dolayı Kırıl Ulászló, Segedin şehrinde asilzadelerle gösterişli bir diyet toplanmasına karar verdi.

Ülkenin çok sayıdaki soylusu her yandan gelip toplandı; İmparatorun elçileri de geldiler: Türklerin iki Voyvodası tasarlanan ateşkesi imzalama yetkisiyle geldiler. Nitekim on yıllık bir ateşkeste karar kıldılar; Kırıl ise Anadolu Paşasını serbest bıraktı. Türk imparatoru Semendre kalesini ve despot Georg'dan aldığı Sırbistan'ın ne kadar kalesi varsa hepsini geri verdi. Ateşkesi yeminle teyid ettiler. Voyvoda Jânos, Kırıl ve kendi adına ve bütün Macar halkı adına, adı geçen Türk Voyvodaları ise, imparatorları ve hâkimiyeti altında bulunan bütün kavimler adına bahsedilen on yıllık ateşkesi kabul ettiler ve diğer şartların tutulacağına dair yemin bile ettiler. Keşke hiç etmeselerdi! Çünkü daha sonra Kırıl ve Voyvoda, adı geçen Kardinal Iulianus'un kışkırtması üzerine barışı bozdu ve bundan dolayı, tıpkı bir zamanlar bütün insanlar arasından en büyük zaferlere erişmiş olan

Pompeius'un da *, atlarını Kudüs'teki kilisenin avlusuna her hangi bir ahıra koyar gibi koyduğu için talihinin ters döndüğü gibi, Kırıl Ulászló ve Voyvodanın askerî başarısı felâkete döndü.

Öte yandan ateşkes antlaşması despota fayda sağlamıştı. Zira daha önce Sırbistan üzerindeki hâkimiyetinden uzaklaştırılan Sırp despotu, ateşkesin yardımıyla hâkimiyetini yeniden tesis etti.

Lât. s. 255-257

Mac. s. 395-399

Kırıl Ulászló'nun Rumeli Arazisinde, Denize Yakın Varna Şehri Havalisindeki Seferi ve Ölümü

İşleri bu şekilde düzenlediler, fakat kardinal Iulianus Bey, Kırıl ve Voyvodanın ateşkes antlaşmasını bozarak Türk imparatoruna silahla hücum etmesini sağlamak için bütün gücüyle uğraşıyordu. Nitekim dinsizlere yapılan yemini asla tutmak geremediğini söyleyip duruyordu. Hıristiyan dini düşmanlarına karşı kazanılan ve Tanrı'nın kendilerine bahsettiği ünlü zaferi yok etmelerini ve düşmana karşı Tanrı'nın iradesini, düşmanın arzusuyla değiştirmelerini Tanrı'ya karşı yapılmış bir haksızlık olarak nitelemiştir.

Iulianus devamlı kışkırtmalarıyla onları akdi bozmaya sürükledi ve demirin yenemediği erkekleri nihayet belâgat yendi. Aynı zamanda sayısız hükümdarın silahlı olarak Hıristiyanların yardımına geleceğini vadetti; Bulgaristan'dan, Arnavutluk'tan, Trakya'dan ve ünlü imparator şehri İstanbul'dan da büyük bir askerî yardım geleceğini tekrarlıyordu. Zaten hükümdarlar ve adı geçen ülkelerin sakinleri de aynı şeyi vaadedip duruyorlardı.

Kırıl ve Voyvoda, Iulianus'a itaat ettiler, kendileri de büyük teşvikten dolayı heyecanlandılar ve çok sayıda ücretli asker toplayarak, kalelerin askerî halkını da birleştirmek suretiyle, ülkenin çok sayıda aristokratının refakatinde Orşova kalesi havalisinde Tuna'yı geçtiler ve düşman toprağına girdiler. Ordugâh durmadan yer değiştirir, yoluna çıkan bütün düşman arazisini yakıp yıkarak mülklerinden mahrum eder. Kaleler ve tahkim edilmiş bölgeler ya itaat yoluyla, ya da büyük hücumlar ve silah zoruyla ellerine geçiyordu. Mümkün olduğu kadar düşman ülkesinin derinliklerine kadar sokulmayı uygun gördüler. Bulgaristan ve Rumeli'yi geçerek deniz

* Eskiçağ Roma'sının meşhur politikacı kumandanıdır. Pompeius (M.Ö. 106-48), 68 yılında Filistin topraklarına sefer yapmıştır.

kıyısına ulaştılar, kendiliklerinden tâbîliklerini bildiren Rumeli'deki Varna ve Galata adlı şehirleri mülklerine kattılar ve bu şehirlerin yanında ordugâh kurarak vad edilen yardımın gelişini bekletiler. Şayet, insan daha kendi ülkesindeyken, kendi ordusunu tedarik edememişse, yabancı diyarda, yabancı bir ordunun onun nâmına silaha sarılmadığı çok görülen acı bir gerçektir.

Bu zaman zarfında çok sayıda ganimet topladıklarından ve çok sayıda düşman öldürdüklerinden, adı geçen ülkelerin büyük kısmını ateşe verdiklerinden ve taş üstünde taş bırakmayarak çok büyük zararlar verdiklerinden dolayı düşmanla her hangi bir çarpışma yapmadan dönebilirlerdi, fakat bu düşmana karşı kazandıkları geçmiş zaferleri onlara fazla bir cesaret verdi. Bundan dolayı bir nevi cürete kapılarak vad edilen yardımın gelmemesinden dolayı, seferin neticesini almadan ve düşmanla karşılaşmadan geri dönmeyi şerefsizlik saydılar. Bu yüzden yazın son ayını ve yine bütün sonbaharı düşman toprağında geçirdiler. Nihayet Kasım ayının onuncu gününde, Aziz Martinus yortusu * arefesinde Türklerin imparatoru Murad, dinsizlerin sayısız kalabalığıyla muntazam saflar halinde, askerî alemlerle savaşa hazır bir vaziyette geldi.

Kıral ve Voyvoda János Bey ve orada bulunan diğer Macar beyleri bütün ordularını ordugâhtan dışarı çıkardılar ve parlayan silahlarla teçhiz edilen safları uygun bir sistem içinde bölerek ve düzenleyerek her bir safın kumandanını belirlediler ve çarpışma sırasında, her bir safın arabalarının geri kalmayarak kendi safını takip etmesini kararlaştırdılar. Aslında düşman sayı bakımından onlardan daha kuvvetliydi; yani karşı karşıya savaşırken düşmanın saflarına arkadan da hücum etmesinden korkuyorlardı.

Onlar bütün bunları düzenledikten sonra, Tanrı yüksekte işaret verdi, vukubulacak talihsizliğe onların dikkatini çekti. Çünkü askerî alemleri, yani altından parlayan sancakları yükselttikleri zaman, o sırada henüz hafif esen rüzgâr dalgası hortum yapan fırtınaya dönüştü ve kuvvetlendi. Sancaklar parçalara bölünerek ve yırtılarak havaya uçtular.

Nihayet her iki tarafta çok sayıda trompet çaldı, davul gümbürdedi, Türklerin savaş gürültüsü kulakları tırmaladı: iki düşman kapıştı.

Her iki tarafta mızraklar kırılır ve mızraklar kırılırken çokları atlarından düşer; mücadele sert bir şekilde karışır. Her iki tarafta çokları ölür, fakat Türk tarafında çok daha fazla kişi ölür. Türklerin tek bir kıtası dahi Macar erinin kahramanlık hamlesini durduramadı, hatta aniden

* 11 Kasım

yüzgeri dönerek kaçmaya başladılar, fakat Türklerin her tarafta yayılan kıtaları Macar ordusunun 6 katından daha çok olduğundan, kaçan safları kovaladıkları takdirde Macarlara çok bir fayda sağlamayacaktı, çünkü takipten geri döndüklerinde, onların karşısına yeni kıtalar çıkıyor ve onları büyük bir gürültüyle yeni bir çatışmaya kışkırtıyordu.

Günün en büyük bölümü bu ölüm saçan mücadeleyle geçti. Her iki hasım taraf için cesetlerle dolu savaş alanı korkunçtu. Türklerin atlıları da sarsılıp kaçmaya başlayınca ve sadece imparatorun ordugâhı büyük korkular arasında, sayılamayacak kadar çok yaya kıtasıyla kendi yerinde kaldığı zaman, Kıral Ulâszlò düşman atlılarının kaçtığını ve imparator Murad ve ordugâhının korkudan titrediğini görerek muhafız kıtasını muharebeye soktu, bu arada Voyvoda bey ve diğerleri azgın mücadelede çarpışırken Ulâszlò Türk imparatorunun ordugâhına saldırdı, ordugâhı tamamen yok etmek istedi. Büyük sayıdaki yayaların sık kıtaları arasına vardı, yayalar ona saldırdı ve Ulâszlò'yu kıtasıyla birlikte ezdi: Kıral öldü. Kıralın ölümü, ümitsiz durumdaki yenilmiş ve ezilmiş düşmanı, umulmayan bir zafere ulaştırdı.

Macarlar savaş meydanını ve ordugâhlarını da düşmana bırakarak geri dönüp kaçmaya başladılar. Daha önce kaçan düşmanı kovalayan Macarlar, diğerlerinin hezimetini tahmin bile edemediler ve takipten geri dönerek, adı geçen ordugâhta gece uykusuna çekildiler. Yaşlı günü takip eden gece bütün arz koyu bir karanlığa büründü, her iki taraftan kaçmayanlar ve ordugâhı bırakmayanlar ertesi günü fecre kadar gece nöbeti tuttular. Ne yaşamaya, ne ölmeye muktedir olan sayısız yaralının iniltisini, haykırışını, figânını dinlediler ve günün ağarmasını sarsılarak beklediler. Bütün ova çepeçevre yaralılarla ve cesetlerle doluydu.

Nihayet gece karanlığını gündüzün aydınlığından ayıran kızıl şafak sökerken, parlak güneş dağların zirvesine ulaşarak gündüzün aydınlığını geri getirdiği sırada, Türkler düşmanlarının kaçıp kaçmadığını henüz bilmiyorlardı, böylece kıtalar oluşturdular ve imparatorun ordugâhından çıkarak ağır adımlarla yavaş yavaş yaklaşıp, temkinli bir şekilde yoklayarak Macar ordugâhının içinde asker olup olmadığına baktılar. İçinden insan gürültüsünün güçlükle duyulduğunu, hiç kimsenin silahına davranmadığını, hiç kimsenin savaşmak için savaş alanına koşmadığını farkettiler; o zaman imparator ordusunun bütün yayaları ordugâha hücum etti, çünkü karargâhı hiç kimse savunmuyordu. Böylece Türkler karargâhı yerle bir edip alt üst ettiler ve orada bulunanları öldürdüler veya esir ettiler.

Daha önce adı geçen kardinal Iulianus ve büyük kısmı Cheriensium tarikatı rahiplerinden olmak üzere çok sayıda başka rahibin ve onlardan başka Vârad piskoposu Jânos ve Eğri piskoposu Simon'un en son buldukları yerin burada, bu ordugâhta olduğu söylenir; bundan başka Kıral ordusunun askerî meziyetleriyle sivrilen neferi Altes Istvân Bâthori de çarpışmanın sarsıntılarında telef olmuştu: Kritik bir anda ve kendi şecaatiyle Kıralın sancağını taşıma işini ona vermişlerdi. Kıral Ulâszlò'nun hayatı hükümdarlığının 4. yılında ve Miladî 1444 yılında, böyle talihsiz bir şekilde sona erdi. Çok kahraman bir Kıraldı, vücut yapısı olarak orta boyda, yüzü kahverengi, saçı siyah, savaşta vefakâr, tebasına karşı iyi niyetli, meziyetleriyle meşhur, düşünce ve ruh bakımından itidal sahibi bir hükümdardı.

Lât. s. 257-258

Mac. s. 399

Voyvoda Jânos'un Esareti

Bu tehlikeli savaşta zafer şanı her ne kadar imparator Murad'ın olduysa da, bu zafere adamlarının büyük kanı pahasına erişmiştir. Güvenilir bilgilere göre, Macarlara açtığı yaradan fazlasını kendi halkı almıştır ve ölü bakımından da imparatorun halkı daha çok kayıp vermiştir. Ordusundan hiç kimsenin kaçan Macarları takip etmeyişi buna yeterli bir delildir. Kendi yaralarını sarmak ona ziyadesiyle yetiyordu. Voyvoda Jânos dönüş yolunun yarısındaiken Eflak havalisine ulaştı; düşmandan korkmadığı bu yerde, düşman onun üstüne hücum etti. Çünkü, kendisine yoldaş olarak refaket edeceğini sandığı bu bölgenin Voyvodası Drakul, ona karşı zor kullandı ve üzgün adamı teselli etmediği gibi, alçakça esarete sürükledi, fakat Drakul işi düşündükten sonra, Voyvoda beyi esir tutması için bir nedeni olmadığını gördü ve birkaç gün sonra çok sayıda hediyeyle Hunyadi ile barıştı veya böyle sandı ve adamlarını Hunyadi'ye refaket etmeleri için Macaristan'ın Erdel kısımlarına kadar gönderdi.

Lât. s. 259-261

Mac. s. 403-406

Kıral Naibinin Kosova'da Yaptığı Çarpışma

(Varna muharebesi ve Kıral Ulâszlò'nun savaş meydanında ölümünden sonra, 1445 yılında çok sayıda soylu toplandı ve Kıral Albert'in oğlu Kıral Lâszlò o sırada 5 yaşında olduğundan, ülkenin ve Kıralın yetki alanına giren her işin yönetimi için

Voyvoda János Hunyadi'yi seçti. Bundan sonra Kıral naibi Hunyadi, kendisini Varna savaşı yenilgisinden sonra ülkesinden geçerken esarette tutan Drakul'dan intikam aldı ve onun yerine bir başka Voyvoda tayin edip Macaristan'a döndü.)

Bu hadiselerden sonra Kıral naibi János Hunyadi, ülkesinin belli başlı hemen her işini kendi omuzlarına yüklenmiş kabul ederek büyük bir ileri görüşlülükle işleri düzenledi ve ülkeyi düşman akınlarından korudu. Bu yıllarda Türklerin de Macaristan'la uğraşmaya fırsatları olmadı.

Nihayet, Kıral naipliğinin 4. yılında, üstün muharip meziyetlerinden dolayı büyük işlere teşebbüs etmek için daima büyük cesareti bulunan Kıral naibi bey, Türk imparatoruna karşı yeniden silahlı hücumu geçmeyi düşündü. Nitekim büyük bir ordu topladı ve Macaristan'da askerî gücü temsil eden herşeyi tek bir orduda birleştirdi. Ordugâhını askerî makinalarla, topraklarla ve düşmana vuracak başka askerî aletlerle kuvvetlendirdi ve iyice yığınak yaptı. Nihayet sonbaharın ilk ayında Sörin kalesi üstünde Tuna'yı geçti. Kendisine emrettiği halde efendisi sefere katılmadığından, Sırbistan'a hücum edip istila etti ve düşman bölgesini kan ve ateşe buladı. Sırbistan'ın üzerinden ganimet toplamak isteyen biri gibi değil, ülkeyi işgal etmek isteyen biri gibi geçti.

Kıral naibine ülkenin ileri gelenleri, menşe ve mülk bakımından en ünlü kişileri refakat ediyordu: Erdel Voyvodası Imre Pelsöczki ve kardeşi László, bundan başka Voyvoda Marczali'nin oğlu Imre, Kralın baş mabeyincisi Rozgonyi Rajnád, Tamás Szècsi, Dalmaçya ve Hırvatistan banı Frankó Thallöczki, Kıral naibinin kan akrabası János Székely, Benedek Losonczi, Alsólendva'lı István Bänfi ve askerlikte mahir, savaşta gözüpek olan büyük sayıdaki silahlı kuvvet eşlik ediyordu.

Türk imparatoru Murad, kendisine karşı büyük bir düşman ordusunun harekete geçtiğini öğrendiği zaman, savunma açısından ciddi endişelere kapıldı. İmparatorluğunda eli silah tutan bütün herkesi silah altına aldı; bütün muhariplerini silahlandırdı ve eğitti, ondan sonra muazzam kıtalarını yaklaşan düşmana karşı harekete geçirdi.

Ekim ayının ortalarında, Macar ordugâhı Sırbistan arazisinden geçerek Türk imparatorunun hâkimiyeti altında bulunan Bulgaristan arazisine erişti ve Macarlar düşmanı burada beklediler. Daimi ordugâh Kosova denilen ovardaydı. Nihayet Hıristiyan aziz Gallus ve Evangelist Luca bayramları arasına düşen perşembe gününe ulaştılar*; Türk

* 16-18 Ekim arasına düşen gün.

imparatoru da o sırada gelmiş ve ordugâhını Kıral naibinin ordugâhından uzak olmayan bir yere kurmuştur. Firenlenemeyen gençliğin mahmuzladığı, çarpışmak için içinde savaş arzusu bulunan her iki tarafın hafif silahlı askerleri, oradan buradan ovaya hücum ederler, karşılıklı kapışır ve ölüm saçarak dağılırlar.

Evangelist Aziz Luca'nın her devirde hatırlanacak bayram günü geldiği zaman *, güneş gök kubbenin katlarından ilerleyerek öğle zamanına doğru yaklaştığında, her iki düşman taraf adı geçen ovanın düzlüğüne bütün silahlı kuvvetini ve ordusunun bütün askerlerini döktü; bu kritik anda, her iki tarafta büyük insan yığını görüncü ölüm korkusuna kapılmayan tek kimse kalmaz.

Kıral naibi, yönetimi altındaki asker halkından 38 kıta çıkardı ve parlak altınla işlenmiş alemleri, yani sancakları saflar halinde kıtanın ortasında götürüyorlardı ve her bir kıta silahlanmış olarak ilk safta duruyordu; kumandanları etraflarında dolaşarak askere öğütler veriyor, yüreklendirerek savaşa teşvik ediyorlar.

Diğer yanda Türk imparatoru asker halkının bütün yığını muazzam sütunlar halinde yığarak ve muharebe saflarını yekpare bir duvar gibi birleştirerek ovanın Macarların gözü önünde uzanan bütün bölümünü işgal etti ve ağır adımlarla Macarlara yaklaştı.

Bir ok atımı mesafeye ulaştıkları zaman ise, her iki tarafta davullar çalmaya başladı, korkunç bir gürültü çıktı ve her iki taraftan çalan borazanların sesi üzerine, iki tarafın her kıtası uçuşan mızrak dalgaları arasında bütün kuvvetlerinin yaptığı bir hamleyle kapıştı ve bu büyük hareketlenme üzerine ova bile inledi. Karşılıklı katliam için birbirlerine girerler. Mızraklar çatırdar, her iki taraftan çok kişi yaralanarak atlarından savaşılanların ayağı dibine düşer, ölenlerin korkunç çığlığından yüksek gökyüzü yankılanır. Her iki tarafta yığılmalar olur, iki taraf birbiri önünde gerilemez, öylesine bir araya yığılırlar ki, çarpışmadan çoklarının eli yorulur, yakınlarında bulunan düşmana bir saat boyunca vurmamak zorundadırlar.

Nihayet Macarlar düşmana karşı daha şiddetli bir hücum düzenlediler ve birçok kıtaya ayrılan Türkleri savaş meydanının uzunca bir bölümünde devamlı katliamdan sonra kaçırlar. Bundan sonra ise, Türkler imparatorun ordugâhına gelen yeni kıtaların yardımıyla ölüm saçarak Macarları tamamen ordugâhlarına kadar geri sıkıştırırlar. Türk yayalarının

* 18 Ekim

sık ok sağanağı göğün parlaklığını kararttı ve Macarlara ağır kayıplar verdi. Elbette Macarlar için 24 bin veya aşağı yukarı ondan biraz fazla muhariple 200 binden fazla ordusuna güvenen düşmanı durdurmak eşit olmayan ve ağır bir görevdi, o gün ne düşmanın çokluğu, ne silahlarının gürültüsü ne de çok sayıdaki yaralanma hadisesi onları kaçıramadı. Güneşin batışına kadar sarsılmaz bir imanla yerlerinde kaldılar, Türkler onları ne kadar sıkı bir şekilde çevirdiyse, o nisbette az gerilemeye mütemayildiler.

Yiğitçe ve daha çok da inatla yaklaşan gece karanlığına kadar savaştılar ve Türklerin kendilerine yaptığından daha büyük tahribatı onlar arasında yaptılar. Bütün bir gün şiddetli savaşla geçti, her iki taraftan sayılamayacak kadar çok insan kestiler, bütün savaş alanı taze cesetlerle doldu, fakat ancak çöken gece her iki tarafın savaş öfkesini karanlığıyla aldı ve silahları birbirinden ayırdı. Kıtalar gece bastıktan sonra mücadeleyi bıraktılar, fakat savaş makinalarla ve toprakla gece de sürdü.

Bu gecenin hemen arkasından gelen cumartesi gününü güneş ışıklarıyla aydınlattığı zaman, her iki düşman taraf dünkü savaş öfkesinden gerilmiş bir vaziyette, düzenli saflar halinde savaş meydanına saldırdı. Yeniden kapışırılar, her iki taraf çok sert bir savaş verir. Büyük bir karışıklık içinde günün 6. saatine kadar çarpışırılar. Türk imparatoru, az sayıdaki ve yorgun Macar askerlerinin kendi kıtalarını güç durumda bıraktığını görerek askerinin hepsini, yani atlıları savaşa sokar, büyük bir öfkeyle Macarların saflarına ve kıtalarına saldırır, onları su baskınına uğramış gibi kaplar ve hem onları hem ordugâhlarını dağıtarak o ana kadar firar nedir bilmeyenleri firara zorlar.

Nitekim herkes kaçtı, firar sırasında bütün saflar bozuldu. Türkler güneş batıncaya kadar onları insafsızca kovaladı. Fakat öfkeli kovalayışın sonu Macarlar için henüz bununla da bitmiyordu. Zira ülkelerini geçerken Macarların zarar verdiği Sırp, onlara karşı çıkarlar ve bütün gün kaçmaktan yorulan, her nevi silahlı savunmadan yoksun bırakılan Macarları kurtlardan korkan kuzular gibi, insafsızca soyarlar, kılıçtan geçirirler ve imha ederler.

Lât. s. 261-262

Mac. s. 407-408

Savaşta Ölen Devlet Adamları; Kıral Naibi Despotun Esaretinde ve Despotun Cezalandırılması

Bu savaşta daha önce yukarıda adı geçen çok sayıda kişi ölmüştü: Imre Pelsöczy ve kardeşi László, bundan başka Voyvoda Marczali'nin oğlu Imre,

Tamàs Szècsi, Ban Frankò, Jànos Szèkely, Benedek Losonczi ve Alsòlendva'lı István Bànfı ve kısacası Macaristan'ın yiğitliğiyle tanınan bütün sınıfı.

Kıral naibi ise, hızla atını mahmuzlayarak savaşın kargaşasından ve savaş meydanından uzaklaşıp bütün askerini terkederek korunma silahlarını bırakıp yolsuz yollarda avare dolaştı ve güya iki Türkün eline düştü. Türkler onu tanımadıklarından mızraklarını yere attılar, yalın elle üzerine hücum ettiler ve elbiselerini parçaladılar. Kıral naibinin boynunda altın bir haç asılıydı. Türkün biri bu haçı almak isteyince, iki Türk kendi aralarında kavga etmeye başladı ve boğaz boğaza geldi. Kıral naibi, onlar boğuştuıkları sırada, mızrağın birini kaparak üstlerine hücum etti ve kuvvetli koluyla birisine öylesine yerleştirdi ki, can verip yere kapaklandı. Diğerine de vurmak istedi, fakat o kaçıp elinden kurtuldu.

Kıral naibi ilerlemeye devam ederek bir Sırpıyla çarpıştı. Ganimet arzusuyla ormanda dolaşan bu Sırp, şekline ve dış görünüşüne bakarak kibar bir adamın hemen yakınında belirdiğini görünce ona zarar vermedi. Mızrak henüz Kıral naibinin elinde bulunduğundan, hücum etmeye cesaret etmemiş olmalıdır.

Hunyadi ve Sırp bir müddet şaşkın halde duraladı. Nihayet Kıral naibi bey, Sırpıdan kendisini Belgrad kalesine kadar götürmesini istedi ve karşılığında kendisine hatırı sayılır bir mükafat vaadetti. Sırp kabul etti, fakat yine de vaaddettiği yere değil, Semendre kalesine götürdü ve despot Georg, Kıral naibinin kale kapılarının içinde olduğunu öğrenince, birkaç yıl önce sürgüne gitmesi icabettiğinde bu zatın liyakati ve desteğiyle ülkesinde yeniden hükümdarlığa kavuştuğunu hiçe sayarak nankörlük edip dost olmayan bir ev sahibi gibi davrandı, yani Hunyadi'nin tutuklanmasını emretti ve Kıral naibi kendi yerine büyük oğlu Lâszlò'yu eline rehİN verinceye kadar, serbest bırakılması için gayretle çaba sarfeden Macar beylerine onu iade etmedi.

Bu savaşta Kıral naibinin talihi yaver gitmemiştı, cesaretinin yokluğundan değil, kuvvetinin az oluşundan dolayı düşmana karşı zafer kazanamamıştı. Buna rağmen Macaristan'ın ileri gelenleri onun dönüşünü minnet dolu bir yürekle bekliyorlardı. Kıral naibi Noel sıralarında geri döndüğü zaman, soyluların büyük bir grubu Szeged'de (*Segedin*) toplanarak onun dönmesini beklediler; mutlu bir yüz ifadesiyle onu karşılamaları bunun delilidir.

Bundan sonra Kıral naibi despotun nankörlüğünü ve esaretle geçirdiği hoş olmayan durumları düşünerek silahlı kuvvetlerini yeniden

teşkilatlandırdı ve despotu lâyük olduğu şekilde cezalandırmak için hareket etti. Hâkimiyeti altında bulunan araziye girdi, büyük tahribat yaptı ve Macaristan sınırında bulunan bütün kalelerini zaptetti. Eğer despot oğlunu sağ olarak geri vermeseydi ve Despotun ricası üzerine Macaristan'ın ileri gelenleri Kıral naibinin intikama susamış ruhunu firenlememiş olsalardı, tahribatını sürdürecekti.

Lât. s. 265-266

Mac. s. 411-413

Kıral Naibinin Sırbistan Toprağındaki Kruşevaç Kalesi Yanındaki Çarpışması

Türk imparatoru Murad, komşusu Sırbistan üzerinde despotun hâkimiyetine güçlkle tahammül etti; Kıral naibini serbest bıraktığından ona çok kızmıştı. Bunun için muhariplerinin büyük kısmını silah altına aldı ve Sırbistan'daki bölgelere karşı Firuz Bey (*Friczbeğ*) adlı Voyvoda'nın kumandasında bir ordu sevketti. Ona, Morava nehri yanında uzanan ve eskiden beri harabeler içinde kalan Kruşevaç kalesinin onarılmasını ve despot Georg'a karşı savaşa buradan başlamasını kesin olarak emretti. Despot bunu duyunca çok korktu ve ne yapması gerektiği hakkında uzun süre düşündü. Aslında kendi kuvvetleriyle bu kadar büyük düşmana karşı koyamayacağını iyi biliyordu. Kıral naibine karşı yaptığı haksızlığa artık üzülmüyordu! Bu kritik durumda ya düşmana boyun eğmekten, ya da yardım aramaktan başka çaresi kalmayınca büyük bir üzüntüye kapıldı; yardım için kime baş vuracağını bilmiyordu. Nitekim yakınlarına: "Eğer Kıral naibinin bana karşı duyduğu iyi niyetini istismar etmemiş olsaydım, sıkıntıya düştüğümde bu muazzam felaketlerden beni o kurtarabilirdi" diyordu.

Nihayet koruyuculuğuna kendini emanet edeceği hiç kimseyi bulamayınca, neredeyse utancından yüzü kızarmış bir vaziyette Kıral naibinden yardım istedi. Türklerle savaşmayı neşeli bir dansa gitmeye tercih eden Kıral naibi ise, çok sayıdaki muharibini hemen topladı ve silaha sarılarak despotun yardımına şahsen gitti. Despotun kendini savunmak için savaşa hazırlandığını Türkler de biliyorlardı, fakat yardımcı olarak Kıral naibini kazandığını bilmiyorlardı. Böylece yaklaşan düşmanı sükunetle bekliyorlardı. Kıral naibi ise, bir an önce düşmana saldırabilmek için kendi adamları ve Sırp kıtalarıyla birlikte bütün geceyi yürüyüşle geçirdi. Sabahla birlikte yol da sona erdi, gün doğarken aydınlıkla birlikte Kıral naibi de

düşmana doğru yaklaştı. Bu sırada küçük bir sis çıktı, her iki tarafın gözünü kapladı, birbirlerini göremediler. Doğmakta olan güneşin ışınlarıyla birlikte sis kalktığında, parlak demir giymiş saflar ortaya çıktı. Türk kıtaları düşman saflarını gördüler, eskiden beri tanıdıkları Kırıl naibinin dalgalanan sancaklarını da gördüler, korkuyla ters yüzü döndüler ve silahlarına dahi davranmadan hızla kaçımaya koyuldular. Kırıl naibinin bütün hafif silahlı askeri kaçanları sıkı bir takibe aldı ve takipçiler büyük bir savaş arzusuyla firarileri yok etmek istediler. Büyük kıyam tamamen yaklaşan geceye kadar sürdü ve eğer yaklaşan gece karanlığı firarileri gizlemeseydi, katliam çok daha büyük olacaktı. Adı geçen Firuz Bey, kendisine emanet edilen asker halkın çok sayıdaki ileri geleniyle birlikte esir düştü; büyük bir sevinç ve gösteriyle esirleri Kırıl naibinin huzuruna çıkardılar. Böylece Kırıl naibi zafer kazandı ve dönüş yolu üzerinde bulunan Bulgaristan'ın yönetim merkezi olan Vidin şehrini yerle bir etti. Nihayet bütün esirleri despota bırakarak başarı ve zaferle Macaristan'a döndü.

Lât. s. 267

Mat. s. 415-416

Rahip Iohannes Capistrano'nun Macaristan'a Gelişi

Beszterce kontu ve Macaristan'ın tüm magnatları başarıyla yurtlarına dönünce, bir misyoner rahip olan Iohannes Capistrano beylerle birlikte Macaristan'a geldi. Azizlik mertebesine erişmiş olan Fransisken tarikatına mensup bu rahip sivrilmiş bir kişiydi. Katolik kilisesi başkanı Papa Nikolaus *, Türklerin gittikçe artan bir öfkeyle Hıristiyan dini mensuplarını sıkıştırdıkları bir sırada, felaket fırtınaları arasında çalkalanan katolik halkına yardım etmek istiyordu. Bunun için Türklere karşı haçı seferi düzenlemek istedi ve başvurarak herkese her eyalette günahlarının affedildiğinin, onları ahirette bekleyen akibetle mağfiretin bildirilmesini, beyaz beze işlenen kırmızı haçı kendileri için paylaşmalarını ve göğüslerinin sol tarafına takmalarını papalık fermanıyla emretti. Papa hazretleri düşüncesinin gerçekleştirilmesi için adı geçen rahip Iohannes Capistrano'yu görevlendirdi. Bunun neticesinde rahip Iohannes Almanya ve Polonya bölgelerinde ve Macaristan'da daha çok orta tabakadan olmak üzere çok sayıda kişiyi adı geçen düşmana karşı silah altına çağırdı. Zira Papa, kutsal dinin yayılmasında büyük bir otoriteye sahipti ve Tanrı nezdinde sağladığı

* Papa Nikola (1447-1455).

İtibarın büyüklüğünü insanlar biliyordu, körleri, topalları ve hastaları iyileştiriyor ve insanlardan habis ruhu kovalıyordu.

Türklerin yukarıda adı geçen imparatoru Murad, az önce ölmüş ve oğlu Mehmed tahta geçmişti. Bu padişah Hıristiyan kanının akıtılmasında, topraklarının yağma edilmesinde babasından ve bütün seleflerinden daha insafsızdı, askerî ilimlerde daha bilgili, kıtaların teşkilinde ve ordunun tertibinde daha muhteşem ve kendi halkına karşı daha sertti. Ülke yönetimini devraldığı zaman, kendisiyle komşu bulunan İstanbul şehrinin yabancı elinde bulunmasını alçaltıcı buldu ve hiddetli bakışlarını bu şehre çevirdi ve ona karşı bir muhasara yapmayı kafasında tasarladı. Fakat başlangıçta düşüncesini saklamasını bildi! Deniz kıyısında, Boğaz'ın girişinde, şehirden uzak olmayan bir yere, şaşkıncu ve inanılmaz bir çabuklukla bir hisar inşa etti. Bu durum, hisarın adı geçen şehrin gelecekteki kuşatmasından başka amaca hizmet etmeyeceğini gösterdiğinden, Hıristiyan dünyada büyük bir huzursuzluk yarattı.

Lât. s. 268-269

Mat. s. 417-418

Türk İmparatoru İstanbul Şehrini Alıyor

Kıral Lâszlò'nun (*Ladislaus*) Macaristan'a geldiği yıl içinde, yazın ilk ayı sırasında Türk imparatoru Mehmed, silahlarını Bizanslılara karşı çevirdi ve imparatorla yaptığı ittifak ve yemine rağmen bütün Bizans'a karşı korkunç bir savaş açtı. Sayısız kıtasını her yerde toplayarak ülkesinin bütün hazır kuvvetini harekete geçirip, mağrur ruhunun ihtirasından bir zamanlar Byzantium diye adlandırılan eski imparatorların sevgili çocuğu, dünyanın sultanı, o meşhur şehir İstanbul'a karadan ve denizden hücum etti. Hıristiyan Kırallardan yardım dilenen, fakat herkesin tehlike ve harabiyet içinde kendi haline bıraktığı hüznü şehir, silahlarıyla ve devamlı hücumlarıyla öylesine zorladı ki, kadınlar bile savunmaya katılmak zorunda kaldılar.

Fakat Bizanslıların sayılamayacak kadar çok düşman karşısında yetersiz savunmanın ardından ellerini uzatmaları neye yarayabilirdi, Türk imparatoru kuşatmanın yeni bir türünü keşfetti ve onlara karşı tuzak hazırladı: tüneller ve toprak altında lağımlar kazdı ve boğazı zincirlerle ve köprüyle birbirine bağladı ve şehrin yüksek duvarlarından da daha yüksek ağaç kuleler yükseltti ve bu kulelerin çatısından Türkler yoğun bir ok sağanağıyla şehirde silah tutan herkesi ok yağmuruna tuttular. Mehmed,

bundan başka toprakların ve kuşatma makinalarının çok çeşitli ve asla görülmemiş büyüklükteki türlerini kullandı ve şehrin duvarlarını dökülen harabeler haline getirdi.

Nihayet şehrin duvarlarının büyük kısmını yerle bir ederek ordusunun en bahadır kısmını davulların ve borazanların aşırı gürültüsü refaketinde şehrin iç kısmına saldırı için harekete geçirdi ve 54 günlük kuşatmadan sonra, bütün gücünü kullanarak son bir mücadelede şehri aldı. Bizans imparatoru düşmanın şehre girişi sırasında sayısız yarayla delik deşik olarak öldü ve şehirde güzel olan herşey, dinî ve dünyevî ne varsa hepsi aynı şekilde Türklerin iğrenç yağmacı eline düştü. Şehrin ileri gelenlerini yakaladılar ve imparatorun huzuruna çıkardılar, bu gaddar hükümdar sefil bir şekilde onların boynunu vurdurdu. Azizlerin mezarını altüst etti ve kutsal bakiyelerini denize attırdı.

Bu büyük şehrin düşüşünü, Hıristiyan dininin acıklı talihsizliğini ve gazaba gelmiş düşmanın kutsal ve dünyevî şeylere, erkeklere ve kadınlara karşı korkunç ve günahkâr şekilde işlediği her türlü çok ve büyük cinayeti hadiselerin büyüklüğüyle uygun olarak sözlerle kim ifade edebilir, gözyaşlarıyla kim ağlayabilir, ana hatlarıyla hikâyesinde kim çizebilir?

Lât. s. 269-273

Mat. s. 418-425

Türk İmparatoru Belgrad'ı Kuşatıyor

Türk imparatoru Mehmed'in Macaristan'a karşı hücumu hazırlandığı ve daha önce Belgrad kalesini almak istediği haberi yayıldığı zaman, Kırıl Lâszlò, 1455 yılında, Buda kalesinde ikâmet ediyordu. Bu haber sadece Macaristan halkını değil, komşu bölgeleri ve yine bütün Hıristiyanlığı büyük bir kaygıya düşürdü ve düşünceye sevketti. İstanbul şehrinin vahşice zaptı bütün Hıristiyanlığın gözü önünde cereyan etmişti ve bu olay herkeste büyük bir korku yaratmıştı. Nitekim Türk imparatoru Bizanslılara karşı kazandığı zaferden sonra, başka bir insan olup çıktı, ihtiras ve kibirle kurum satarak, kendi şahsında bir zamanların Makedonyalı Büyük İskender'inin ve haşmetli çağının geri geldiğini düşündü. Güya, "Gökyüzünde bir Tanrı hüküm sürüyor, yeryüzünde de bir hükümdarın hüküm sürmesi doğrudur" dedi.

Bu haberleri Kırıl Lâszlò'ya bildirdikleri zaman, genç hükümdar derinden irkildi. Muhariplik bakımından Alman karakterli olan ve öğütleriyle Kırıl yönlendirmeye alışmış bulunan Kont Ulrik de bu haber

üzerine çok sarsıldı. Ülkenin savunulmasına dair müzakerede bulunmadılar, düşmana karşı koymak için silahları hazırlamadılar, sanki haberler hakkında birşey bilmiyorlarmış gibi, gece karanlığının gizliliği altında Buda kalesinden çıkarak gecikmeden yola çıkıp kendilerini Viyana şehrine attılar ve Buda kalesi iki haftadan fazla bir süre açık ve gerekli muhafızlardan yoksun kaldı. Düşmanın geldiğine dair haber günden güne yayılmasına rağmen, hiç kimse onlara karşı silaha sarılmadı.

Müteakip yazın, ekinlerin başakları yeşil saptan çıkarak sararmaya başladığı dönem yaklaşırken ve Phoebus iki at koşulmuş arabasını ovada sürmeye başladığı zaman, Türklerin adı geçen imparatoru korkunç ve çok çeşitli teçhizatla ve dörtyüz binden fazla Türkle adı geçen Belgrad kalesini korkunç bir kuşatma çemberi altına aldı ve kaleye hücum etti. Kalenin yüksek duvarlarından çepeçevre uzanan düzlükte sayılamayacak kadar çok açılmış çadırın tepesini görmek mümkündü; düşmanın sayısını ise gözle dahi ölçmeye hiç kimse muktedir değildi.

Türk imparatoru, deniz gemileri örneğine göre inşa ettirdiği sayılamayacak kadar çok gemiyi de buraya getirdi. Bunlarla kalenin yanından akan Tuna ve Sava nehirlerini öylesine kapattı ki, kaleye gemiyle dahi yardım götürmek mümkün olamadı. Topları, makinaları ve koç başlı mancınıkları da çok büyük zahmetle oraya getirtmişti. Görünüşe bakılırsa, tek bir kalenin yıkılması için henüz asla bir araya getirilmemiş çoklukta bir kalabalığı getirmişti. Büyük ölçülerinden dolayı uzaktaki bölgelerden onları buraya nakletmek mümkün olmadığından, bunları Kuruşevac kalesi yakınında şaşırtıcı bir beceriyle hazırlatmıştı. Bunları kalenin ova tarafına koydu. Birkaçı kalenin güçlü duvarlarını dövdü, diğerleri 25-30 kilo ağırlığındaki taşları havaya yüksekçe fırlattı; bu taşlar korkunç bir kuvvetle kalenin üstünden aşip kalenin içine yayıldılar ve ulaştıkları her canlıyı yıldırım çarpmış gibi ani bir şekilde öldürdüler.

Savaş makinalarının vuruşları gece gündüz gittikçe daha sıkı gürlüyordu ve korkunç gürlemelerini tamamen Segedin şehrine kadar ve 24 Macar milinden * daha fazla bir alanda çepeçevre işitmek mümkündü. Topların devamlı ateşlenmesi muazzam bir duman çıkarıyordu, güneşin kızaran ışıklarıyla parlayan göğü, bulutlar sık gölgeleriyle karartmıştı ve esen hafif rüzgârlar kükürdün pis kokusunu kendileriyle birlikte getiriyordu. Muharebe gece ve gündüz devam etti, ne kuşatanlara ne kuşatılanlara rahat verdi: bütün zaman bu korkunç muharebeyle geçiyordu. Şiddetli

* Bir Macar mili 8354 m.

kuşatmadan parlak kulelerin tepeleri döküldü, evlerin duvarları parçalandı, insanları ve kaleyi koruyan yüksek burçlar artık yerle bir olmuştu.

Kalede mahsur kalanlar kalplerinde ölüm korkusuyla son günlerini bekliyorlardı.

Azgın ve muazzam kuşatma haberi ülkenin her bölgesine ulaşmıştı, Macaristan beyleri ise hareketsiz ağır bir uyku hastalığından muzdarip gibi, harabolmaya terkedilmiş kaleye silahlı yardım için gitmekte acele etmediler. Nihayet doğuştan yiğit ve asker bir erkek olan, yukarıda adı geçen Beszterce Kontu korkunç kuşatmaya karşı koymak için oraya gitti, fakat yanında bu derece büyük düşmanla savaşmak için yeterli asker yoktu.

Çok sayıda Macar haçlısı İsa adına çarpışmak için adı geçen rahip Iohannes Capistrano'nun etrafında toplandı. Lehistan'dan da aşağı yukarı 300 haçlı gelmişti. Hernekadar, yukarıda kaydettiğimiz gibi, bay Kont Kırıl naipliği görevinden ayrılmışsa da * daima sahip olduğu bahadırılığın etkisiyle düşmana hücum etmekten kendini alamadı.

Düşman gemilerini adı geçen nehirlerin suyundan nasıl uzaklaştırabileceğini ve kuşatmadan bunalan kaledeki mahsurlara nasıl silahlı yardım götürebileceğini araştırdı. Nihayet gemileri bir araya topladı, onları silahlı askerlerle ve haçlılarla doldurdu ve sonunda onları Tuna nehrinde düşman gemilerine karşı harekete geçirdi. Bu suretle iki düşman nehir muharebesinde karşılaştı. Türkler arasında muazzam bir gürültü dalga dalga yayıldı ve Macarlar yüksek sesle İsa'yı yardıma çağırdılar. Kaçış yolu her iki düşmanın önünde kesilmişti, böylece birbirleriyle çok sert bir mücadele yaparlar. Tuna'nın derin suyunda gemileri oraya buraya sürüklenir ve askerler arasından çokları öldürücü yaralarla kan kaybından öldüler ve suya gömüldüler: Tuna'nın temiz suyu da bu ölçüsüz kıyımın kanlı izlerini taşıyordu, çünkü çok kan dökülmüştü ve her iki tarafın savaşçıları balıklara yem olmuştu.

Nihayet uzun mücadeleden sonra, Macarlar Türkleri yendiler ve daha da şiddetle Türklerin üzerine hücum ederek onları parça parça ettiler ve demir zincirlerle birbirlerine bağlanmış gemilerini ateşe verdiler.

Türk imparatoru bu hadiseyi duyduğu zaman güya şunu söyledi: "Zor da olsa istediğimizi elde ederiz!"

* János Hunyadi, 13 Temmuz 1446-13 Şubat 1453 tarihleri arasında Kırıl naipliği yapmıştır. Bu tarihten sonra, Beszterce daimi kontu ve Macaristan baş komutanı ünvanını aldı.

Bay kont ise gemi savaşında şanlı bir zafer kazanarak kaleye girdi ve ölümden başka umudu kalmayan korkmuş kale kumandanlarını teselli etti.

“Niçin korktunuz? dedi-Türkleri ilk defa şimdi mi görüyorsunuz? Onları çok kere kaçırdık, bazen de biz onların önünden kaçtık. Onların görünmesi niçin sizi rahatsız ediyor, halbuki onları çok defa gördünüz. Silahlarını ve kuvvetlerini sanki daha önce denemediniz mi? Öyleyse evlatlarım, adına çok kere kanımızı döktüğümüz İsa’ya güvenelim ve onun ve bizim düşmanlarımıza karşı cesaretle savaşalım. İsa bizim için ölmedi mi? Biz de onun için ölelim. Ruhunuz savaşta sebatkâr ve cesur olsun. Biliyorsunuz, bu düşman korkaktır. Eğer Tanrı bizimlelse, onları kolayca ezmek mümkündür. Türkler geri çekilmeye de alışkındırlar ve koşarak kaçmaktan ve yurtlarına geri dönmekten sıkılmazlar. Çok söze ne hacet? Bütün bunu kendiniz de denediniz ve kumandam altında pek çok muharebenin mihnetine katlandınız.”

Bay Kont bu ve buna benzer sözlerle ve oradaki varlığıyla onların ruhlarına büyük bir cesaret aşıladı. Yeni kuvvetlerle de kaleyi berkitti ve çok sayıda haçlı askerini oraya götürdü. Bunlar halk tabakası saflarından geldiğinden ve silah kullanmayı bilmediklerinden Bay Kont, elinden geldiği kadar onları da savaşa hazırladı.

Türklerin daha önce adı geçen imparatoru Mehmed, babası Murad’ın sağlığında yine bu Belgrad kalesini kuşatarak 7 ayını harcadığını ve yine de ele geçiremeden zafersiz ve utançla kalenin altından çekildiğini duymuştu. Bundan dolayı Türk imparatoru Mehmed,ordu kumandanlarının yanında babasını küçük düşürücü sözlerle andı ve kendisinin aynı kaleyi 15 gün içinde alacağını söyledi. Voyvodalar arasında en başta gelen Anadolu Voyvodası onun böbürlenmesini duyunca, konuşmak için izin istedi ve sözlerine şöyle cevap verdi: “Haşmetli imparator! Devletli huzurunuzda hoş gidecek birşey söylemem uygun olurdu; lâkin bu muhasaranın akışına bakılırsa, bu sözlerimin devletlinin önünde beni yalancı çıkarmasından korkarım. Macarların kaleyi Bizanslılardan daha zor bırakacaklarını bilmemiz gerekir.”

Parlak kulelerin tepesi artık devrilmişti, surların büyük kısmı yerle bir olmuştu ve toprak tabyalar ve kale hendekleri artık dolmuştu ve zeminle aynı seviyeye gelmişti, öyleki düşmanın girmesi için önünde artık hiçbir engel kalmamıştı ve kuşatmanın 15. günü gelip çattı. İmparator erkenden daha gün doğarken davul ve borazan sesleri arasında ordusunun hepsini harekete geçirdi ve hiddetle kaleye hücum etti ve kanlı katliam pahasına da olsa kalenin ortasına ulaştı.

Macarlar ise, bu kadar çok düşmanla mücadelenin eşit olmadığını bilmelerine rağmen, bütün güçleriyle savunma yapıyorlardı ve Tanrı İsa'dan yardım isteyen haykırımlarla, fedakârane düşmanın bozulması için hücum ediyorlardı. Böylece öldürücü mücadele tazelendi, savaş artık kale meydanında sürer. Her iki taraftan da yığınlar halinde ölenler olur ve sayılamayacak kadar çok kılıcın şakırtısı havada korkunç bir gürültü koparır, mücadele eden taraflardan kâh biri, kâh diğeri kaçmaya mecbur olur.

Rahip Iohannes Capistrano da bu sırada burada hazır bulunuyordu. Sözün tam mânasıyla vecde geldi ve onunla birlikte diğer rahipler de yere kapanarak Sema'dan yardım için kalplerini ve ellerini yükselterek gözlerini göğe mihlayıp iç çekerek dua ettiler. Bu arada Peygamberle birlikte şunları söylemiş olacaklar: "Gözümü, bana yardımın geleceği dağlara çevirdim."*

Beszterce Kontu Hunyadi ise kâh tehditle, kâh azarlamalarla askeri savaşa teşvik ediyordu. Savaşta ki yiğitlikleriyle mükemmeliyete erişen kumandan Mihâly Szilâgyi (*Kara Mihâl*) ve Lâszlò Kanizsai ve bunlarla birlikte Bay Kontun buraya getirdiği silahlı kıtalar ve ayrıca haçlıların kıtaları da kalenin yıkık duvarlarında durarak öfkeyle savaşıyorlardı. Türkleri çok kere kaleden püskürttüler, lâkin onlar kıyasıya mücadele sonunda yeniden içeri girdiler, zira Macarlardan daha kuvvetliydi. Kaledeki pekçok ev tutuşturulmuştu ve alevler yükseliyordu. Türk imparatorunun pekçok sancağı zafer nişanesi olarak surlara dikilmişti. Macarlar artık her türlü karşı koyuştan ümidi keserek nereye gideceklerini bilmeden geri çekilmeye mecbur oldular, çünkü herkes ölüm tehdidi altında bulunuyordu, fakat firarın kendilerine hiçbir yardım sağlamayacağını ve bu tehlikeli durumdan onları ancak ölümün kurtarabileceğini gördüler: tekrar yüksek sesle Hz. İsa'nın adını haykırdılar, silahlarını birleştirerek yek-vücut halinde daha kararlı bir hamleyle düşmanın üzerine hücum ettiler. Böylece korkunç çarpışma yenilenir. Her iki tarafta pekçok kişi kanlarını ve hayatlarını feda eder, fakat Tanrı'nın yardımı gelmekte gecikmez. Tam o anda Türklerin bütün kıtaları Macarların cesur ve kararlı hücumlarından sarsılarak kaçmaya başlar. Macarlar ise, yeniden cesaretlenip gökyüzünden yeni bir kuvvet alarak toplarını ve kalenin tahribi için kullandıkları diğer aletleri muhafazasız bir şekilde terkedinceye kadar onları kılıçlarıyla kovaladılar. Bunun sonunda Macarlar Türklerin kurduğu bütün tahkimatı ateşe verdiler, topları ise demir çivilerle çivilediler, topların ateşleme

* İncil'den alıntı; mezamir.

deliklerini tıkadılar. Gündüzün aydınlığı devam ettiği sürece mücadeleyi bırakmadılar, ancak çöken gece karanlığı iki düşmanı birbirinden ayırmaya kadar, kalenin dar meydanında başladıkları mücadeleyi kale dışındaki geniş meydana cansiperane sürdürdüler.

Türk imparatorunun kale surları altından gecenin sonsuz karanlığında nasıl kaçtığına güvenilir olarak hiç kimse söyleyemiyor; yalnız bütün teçhizatından mahrum olarak, bütün topunu ve oraya getirttiği diğer kuşatma makinalarını orada terkederek, ordusunun önemli bir kısmının kaybıyla yurduna dönmesi, Tanrı'nın mağfireti ve imparator adına bir yüz karasıdır. Nitekim çok sonraları dahi birinin imparatorun huzurunda bu kaleyi anması onu rahatsız ediyordu.

Hatta bazıları imparatorun kaçışını şöyle naklederler: İmparator çarpışmanın en hararetli anında adamlarını çarpışmaya kızıştırdığı bir sırada, göğsünden bir okla yaralanarak yıkılmış, ağır yaralı olduğundan adamları onu çadırına kadar götürmüşlerdir. Gece bastırınca, Türkler Anadolu Beyinin, hatta bütün ileri gelen adamlarının çarpışmada telef olduğunu ve çok büyük mağlubiyete uğradıklarını, hatta bizzat imparatorun can çektiğini, güçlkle nefes aldığını görünce, güneşin doğmasıyla birlikte Macarların kendilerine hücum etmesinden çok korkarak kaçmaya başladılar, İmparatoru da kendileriyle birlikte götürdüler, fakat yol yorgunluğu neticesinde durumu ağırlaşmasın diye, Zsarnò adındaki karşı tarafta ordugâh kurdular. İmparator kendine geldiği ve nerede olduğunu sorduğu zaman, ona nerede olduğunu söylediklerinde, imparator sordu: "Buraya niçin ve nasıl geldik?" "Macarlar bizi yendi dediler ve Anadolu beyi, hatta ordunun hemen bütün kumandanları şehit oldu. Biz de büyük bir yenilgiye uğradık, lâkin bunun da ötesinde devletlinin ölü olduğundan şüphe duyarak buraya kadar kaçmamız bizim için daha da acıdır."

İmparator topların ve diğer kuşatma makinalarının da orada kalıp kalmadığını sorduğunda, herşey orada kaldı diye cevap verdiler; imparator tâ kalbinin derinliklerinden yaralanarak acı bir şekilde şunu söyledi: "Zehir getirin, bırakın içeyim, alçakça ülkeme dönmektense ölürüm."

Türk imparatorunun Macarlarla Belgrad kalesi altında yaptığı savaş böyle sonuçlandı ve yeryüzünde azamet ve kibirle hüküm sürmek isteyen onu, silahtan çok orak kullanmasını bilen köylü ordusu Tanrı'nın inayetiyle yendi. Çok sayıdaki borazan ve davul sesleri arasında büyük bir neşeyle gelen imparator, hüznle ve gece karanlığı bastırıldığı sırada hicapla kaçtı.

Lât. s. 273-274

Mat. s. 425-426

Beszterce Kontu Bay János Hunyadi'nin Ölümü

Belgrad kuşatmasından sonra, ilk gençliğinden beri pekçok büyük askerî işler yapan bay Beszterce kontunu yaşlılık da boyun eğdirememiştir. Fakat devamlı silah kullanmaktan ve gailerle dolu bir hayattan, endişelerden yorularak kuvvetinden kaybetmiş, hastalanmaya başlamıştı. Hastalığından dolayı birkaç gün boyunca burada acı çekti, sonra onu ova kasabası Zimony'a (*Zemon*) naklettiler ve burada daha önce adı geçen rahip János Capistran'ın ruhî telkini altında ruhunu İsa Peygambere teslim etti.

Bütün Macaristan'ı büyük bir matem kapladı ve bütün Hıristiyan dünyası şampiyonun hayatının sona erdiğini işitince, derin bir yeise kapıldı. Gökkubbenin yüksek yıldızları da onun öleceğine dair önceden işaret vermişlerdi, çünkü ölmeden önce gökyüzünde kuyruklu bir yıldız görünmüştü. İmparator Mehmed'in kendisi de, Bay Kontun ölümünden az önce kendisini Belgrad kalesi altından kaçirtmasına rağmen, yine de Sırbistan despotu Georg'dan yenilgisine teselli olarak Bay Kontun öldüğünü öğrendiği zaman, söylediklerine göre, uzun bir saat boyunca başını öne eğerek susmuş ve düşmanı olmasına rağmen Hunyadi'nin ölümünden dolayı acı duyduğunu ve hiçbir hükümdarın hâkimiyeti altında böyle bir adamın henüz yaşamadığını elçiye söylemiştir. (*Thuröczy burada Hunyadi'yi uzun uzun övmektedir*)... Büyük imparatoru yendikten ve kaçirttıktan sonra, her zaman yürekten arzuladığı zaferin muhteşem şanı içinde, zaferin tatlı lezzeti henüz ağzındayken kahramanlık şanına erişerek hayatının son gününü tamamladı.

Naşını göz yaşları arasında Erdel'deki Fehèrvàr'a göturdüler ve orada büyük bir ihtiramla defnettiler. Bay Kont Milâdî 1456 yılında, şafak sökerken ölmüştü.

Daha önce adı geçen rahip János Capistran son nefesini vermekte olan Hunyadi'ye baktığı sırada, ruhunu Tanrı'nın lütfuna teslim etti... Bay kont orta boyluydu, kalın boyunlu, dalgalı kestane saçlı, iri gözlü, candan bakışlı, kırmızı yüzlüydü, diğer uzuvları öylesine sevimli ve öylesine güzel bir yapıya sahipti ki, bin kişi arasında bile onun hükümdar kişiliğini tanımak mümkündü.

İki oğlu vardı ve bütün Macaristan büyük bir ümitle gözlerini onlara çevirmişti. Babalarının meziyetleri herkesi oğullarını da sevmeye zorluyordu

ve babalarının faziletlerinin ve tabiatının bundan böyle onlarda yaşayacağına herkes inanıyordu. Yaş bakımından büyük olanının adı Lâszlô idi. Lâszlô vücut yapısı bakımından babasına çok benziyordu, askeri meziyetleri, ahlakî temizliği, alicenap oluşuyla bütün genç yaşlıları arasında en mükemmeliydi. Daha genç olanı Mâtyàs, babasının ölümü sırasında henüz çocukluk yıllarını yaşıyordu. Babası hayattayken kalbinin derinliklerinden gelen bir sevgiyle bu oğlunu seviyordu, becerikli oluşu da herkesin gözünde onu yüceltiyordu: bütün dikkatler ona çevrilmişti ve herkes onun büyük adam olacağı kehanetinde bulunuyordu.

Lât. s. 275-277

Mat. s. 427-429

Kıral Lâszlô'nun Macaristan'a Dönüşü

Kıral Lâszlô, Türk imparatorunun Belgrad kalesinde yaptığı tahribatın izlerini araştırmaya karar verdi. Kıral, Ulrik ve Kont Lâszlô (*Hunyadi'nin oğlu*) derhal oraya gitti; Almanya'dan gelen bütün haçlılar gemiyle onları takip etti. (*Bu konuda başka kayıt yok sadece iç çekişmeler anlatılıyor.*)

Lât. s. 278-281

Mat. s. 432-436

Kıral Lâszlô Hunyadi'nin Oğulları Olan Kont Lâszlô ve Kont Mâtyàs'dan (Mathias) İntikam Alıyor

Kıral Lâszlô'yu, Kont Ulrik'in ölümünden dolayı Kont Lâszlô'dan intikam almaya teşvik ederler.)

Bu sırada Türklerin ülkenin sınır bölgelerini tehdit ettikleri haberini getirdiler. Bundan dolayı Kont Lâszlô, babası Hunyadi'nin yaptığı gibi, çok sayıdaki ücretli askeri Macaristan'ın kuzey bölgelerinden Peşte Şehrine kadar silah altına aldı ve Kıralın iznini aldıktan sonra, Türklere karşı hareket etmek için hazırlık yaptı. (*Thuröczy daha sonra gelişen hadiseleri uzun uzun anlatır. Bu hadiseler tamamen Macaristan'ın iç işi olduğundan çok kısaca özetlemekle yetiniyoruz. Kont Lâszlô'nun kuyusunu kazanlar Kıralı, kontun saraydan çıkışını engellemeye razı ettiler. Kıral, Kont Lâszlô'yu hapsedirir ve 3 gün sonra başını vurdurtur. Böylece Kont Lâszlô tasarladığı şekilde Türklere karşı harekete geçemez. 20 Mart 1457 tarihinden sonraki pazartesi günü Kıral Kontu çağırılmış ve tutuklatmıştır. Öyleyse Türk tehditleri bu tarihten az önce olmuştur.*)

Lât. s. 283-284

Mat. s. 445-447

Kıral Mâtyàs'in Bir Kaç Seferine Kısa Bir Bakış

(Kıral Lâszlò 1458 yılında, hayatının ve hükümdarlığının 18. yılında öldükten sonra, Hunyadi'nin oğlu Mâtyàs'ı 1458 yılı başında kıral seçtiler.)

Bu adam bütün hasletleri ile hükümdar olmaya lâıyk bir şahıstır: çağının Hıristiyan hükümdarları arasında devlet idaresi hizmetini övgüye lâıyk hizmetlerle bitiren sadece odur. Çağımızda bütün yeryüzünü korkuya salıp titreten ve büyük icraatı dolayısıyla Büyük Mehmed (*Magnus Mahumed*) adını almış olan Türk imparatoru Mehmed, rivayete göre aşağıdaki sözleri acaba Mâtyàs hakkında söylememiş midir? "Bütün dünya hükümdarları arasında, hakıyla hükümdar ünvanına lâıyk olan ben ve O'dur, biz ikimiz"... (*Thuróczy burada Kıral Mâtyàs'ı övmeye devam eder*)... Mâtyàs, Szörény (*Sörin*) vilayetini yakıp yıkan ve Sava nehri kıyısındaki Kölpény ve Szentdemeter kalesini zor kullanarak işgal eden muazzam Türk ordusunu hâkimiyetinin ilk yıllarında muhteşem bir savaşta dağıtmıştır.

Daha sonra Kıral Mâtyàs kuvvetli bir sefer düzenleyerek Sırbistan'ın büyük kısmını dolaştı, bu araziye kan ve ateşe bulayıp baştan aşağı tahrip etti, sonra zaferle geri döndü.

Bu Sırbistan seferinden sonra, henüz atların üzerindeki ter kurumadan, o sırada Türk hâkimiyetinde bulunan ve bizim Râma diye de adlandırdığımız Bosna'ya hücum etti. Tabii konumundan ve yüksek surlarından dolayı çok muhkem olan Yayça (*Iaicza*) kalesini zor kullanarak ve bölgenin başka kalelerinin de boyun eğmesi üzerine işgal etti. Türk imparatorunun kalelerin korunması için sarayından oraya gönderdiği ve Macarların muharebeyle yok edemedikleri askerlerini inayitle velâyeti altına aldı ve parlak erguvan elbisesi giydirerek onları kendisiyle birlikte götürdü; bu hareketiyle de muhteşem ve yeni türde bir zafer kazanmış oluyordu.

Lât. s. 287-288

Mat. s. 447

Kıral Mâtyàs'ın (Matthias) Başarıyla Taç Giyişi ve Birkaç Seferi

Bu sırada, Roma imparatoru Frederik'in elinden büyük güçlüklerle Macaristan'ın kutsal tacı geri alındıktan sonra, Kıral Mâtyàs'a

hâkimiyetinin 3. ve Milâdî 1464 yılında, Son Akşam Yemeği Gününde, (*in die Coena Domini*) * imparatorluğun ruhânî ve dünyevî ulu kişilerinin ve magnatlarının huzurunda adet olduğu şekilde, büyük bir törenle taç giydirmeyi başardılar.

Kıral Mâtyàs taç giydikten sonra, korkunç bir kuvvetle Yayça kalesini kuşatmakla meşgul bulunan Türklerin adı geçen imparatoru Mehmed'i savaş hazırlığı yaptığı şayialarıyla korkutmuş ve Mehmed'i oraya götürdüğü bütün kuşatma makina ve toplarını terkederek, zafere erişmeden kale altından kaçmaya mecbur etmiştir.

Lât. s. 289-291

Mat. s. 451-455

Kıral Mâtyàs'ın Birkaç Zaferi

(*Kıral Mâtyàs'a karşı harekete geçen bazı beylerin Kıralı tahttan indirmek için giriştikleri mücadeleye karşı Kıralın başarısı anlatıldıktan sonra, Lehistan Kıralı Kazimir ile Silezya'da yaptığı çarpışma ve daha sonra yapılan barış anlatılır.*)

Nihayet buradan geri dönerek, Türklerin büyük sıkıntı ve zorlu bir çalışmayla Sava nehri kıyısında ağaç ve topraktan inşa ettikleri, kulelerle, hendeklerle ve kale bedenleriyle berkittikleri ve askerlerle iyice doldurdukları Türklerin Sabaç (*Sabacz*) ** adlı kalesini, kışın en sert geçtiği bir sırada kuşatmayla kapattı ve aldı.

(*Mâtyàs'ın çarpışma ve kuşatmalarından bahsettikten sonra, onu övmeye devam eder*)

Hatta mızrağı hiç kimseye aman vermeyen Büyük Mehmed bile bir meydan savaşında bu Kıralın kuvvetini denemeye cesaret edemedi. Yukarıda söylediğimiz gibi, Yayça kalesi altından da, Boğdan'dan da Mâtyàs'ın kılıcı önünden telaşla kaçtı ve ümitlerinde hüsrana uğrayarak kendi ülkesine geri döndü.

Tanrı'ya Şükürler Olsun!

* Paskalya'dan önceki perşembe.

** Bögürdelen

KRONİĞİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kıral Sigismund'un Eflak Seferi ve Kıraliçe Mária'nın Ölümü

Macar kronik yazarı Thuróczy, Osmanlı-Türk tarihiyle ilgili konuların anlatımına Kıral Sigismund'un Eflak seferi ve Kıraliçe Mária'nın ölümünü naklederek başlar. Kronik yazarının bu bölümde anlattığı hadiselerin büyük kısmı doğru olmakla birlikte, bu sefer sırasında Küçük-Niğbolu'nun Kıral tarafından alındığı ve bu seferin Sigismund'un hükümdarlığının 6. yılında (1392) cereyan ettiğine dair verilen bilgi şüpheli görünüyor¹. Macarlara karşı savaşmak üzere, Olahların ücretli bir Türk ordusundan faydalandığı hakkındaki kayda başka kaynaklarda rastlamıyoruz². Bu sefer sırasında Kıral Sigismund'un eşi Kıraliçe Mária'nın hastalıktan öldüğüne dair verilen bilgi şüpheli görünüyor³.

¹ Kaynak, Macar Kıralı Sigismund'un Küçük-Niğbolu'nun alınışıyla biten 1392 Eflak Seferiyle (Bak: Gibbons, I. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Çev. R. Hulusi. İstanbul, 1928. s. 171; Hammer, Devlet-i Osmaniye Tarihi (Atâ Bey tercümesi) C. I İstanbul, 1329. s. 267), Kıraliçe Mária'nın ölümüne rastlayan 1395 Eflak seferini birbirine karıştırmıştır. Hadiseleri hemen hemen doğru kaydeden Thuróczy, Küçük-Niğbolu'nun alındığını söylerken ve hadisenin tarihini verirken yanılır.

Kıral Sigismund'un Eflak seferinin 1395 yılında yapıldığını biliyoruz. Bu sıralarda Balkanlar'da hâkimiyet kuran Bayezid, Macaristan'a tâbi bulunan Bulgaristan topraklarını tamamen hâkimiyetine almakla, yüzyıllar sürecektürk-Macar mücadelesini de başlatmış bulunuyordu. Kıral Sigismund, bu yüzden Tuna yanındaki kalelerin alınmasını zaruri göyerek Küçük-Niğbolu'ya geldi. Daha Tuna'ya yaklaştıkları sırada Türklerle Macarlar kapışmış, fakat Türkler kısmen Küçük-Niğbolu'ya çekilmiş, kısmen de Tuna'nın sağ kıyısına geçmişlerdir. Sigismund, Küçük Niğbolu'yu kuşatma altına almış, fakat kuşatma henüz sonuçlanmadan önce Kıraliçe Mária'nın ölüm haberi geldiğinden kuşatmayı yarım bırakarak ülkesine dönmüştür. Bak. Rónai, Horváth Jenő, Magyar Hadi Krönika. Bp. 1895. s. 221-222; Pör Antal-Schönherr Gyula, az Anjou-ház és örökösei. Bp. 1895. s. 421-426.

² Osmanlıların Olahlara, Eflak Pirensi Mirçe ile imzaladıkları 1391 yılı barışına dayanarak müttefikleri oldukları için yardım ettiklerini düşünüyoruz. Mirçe ile yapılan anlaşma hakkında bak. Gibbons, 169-170; Eflak Seferi hakkında ise bak. Pör Antal-Schönherr Gyula, s. 418-420; Muralt, Essai de Chronographie Byzantine. St. Petersburg, II. c. 1871. s. 743; Hammer, 266.

³ Kıral Sigismund'un eşi Kıraliçe Mária, Macarlar Küçük-Niğbolu'yu kuşattıkları sırada, 1395 yılında ölmüştür. O sırada hamile olan Kıraliçe Buda'daki dağlarda atla yaptığı bir gezinti sırasında attan düşerek ölmüştür. Kıraliçe'nin ölümü Sigismund için büyük kaygılar yaratmışsa da, Estergom Piskoposu János Kanizsai'nin çabasıyla tehlike atlatılmıştır. Kıraliçe Mária'nın ölümünden sonra, Kıraliçenin kız kardeşi Leh Kıraliçesi Hedvig, kendisini Macaristan'ın kanuni mirasçısı ilân etmiş, Estergom piskoposunun kuvvetleriyle Lehistan sınırına gitmesi üzerine Hedvig, iddiasından vazgeçmiştir. Bak. Rónai, s. 222; Pör Antal-Schönherr Gyula, s. 423-425; Höman-Szekfü, Magyar Történet, Bp. 1935. III. c. s. 202.

Kıral Sigismund'un Büyük Niğbolu Kalesi Altındaki Başarısız Seferi

Kaynağımız Niğbolu muharebesine geniş yer ayırmıştır. Fransızların muharebedeki tutumları dışında verdiği bilgi eksik ve bazı hususlarda hatalı olarak görünmekle birlikte, Niğbolu muharebesi konusunda bazı orijinal kayıtlara rastlanır.

Thuröczy'nin, Türklerin Gelibolu'ya geçişleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı anlaşılıyor⁴. Bulgaristan'ın Bayezid tarafından ilhakından sonra, Kıral Sigismund'un Bayezid'e elçiler göndermesiyle ilgili anlatılan hikâye orijinaldir ve sonraki kronik yazarları ve tarihçiler tarafından buradan iktibas edilmiştir⁵. Niğbolu seferine katılan haçlılara dair eksik bilgi verilmiştir⁶. Kroniğin bir rivayete dayandırarak Kıral Sigismund'un ağzına yakıştırdığı "gökkubbe üstümüze yıkılsa, onu dahi mızraklarımızla tutarız" şeklindeki konuşma orijinaldir ve diğer kronik yazarları tarafından

⁴ Türklerin Gelibolu'daki faaliyetleri ve kazandıkları ilk toprak olan Çimpe = Tyzmpe kalesinin alınışı I. Murad zamanına değil, Sultan Orhan zamanına rastlar. Thuröczy'nin bu konuda verdiği bilgi ve vardığı sonuç dikkate değer bir şekilde Sphrantzes'in kaydına benzer. Thuröczy ve Sphrantzes çağdaş olmalarına rağmen, iki kronik yazarının birbirinin eserini görmüş olması mümkün değildir. Sphrantzes'e göre de: "İmparator Kontakuzenos ve Ioannes arasındaki ihtilâf sırasında Ioannes Murad'ı yardıma çağırdı. Murad 12 bin kişilik askerle Trakya'ya geçti. Murad Bizanslıların iç harple zayıfladıklarını ve kendisine karşı koyamayacaklarını görünce, fırsattan istifade ederek Gelibolu'yu ve pekçok yeri zaptetti. Türkler Trakya'ya ilk defa böyle el koydular. Türkler başka zamanlarda da Gelibolu yarımadasına geçmişler, fakat bu defa yaptıkları gibi oralarda yerleşmeyi başaramamışlardı" (Sphrantzes, Vekâyinâme. Terc. V. Mirmiroğlu. TTK'da gayri matbu nüsha. s. 41-44.). Bu konuda bak. Baştav, Şerif: Valeur de l'Oeuvre de Doukas. Cultura Turcica. 1965. s. 226; Muralt, s. 639; Bréhier, Vie et Mort de Byzance. Paris, 1947. s. 445; Ostrogorsky, Geschichte der Byzantinischen Staates, München, 1963. s. 438; Jireček, Geschichte der Bulgaren. Prag, 1876. Çev. F. Işıközlü. Bölüm XVIII ve XX. TTK'da gayri matbu nüsha. S. 44; Sırp Kroniği, A.N. Kurat: Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri. TAD. 3 (1965) Sayı 4-5. s. 184. Atiya, A.S., The Crusade of Nicopolis London, 1934. s. 3. Gibbons, s. 81; Hammer, s. 188-193.

⁵ Elçi hikâyesini aynen anlatan Sphrantzes'ten kaynağımızın yararlandığına dair elimizde hiçbir kayıt yoktur. Bak. Sphrantzes, s. 54; Gibbons, s. 171; Jireček, s. 94; Atiya, s. 8; Pör Antal-Schönherr Gyula, s. 420-422; Hammer, s. 280; Anonim ise sadece Sigismund'un elçi gönderdiğinden bahseder (Grekçe Anonim. Şerif Baştav neşri. s. 98).

⁶ Niğbolu Haçlı Seferine katılan kavimler ve ordu mevcutları hakkında bak. Atiya, s. 67-69; Delaville le Roulx, La France en Orient au XIV. ème Siècle. Paris, 1886. I. c. s. 265; Pör Antal-Schönherr Gyula, s. 430; Muralt, s. 756-757; Gibbons, s. 191-198; Jireček, s. 95-96; Hammer, s. 281; Max Silberschmidt; Venedik Menbalarına Nazaran Türk İmparatorluğunun Zuhuru Zamanında Şark Meselesi. Çev. C. Köprülü, İstanbul, 1930. s. 151-158; Haçlı Seferine katılan Johannes Schiltberger, 60 bin haçlı ve 200 bin Türk askerinden bahseder (Ali Emiri Ef.

Thuröczy'den aynen alınmıştır⁷. Sigismund'un Niğbolu'ya gelirken yol üzerinde bulunan Hıristiyan ahalie karşı takındığı tavır dikkate değer görünmektedir⁸. Kaynağın verdiği muharebe tarihi şüphelidir⁹. Fransızların muharebenin ilk vuruşunu yapmak istedikleri, attan inerek çarpışmanın ilk vuruşunu yaptıklarına dair verilen bilgi orijinaldir¹⁰. Sigismund'un bir gemiyle muharebe alanından firarı doğrudur¹¹. Kaynak iki tarafın kaybı ve ölen kişilerin adları hakkında bilgi vermez.

[Millet Ktp.] No. 281. Terc. Kurmay Binbaşı Hakkı Muhlis. 1338. s. 2; Türk kaynakları ise, Türklerin mevcudundan hiç bahsetmemekle birlikte, düşman mevcudu konusunda çeşitli rakamlar verirler. İbn Kemal (IV. Defter. Ali Emiri Ef. [Millet Kpt.] No. 27. Vrk. 64a-70a.) ve Düsturnâme-i Enverî (Prof. Mükrimin Halil Yinanç neşri, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı İst. 1928. s. 89) 100 bin düşman askerinden bahsederken, Feridun Bey Münşeâtında 80 bin haclı kaydeder (Mecmua-i Münşeât Feridun Bey. İstanbul, 1274. s. 122-124). Neşri ise, 130 bin düşman askerinden bahseder (Cihannümâ. Taeschner baskısı. I. c. Leipzig, 1951. s. 89); Hoca Sa'dü'd-din b. Hasan Can, Mevlâna İdris'ten naklederek 130 bin düşman askeri kaydeder (Tâc-üt Tevârih. İstanbul, 1279. s. 142). En son araştırmalar iki ordu mevcudu arasında pek büyük fark olmadığını göstermiştir (Anonim, Ş. Baştav neşri. s. 56).

⁷ Sigismund'un ağzına yakıştırılan bu sözleri Bonfini kaynağımızdan almış, Bonfini'den de çeşitli yazarlar iktibas etmişlerdir. Mes: Gibbons, s. 198; Pör Antal-Schönherr Gyula, s. 429; Hammer, aynı konuşmayı Sigismund'un ağzına değil, muharebeye katılan şövalyelerin ağzına yakıştırmıştır (s. 282-283).

⁸ Hristiyanların hâmisî rolünü üstlenen Macaristan Kralı Sigismund'un kendi dindaşlarına reva gördüğü bu insafsız tutuma Atiya (s. 57), Gibbons (s. 191) ve Hammer de (s. 281) temas etmiştir. Bizim kaynaklarımızdan sadece İbn Kemal Hıristiyanlara yapılan kötü muameleyi belirtir. (IV. Defter. Ali Emiri Ef. [Millet Ktp.] No. 27. Vrk. 64a-70a.)

⁹ Niğbolu muharebesinin tarihi genellikle 25 Eylül 1396 olarak kabul edilir, fakat Batılı araştırmacıların bir kısmı 28 Eylül tarihini kaydediyorlar. Mes. Rônai, s. 224; Pör Antal-Schönherr Gyula, s. 430; Gibbons, kesin tarih vermez, sadece Eylül 1396 tarihini verir (s. 192); Atiya, 25 Eylül 1396 tarihini verir (The Crusade of Nicopolis. London, 1934. s. 84); Dukas tarih kaydetmezken, Sphrantzes muharebeyi 1392 yılına koyarken yanılır (s. 54-56).

Türk kaynakları ise, birbirinden farklı tarihler kaydederler: Aşıkpaşazâde, H. 793 (Tevârih-i Âl-i Osman. Friedrich Giese neşri. Leipzig, 1929. s. 61); Oruç Bey, H. 795 (Tevârih-i Âl-i Osman Babinger, Hannover, 1925. s. 28); Lütfî Paşa, H. 793 (Tevârih-i Âl-i Osman. Âli Neşri. İstanbul, 1341. s. 45); Neşri, H. 797 (s. 90); İbn Kemal, IV. Defter, H. 797 (Vrk. 70a); Feridun Bey, H. 798 (s. 124); Giese Anonimi, H. 793 (Anonim Tevârih-i Âl-i Osman F. Giese. Breslau, 1922. s. 28); Düsturnâme-i Enverî, H. 796 (s. 89); Tarih-i Nişancı, H. 797 (İst. Üniv. Ktp. T.Y. No. 1426. Vrk. 56b.). Tâc-üt Tevârih, H. 797 (Hoca Sa'dü'd-din b. Hasan Can. İstanbul, 1279. s. 141); yine Tâc-üt Tevârih'in naklettiği Mevlâna İdris tarihinde H. 798 gösteriliyor (s. 142).

¹⁰ Muharebenin görgü tanığı olan Münihli asker Schiltberger, kaynağımızın ilk vuruş hakkında verdiği bilgiyi teyid eder: Burgondiya dükası korkusuz Jean, ilk vuruş için izin istemiş, Sigismund'un itirazına rağmen korkusuz Jean ilk vuruşu yapmıştır. (Schiltberger, s. 2); Hammer, I. c. s. 283; Gibbons, s. 194; Atiya, s. 92-95; Rônai, s. 226; Pör Antal-Schönherr Gyula, s. 87.

¹¹ Schiltberger, Kırıl Sigismund Gelibolu önünden geçerken Hıristiyan esirlerin kıydan ona askerini kurtarması için bağırduklarını, hatta deniz üzerinde neticesiz kalan ufak çapta

Kıral Sigismund'a Karşı Komplö ve Sigismund'un Yakalanması

Niğbolu hezimetinden sonra Kıral Sigismund'un kaçarken takip ettiği yol hakkında verilen bilgi doğru olmakla birlikte, deniz kıyısındaki bölgelerde birbuçuk sene geçirdiğine dair verilen bilgi şüphelidir¹².

Kıral Sigismund Voyvoda István ve Sadakatsizlik Gösteren Diğer Kişileri Cezalandırıyor

Voyvoda István Lackfi, Bayezid'in kızıyla Napolili Ladislas'ı evlendirme çabalarından dolayı suçlanıyordu, ancak bu bilgiyi başka kaynaklarla kontrol edemiyoruz¹³. Voyvoda István'ın ikinci suçu da Türkleri ilk defa Macar toprağına sokmaktı. Oysa Türkler, bu olaydan çok

çarpışmaların cereyan ettiğini kaydeder (s. 5-6). Gibbons, s. 197; Hammer, s. 286; Atiya, s. 94, József Péczely'e göre, Kıral Sigismund Rodos ve Venedik'ten geçerek ancak 1397 yılı ilkbaharında Macaristan'a gelebilmiştir (a Magyarok Története. Debrecen, 1837, II. c. s. 138-139).

¹² Sigismund'un firarını, Serhas'ın firarına benzeten Bonfini, aslında Thuróczy'nin aşağıdaki kaydından faydalanmıştır: "Sigismund halkının ağır yenilgisinden sonra nefret konusu olmuştu. Nitekim bir zamanlar Pers Kıralı Serhas (Xerxes)'in başarısız Yunanistan seferinden sonra cezalandırıldığı gibi başarısızlıkla yönettiği kişiler tarafından ileriyi göremediği için cezalandırılmaktan korkuyordu."

Bir Rodos kadirgasına binerek güçlükle kurtulan Kıral Sigismund'un İstanbul'a varınca boş durmadığını, yeni bir haçlı seferi teşebbüsünde bulunduğunu, Rodos şövalyelerinin üstadı Philibert de Naillac'a İstanbul'dan gönderdiği 11 Kasım 1396 tarihli mektuptan anlıyoruz. Bu mektubu askerî tarihçi Gyula Rázsó 1973 yılında Budapeşte'de Lâtinçe olarak neşretmiştir (Rázsó, Gy.: a Zsigmond-kori Magyarorzág és a török veszély [1393-1437]. HK 1973. s. 422). Kıral Sigismund 29 Eylül 1397'de Temesvár'da diyet topladığına göre, (Knauz, Nándor: az 1397-ki Országgyűlés. Magyar Történelmi Tár. Pest, 1857, s. 193), yenilgiden sonra yurt dışında birbuçuk yıl geçirmiş olması imkânsızdır. Uzun ve amaçsız İstanbul müzakereleri yüzünden aylar boyu Macaristan'dan uzak kalan Kıral Sigismund hakkında öldüğü veya esir düştüğü şeklinde haberler yayılmıştır. Oysa gerçek ortaya çıkınca kendisine karşı öfke ve kızgınlık baş göstermiştir (Höman-Szekfü, s. 203); Pör Antal-Schönherr Gyula, s. 434; Gibbons, s. 198; Atiya, s. 94.

¹³ Bayezid'in kızıyla Napolili Ladislas'ı evlendirmeyi plânlayan ve Türk ordusunu Macaristan toprağına sokmakla suçlanan Lackfi'lerden öc daha önce 27 Şubat 1397'de alınmıştı. Bu evlilik hakkında Türk kaynaklarında hiçbir bilgiye rastlamıyoruz. Lackfi'lerin Macaristan'da yarattıkları kargaşa ve sonlarına dair bak: Miskolczy, István: Nápolyi László. Sz. 1922; Höman-Szekfü, 199, 203-204; Pör Antal-Schönherr Gyula, s. 452-464; Mâyusz, Elemér: Zsigmond Király Központositó Törökvései Magyarországón. Történelmi Szemle 1960'dan ayrı basım. Sayı 2-3. s. 167.

önce Macar toprağına girmişlerdi. Bu bakımdan kronik yazarımız yanılmaktadır¹⁴.

Kıral Sigismund'un Roma Kıralı Seçilmesi ve Güvercinlik Kalesi'nin Başarısız Kuşatması

Thuröczy'nin Güvercinlik kuşatmasına dair verdiği bilgi eksik ve hatalıdır. Güvercinlik kalesi kuşatmasını, Kıral Sigismund'un Roma Kıralı seçilmesinden (1410) hemen sonraya koyan kronik yazarı, büyük bir kronoloji hatası yapmıştır¹⁵. Ayrıca bu kuşatma sırasındaki Türk hükümdarı Bayezid değildir¹⁶.

¹⁴ Türkler 1391'de Macar toprakları olan Macsó banlığına ve Szerémség'e girmişlerdi. Ban János Maróthy ve Ban István Losonczy ise Türklerin arkasından gitmiş ve Nagy-Olosz'ta Türklerle hücum ederek yenmiş ve geri püskürtmüştü. Türklerin Macar toprağındaki ilk ortaya çıkışları bu olmuştur. Rónai, s. 219; Sinkovics, István: a Török elleni védelem ő kérése. HK. 1966. S. 772; Rázsó, Gy: a Zsigmond-kori Magyarorszáğ és a török veszély (1393-1437). HK. 1973. S. 411-412; Schönherr, S. 418; Milleker, Bódog, a Törököknek első betörése Dél-Magyarorszáğba Zsigmond és Albert királyok idejében. Temesvár, 1914. s. 13; Gibbons, Macar toprağındaki ilk Türk-Macar muharebesi hakkındaki bilgiyi Hammer'den almıştır s. 169; Hammer, 267, Jireček, s. 85.

¹⁵ Sırp Despotu Stephan Lazareviç, halefi olan yegeni Georg Brankoviç'in (Vlk-oğlu) geleceğini garanti etmek amacıyla Macar Kıralı Sigismund ile 1426 yılında Tata'da bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaya göre, Belgrad, Macsó ve Szokol gibi önemli kalelerin de dahil bulunduğu pekçok kaleyi Sigismund'a bırakmış, karşılığında ölümünden sonra ablasının oğlu olan yeğeni Georg Brankoviç'in kendi yerine geçmesini Macarlar kabul etmişti. Aynı zamanda Macarlar onu Türk hücumlarına karşı koruyacaklardı. Brankoviç erkek varis bırakmazsa, Sırbistan Macaristan'a kalacaktı. Anlaşmadan az sonra Despot Stephan Lazareviç öldüğü zaman (19 Haziran 1427), Kıral Sigismund bu anlaşmaya dayanarak yerine geçen Brankoviç'ten Sırp kalelerini devraldı, ancak Brankoviç, Güvercinlik kalesini Stephan'ın ölümünden hemen sonra 12 bin altın karşılığı Türklerle sattığından Güvercinlik kalesini devralamadı. Bunun üzerine Sigismund, anlaşmaya göre bu kalenin de kendisine ait olduğunu ileri sürerek 25 bin kişilik bir kuvvetle 1428 Nisanında Güvercinlik kalesine geldi. Rumeli Beylerbeyi Sinan Bey ve uç beyleri Ishak ve Turahan Bey Macar Kıralını yendiler. Sigismund canını zor kurtardı. Bazı kaynaklara göre Sigismund, II. Murad'la çarpışmaktan çekinerek Türklerle barış yapmış, Güvercinlik'i Türklerle bırakmıştır. Ancak Macar askerleri daha Tuna'yı geçmeden çatışma çıkmış Sigismund canını zor kurtarmıştı. (Barış konusunda bak Rónai s. 237-238; Feridun Bey s. 203-204; Hammer, s. 187). Bertrandon de la Broquière, Güvercinlik çarpışmasında hazır bulunan, hatta çarpışmanın ilk akşamı ordugâhı terkedip Türklerin yanına giden Milano elçisi Furlioni Benedict'in görgü tanığı olarak anlattığı enternas ayrıntılardan ve çarpışmaya katılan iki Cenovalı okçunun Sigismund'un ordusuyla Tuna'dan nasıl kaçtığını kendisine söylediğini de seyahatnamesinde kaydeder (Szamota, István, Règi Utazások Magyarorszáğon és Balkán-fészigezen 1054-1717. Budapest, 1891. 68). Daha sonra yine Güvercinlik'ten bahseden Broquière, Türklerin bu kaleyi Despottan aldığını, Türklerin burada Macaristan'a hücum etmek için 100 kadirga bulundurduklarını ve kale

Macarların Bosna Bölgesindeki Seferi

Spalato Prensi Hrvoya'nın Macar Kırâlının Konstancz'daki Sinod'da meşgul bulunmasından (1415) yararlanarak Türklerin de yardımıyla Macar ordusunu yenip Bosna bölgesinin haraçgüzârı olduğu hakkında verilen bilgi isabetli görünüyör¹⁷.

Ban István Losonczi'nin Eflak Seferi

Eflak'ta ortaya çıkan isyanlarla ilgili olarak Türkler tarafından desteklenen Dan'a karşı, 1416 sıralarında Kırâl Sigismund'un Ban István Losonczi'yi Mirçe'nin yardımına göndermiş olduğu doğrudur¹⁸.

kumandanının Sinan Bey olduğunu da yazar (s. 80). Bu konuda bak. Hammer, s. 187-188; Ivânfî, Ede: Keve vârmegye emlêke. Sz. 1872. s. 163; Pör Antal-Schönherr Gyula, s. 567-568.

Türk kaynakları ise, bu kazanın tarihi konusunda değişik bilgiler verirler: Hadidi, H. 834 tarihini verir. (Tarih-i Âl-i Osman. İst. Ün. Ktp, Türkçe Yazmalar No. 1268. Vrk. 96a); 1486 Anonimi, H. 831 (Thüry, Török Törtënetirök... Bp. 1893, s. 17); Oruç Bey. H. 828, s. 48; Neşri, H. 837, s. 164; Tâc-üt Tevârih, H. 837 (Thüry neşri, s. 127).

¹⁶ Thuröczy, Güvercinlik kuşatması sırasındaki Türk hükümdarını Chalapın (Lât. s. 228) diye adlandırıyor. Daha önce Bayezid için de aynı adı kullanmış Chalapın (Lât. s. 222) demişti. Kaynağımızın Bayezid'in ölümünden sonra oğulları arasında baş gösteren taht mücadelesinden haberdar olmasına ve Bayezid'in oğullarını tanınmasına rağmen, işlediği hata, belki Güvercinlik konusunda yaptığı kronolojik yanlışlıkla izah edilebilir. Yine de biz, çeşitli zamanlarda cereyan eden önemli olayları bazen kısaca nakleden Thuröczy'nin bu konuya da fazla önem vermediği ve dikkat etmeden geçiştirdiği kanaatindeyiz.

¹⁷ Kırâl Sigismund, 1411 yılında Dalmaçya'da gözü olan Venedik ile silâhlı çatışmaya girmiş ve yenilmişti. Venedik ile 1413'de ateşkes imzalandıktan sonra 6 yıl boyunca imparatorluk işleriyle ve Sinod'la uğraşmıştır. Bu sırada Spalato prensi Hrvoya bağımsızlığını kazanmaya çalışıyordu. 1415'de Hrvoya ile ittifak yapan Türkler Bosna'da başarı kazanırlar. Bak. Rônai, s. 233; Pör Antal-Schönherr Gyula, s. 528-530; Klaiç Bosznia Törtënete, s. 270-271 (eserin aslı Hırvatçadır. Almancadan Macarcaya István Szamota tercüme etmiştir, Nagy-Becskerek, 1890).

¹⁸ Eflak Voyvodası Mirçe rakibi ve akrabası Dan'a karşı Macar Kırâlı Sigismund'dan yardım ister. Bu mücadelede Türkler Dan'ın yanında yer alır. Kırâl Sigismund'un gönderdiği István Losonczi komutasındaki Macar ordusunun desteklediği Mirçe'nin kuvvetleri, Türk desteği alan Dan'a yenilir. Kumandan Losonczi harp meydanında ölür ve böylece mücadeleyi kaybeden Mirçe oğlunu Çelebi Mehmed'in yanına rehin göndermek zorunda kalır (1416). Rônai, s. 236; Hammer, s. 128; Pör Antal-Schönherr Gyula, s. 422-424; T. Gökbilgin: XV. Asrın Birinci Yarısında, II. Murad Devrinde Hristiyan Birliği ve Osmanlı-Macar Mücadeleleri Sırasında Edirne, (Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı). Ankara, 1965, s. 119-120.

Miklòs Pèterfia'nın İki Çarpışması

Temeşköz diyarını şiddetli akınlarla tedirgin eden Türklere karşı çıkan Miklòs Pèterfia'nın Türklerle iki çarpışma yaparak galip geldiği, ilk çarpışmada İkaç'ı (doğrusu İsak) bizzat öldürdüğü, ikinci çarpışmada ise, Türklere gece baskını yaptığı hakkındaki kayıt isabetli görünüyör¹⁹.

Kıral Sigismund'un Sarayını Kimler Ziyaret Etti ve Despot Belgrad Kalesini Ona Nasıl Teslim Etti

Sırp despotu Georg Brankoviç'in Belgrad kalesini Kıral Sigismund'a teslim ettiğine dair verilen bilgi kronolojik açıdan hatalı olmasına rağmen, Sigismund'un Belgrad karşılığında despota verdiği şehir ve kaleler hakkındaki bilgi son derece önemlidir²⁰.

Kıral Albert'in Titrelrèv Seferi ve Ölümü

Macar Kıralı Albert'in hükümdarlığının ikinci yılında (1439) II. Murad'ın Semendre kalesini ve Sırbistan topraklarını hâkimiyeti altına aldığına, Despotun Macaristan'a kaçtığına, yardıma gelen Macar Kıralının Türklerle çarpışmayı göze alamayarak Titelrèv'den geri döndüğüne dair

¹⁹ Spalato Pirensi Hrvoya 6 Nisan 1416'da öldükten sonra, Bosna Kıralı olmak için uğraşan Ostoya ve Bosna ileri gelenleri arasında çıkan çekişmeden yararlanan Türkler, derhal bu yıl içinde iki defa sınır bölgelerini baştan sona tahrip etmişlerdir. Birinci defasında İstirya'ya kadar ganimet için sokulmuşlar, öbür defasında ise, Bosna Paşası İshak Bey Tuna'yı geçerek Temeşköz'e kadar girmiş, fakat Miklòs Pèterfia İshak Bey'i Temesvár havalisinde yenip ordusunu kaçırmış ve İshak Bey'i kendi elleriyle öldürmüştür. Miklòs Pèterfia Türklerin Tuna'yı geçen ordusunu 1418'de ikinci defa gece baskınıyla bozguna uğratmıştır. Bak. *Rónai*, s. 233; *Klàiè*, s. 276-277; *Pór Antal-Schönherr Gyula*, s. 531; *Hammer*'e göre bu çarpışma H. 822/1419'da vuku bulmuştur (s. 130).

²⁰ Sırp despotu Lazereviç öldükten sonra (19 Haziran 1427), Macar Kıralı Tata anlaşmasına (1426) dayanarak, yerine geçen halefi Georg Brankoviç'ten 17 adet uç kalesini teslim aldı. Daha önceki bahislerde Güvercinlik kalesi komutanının kaleyi 12 bin altın karşılığında Türklere sattığını söylemiştik. Bu anlaşmaya dayanan Kıral Sigismund, hemen Belgrad'a gidip bu kaleyi mülkiyetine almakta gecikmedi. Bu kalenin karşılığında Macar Kıralı Sırp despotu Brankoviç'e oldukça önemli mülkler bağışlamıştır. Mes: Szalánkemén, Kölpény, Becse, Világos, Tokaj, Munkács, Tàlya, Szatmár, Böszörmény, Debrecen, Tur, Varsány şehirlerini, Regéc kalesini ve daha başka birkaç ova şehrini, Buda'da konaklaması için ise bir ev vermiştir. Brankoviç'e verilen yerleri çağdaş seyyah *Bertrandon de la Broquière* de aynen sıralamaktadır (s. 80). Bu konuda bak. *Wenzel, Gusztáv*: Marino Sanuto Magyarországról 1496-1501-ben. Sz. 1871. s. 73-93; *Balasy, Ferencz*: Körmöczi Okmányok Kátayakról. Sz. 1875. s. 251; *Rónai*, s. 237; *Pór Antal-Schönherr Gyula*, s. 566-567.

verilen bilgi isabetli görünüyor²¹. II. Murad'ın Semendre'yi ele geçirmesinden sonraki hadiseler ise kronolojik açıdan hatalı görünüyor²².

Belgrad Kuşatması

Belgrad muhasarası konusunda en önemli kaynak diyebileceğimiz Thuröczy'nin kroniği, II. Murad'ın Belgrad kuşatmasından itibaren mufassal olmaya başlar. Muhasaranın cereyan tarzı bakımından orijinal bilgiler ihtiva eden kaynak, II. Murad'ın Sırp ülkesini tamamen hâkimiyeti altına aldıktan sonra, Macaristan'ın içinde bulunduğu karışıklıktan

²¹ Türkler 1439'da Sırbistan'a girmişler, Sırp despotu ise Macaristan'a kaçmıştı. Türklerin Semendre'yi kuşatma altına alması üzerine Kral Albert genel seferberlik ilân etmiş, ancak Macar ordusu Titel denilen ovada geç bir araya gelmiş ve sadece 24 bin kişi toplanabilmiştir. Kral Albert kaleyi kurtarmak için hareket etmişse de, geç kalmış, Türkler 3 aylık bir kuşatmadan sonra, 1439 yılında kaleyi almışlardır. Kral Albert az sayıdaki ordusuyla muzaffer Türk ordusuna hücum etmeye cesaret edememiş, Titel'de ordunun toplanmasını beklemiştir. Murad, Semendre'nin fethinden sonra ordusuyla Bosna'ya girmiş, II. Tvartko korktuğu için vergisini 20 binden 25 bin dukaya çıkarmıştır. Bu sırada Macar ordusu artacağı yerde azalmış, beklemekten, açlıktan, dizanteriden bunalarak dağılmıştır. Türklerin bu seferde elde ettikleri ganimet büyük olmuştur. *Neşri*, 4 yaşar oğlanın Üsküp'te 20 akçe'ye satıldığını yazar (s. 167-169). *Tâc-üt Tevârih* (I. c. s. 363-364) ve *Solakzâde* (Solakzâde Tarihi, İstanbul, 1297-1298. s. 169), Semendre ve Novaberda'nın fethini Belgrad kuşatmasından (1440) sonraya koymakla yanılırken, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* da Novaberda'nın fethini Belgrad'dan sonraya koymakla hataya düşer (F. Giese neşri. Breslau, 1922, s. 66). Aşıkpaşazâde ise Semendre'nin fethini Belgrad kuşatmasından sonra kaydederken yanlışlık yapar (s. 126). *Oruç Bey* (51-52), *Lütfi Paşa* (90-92), *Neşri* (167-169) bu iki kalenin fethini doğru olarak Belgrad kuşatmasından önce kaydederler. Türk kaynakları Semendre'nin fethi konusunda değişik tarihler verirler, A.N. Kurat'ın neşrettiği Bulgar ve Sırp kronikleri 27 Ağustos 1439 tarihini verirler (s. 185). *Hammer* (s. 206-207) ve *Dukas* (s. 126-127), Semendre'nin fethi konusunda tamamen doğru bilgi verirler. Bu konuda bak. *Rönaï*, s. 247-248; *Pör Antal-Schönherr Gyula*, s. 620-622; *Anonim*, s. 123.

Thuröczy, Semendre'nin fethi konusunda doğru bilgi vermekle birlikte nedense bu fetihden bir yıl önce Murad'ın gerçekleştirdiği ve 6 Macar kalesinin alınmasıyla biten Sırbistan seferinden bahsetmez. Türk kroniklerinin çoğuna göre, bu sefer 40 veya 45 gün sürmüştür (*Oruç Bey*, s. 51-52; *Lütfi Paşa*, s. 89; *Tâc-üt Tevârih*, s. 360; *Aşıkpaşazâde*, s. 111-112). *Solakzâde*'ye göre ise 2 ay (s. 167-168), *Sarıca Kemal'e* göre de 4 ay sürmüştür (Selâtin-nâme. Ün. Ktp. T.Y. 331. Vrk. 64a-65b).

²² Thuröczy, Semendre'nin zaptından sonra II. Murad'ın Selânik, Arnavutluk ve Etolya'yı aldığına atıfta bulunmuştur. Halbuki Semendre'nin zaptından sonra Murad, önceki notta da belirttiğimiz gibi Novaberda'yı almış, daha sonra ordusuyla Bosna'ya girmiş bunun üzerine Bosna Kralı II. Tvartko Türklere olan vergisini arttırmıştı. Selânik'in fethi ise bu hadiselerden çok önce 1430'da gerçekleştirilmişti. Bak. *Lütfi Paşa*, s. 88; *Tâc-üt Tevârih*, s. 345; *Oruç Beğ*, s. 49; *Melek Delilbaşı*; *Johannis Anagnostis*, "Diigisis Peri Tis Telefteas Aloecos tis Thessalonikis (Selânik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih). DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi 1970-1974. Sayı 14-23. s. 23-50.

faydalanarak Belgrad'ı muhasara altına aldığını kaydeder²³. Muhasara sırasında Murad'ın kalenin içine kadar uzanan geniş bir lâğım açtığı, kale Kumandanı Rahip János Zovány'ın ise karşı lâğımla Türklere büyük zayıat verdirdiği şeklindeki kaydı diğer kaynaklarla kontrol edememize rağmen, gayet enteresan ve orijinal buluyoruz. Türklerin kaybının 17 bin kişi olduğuna dair verilen bilgi orijinaldir. Ancak kuşatmanın 2 ay sürdüğüne dair verilen bilgi tereddüt uyandırmaktadır²⁴.

Voyvoda János'un Belgrad Civarında Yaptığı Çarpışma

Erdel Voyvodası ve Szörény (Sörin) banı görevinde şöhret kazanan Hunyadi'nin Temes valiliğine seçilmekle Belgrad kalesi kumandanı sıfatını

²³ *Bertrandon de la Broquière* seyahatnâmesinde, Belgrad kalesinin o günkü durumundan bahsetmekte, Sırp despotunun bu kaleyi 4 yıl önce Macar Kralına verdiği bildirdikten sonra, şöyle devam etmektedir: "Kale duvarlarının bir tarafında Bosna'dan gelen Sava, diğer tarafında Tuna akıyor. Sava Tuna'ya dökülüyor. Bu iki nehir tarafından meydana getiriler tepede şehir bulunuyor. Konumundan dolayı son derece sağlam olan kaleyi hendekler ve çift duvar çevreliyor. 5 kaleden meydana geliyor, aralarından üçü adı geçen tepede, ikisi ise su yanında yükseliyor, altta bulunan ikisi iyice berkitilmiş ve tepedeki üç kale bu ikisi üzerinde yükseliyor. İki kulenin muhafaza ettiği ve yaklaşık 15-20 kadirga alabilen küçük bir limanı var. Bir kuleden diğerine uzanan zincirle limanın tamamı kolayca kapatılabilir (s. 79-80). Belgrad'ın kuşatma sırasındaki muhkem durumundan bahsettikten sonra, Thuröczy ve diğer bazı Macar araştırmacıların kuşatma sebebi olarak gösterdiği konuya temas etmeyi uygun buluyoruz. Onlara göre II. Murad, Macaristan'daki taht çekişmelerinden faydalanarak 1439 yılında Sırbistan ve Bosna'da hâkimiyetini tesis ile Belgrad'ı kuşatma altına almıştır. Halbuki bizim kaynaklarımızın büyük kısmı II. Murad'ın Karaman seferinden döndükten sonra Evrenos oğlu Ali Bey'i Macar diyarını ele geçirmek için gönderdiği, Ali Bey'in 40 gün Macar vilâyetlerinde kaldıktan sonra, önemli ölçüdeki ganimetle padişahın yanına dönerek, Macar vilâyetinin güzelliklerini anlatıp Murad'ı buraları ele geçirmek için teşvik ettiği görüşündedirler (*Tâc-üt Tevârih*, s. 360; Neşri, s. 166; *Aşıkpaşazâde*, s. 110-111; *Solaklâde*, s. 167). Böylece Murad, Sırbistan seferinden döndükten sonra Macar diyarının kapısı ve anahtarının Belgrad olduğunu düşünmüş ve bu yüzden öncelikle Belgrad'ı almaya karar vermiştir (*Neşri*, s. 167; *Aşıkpaşazâde*, s. 111-112; *Solakzâde*, s. 168; *Tâc-üt Tevârih*, s. 362).

Türk kaynakları, II. Murad'ın başarısızlıkla neticelenen bu seferini adeta sessiz geçmekte, "kaleyi almak müyesser olmayıp geri dönüp..." diye iki cümleyle özetlemekte, veya hadiseyi daha da müphem bırakmaktalar. (*Hadidî*, Tarih-i Âli-i Osman. İst. Üniv. Ktp. T.Y. 1268. Vrk. 99b-100a; *Giese Anonimi*, s. 66; *Aşıkpaşazâde*, s. 113; *Oruç Bey*, s. 52; *Lütfi Paşa*, s. 92; *Neşri*, s. 167; *Tâc-üt Tevârih*, s. 362; *Solakzâde*, s. 168).

²⁴ Thuröczy, Belgrad kuşatmasının 2 ay sürdüğünü kaydetmiştir, fakat daha sonra naklettiği Fatih'in Belgrad kuşatmasına dair bahiste ise, kuşatmanın 7 ay sürdüğünü kaydeder. Muhasara 6 ay sürmüştür (*Dukas*, s. 126-128; *Hammer*, s. 208; *Rönaî*, s. 252-253; *Fraknői*, a Hunyadiak és a Jagellök Kora. Bp. 1896. s. 25). Belgrad kuşatması hakkındaki Bilgiyi Bonfini Thuröczy'den almış, *Bonfini*'den de *Hammer* faydalanmıştır (*Hammer*, II. c. s. 208).

da kazandıktan sonra Semendre kalesi kumandanı İsak Bey ile yaptığı çarpışmayı kazanıp kendisini Semendre kalesine kadar kovaladığı doğrudur.²⁵

Voyvado János Hunyadi'nin Erdel Seferi ve Çarpışması

Hunyadi'nin Mezid Bey ile olan karşılaşması kaynağımızda etraflı ve güvenilir tarzda anlatıldığından Thuröczy'nin eseri bu konuda önemli bir kaynak vazifesi görmektedir. Hunyadi'nin Türkler tarafından öldürülmesini önlemek amacıyla yerine bir başkasının konduğuna dair verilen bilgiyi başka kaynaklardan kontrol edemiyoruz. Hunyadi, Szentimre'de Mezid Bey'in önünden önce kaçmış, fakat daha sonra Mezid Bey'i yenip oğluyla birlikte öldürmüştür. Mezid Bey'in oğlunun da bu çarpışmada yer aldığına dair kayda sadece Thuröczy'de rastlıyoruz.²⁶ Hunyadi'nin Mezid Bey'e

²⁵ II. Murad, Belgrad duvarları altından yenilgiye uğrayarak çekilmiş olmasına rağmen (1440), Türk akınları durmuyordu. Türk akıncıları Drava-Sava arasında dolaşıyorlar, hatta Tisa'ya kadar sokuluyorlardı. Bu sırada Macaristan'da baş gösteren iç karışıklıklar yüzünden Hunyadi tek başına Türklere karşı koymak zorunda kalmıştı. Nitekim Semendre kalesi kumandanı İshak Bey sık sık Belgrad'ın önünde görünüyordu, hatta bir keresinde kaleyi almaya bile teşebbüs etmişti. Hunyadi'nin İshak Paşa'ya karşı kazandığı zaferin en güvenilir kaynağı, I. Ulászló'nun 8 Ekim 1441 tarihli bağış mektubudur. Bu mektuba göre, Hunyadi Fehérvár muhafızlarının bir kısmıyla yaz sonuna doğru Türk toprağına girmiş ve Sırbistan'da 3 gün ilerlemiştir. Nihayet geri dönmeye niyet ettiği bir sırada Türkler Macar ordusunu çembere almaya çalışmışlar ve yol üzerinde pusu kurmuşlardır. Hunyadi bunu farketmiş ve tam zamanında ordusunu savaş düzenine sokmuştur. Bizzat İshak Paşa'nın yönettiği Türk ordusu en öndeki Macar saflarını dağıtmışsa da, sonradan Macarlar onları geri püskürtüp kaçırmışlardır. Hunyadi zengin ganimetlerle Belgrad'a geri dönmüştür (*Székely, Ottokár: Hunyadi János első hadjáratai. HK. Bp. 1919-1921. XX-XXII. c.s. 2-4*). Vesika savaşın yerini zikretmemiştir, fakat I. Ulászló'nun vesikasında da belirttiği gibi, zafer daha ziyade moral bakımından önemliydi. Bu zafer Macarların cesaretini, kendine güvenini son derece arttırmıştı. Bak. *Fraknoi*, s. 25; *Rónai*, s. 253-254; *Hammer*, II. c. s. 206 (*Hammer* bu konudaki bilgisi Bonfini'den almıştır.)

²⁶ II. Murad, Mezid Bey'i 1442 yılında büyük bir orduyla Erdel'e akın yapması için göndermişti. Macarlar orduları yavaş toplandığı için Gyulafehérvár'a çekilmişlerdi. Hunyadi ve Erdel piskoposu György Lêpes birlikte Türklere karşı koydularsa da, Szentimre köyü düzlüğünde yenilerek geri çekilmek zorunda kaldılar. Erdel piskoposu György Lêpes kaçarken attan düştü ve başı kesildi. Hunyadi ise, Gyulafehérvár'a dönmek zorunda kaldı. Bu zafer Mezid Bey'in kendine olan güvenini arttırdığı için, Erdel'de daha da korkusuz olarak dolaşmaya devam etti. Macarları takip etmeyip Szeben'i kuşattı. Mezid Bey Nagy-Szeben surları altında yaklaşık iki hafta kaldı. Ordusunu topladıktan sonra geri dönen Hunyadi, Szeben yakınında Mezid Bey'i yener, esirleri serbest bırakır. Thuröczy'nin bildirdiğine göre, bu çarpışmada Mezid Bey ile birlikte oğlu da öldürülür. Türk kaynaklarının bir kısmı bu akının rastgelmediğini kaydeder (*Giese Anonimi*, s. 66; *Neşri*, s. 170; *Lütfi Paşa*, s. 96), bir kısmı da yenilginin sebebini Mezid Bey'in ganimet için akıncıya izin vermesine bağlar (*Oruç Bey*, s. 52;

karşı kazandığı zaferden sonra Eflak ve Boğdan'ın yeniden Macar metbuluğuna döndüğü şeklindeki kayıt doğru görünüyor²⁷.

Voyvoda János Bey'in Demirkapı'da Yaptığı Çarpışma

II. Murad'ın, Mezid Bey'in bozgunundan sonra Eflak ve Boğdan'ın kendisinden ayrılmasına tahammül edemeyerek öc almak için Şehabeddin Paşa'yı gönderdiğine dair verilen kayıt tereddüt uyandırıyor²⁸. Türk kaynaklarının oldukça kısa olarak temas ettikleri Şehabeddin Paşa'nın Macaristan seferi hakkında genellikle doğru ve güvenilir bilgi veren Thuróczy, Türklerin askerî mevcudunu mübalağalı olarak vermekle ve muharebe yeri konusunda yanlışlıkla birlikte²⁹, Türklerin zayıflarının büyük olduğu ve Şehabeddin Paşa'nın kaçmak suretiyle kurtulduğu yolunda isabetli bilgi vermiştir.

Solakzâde, s. 170; *Tâc-üt Tevârih*, s. 357). Türk kronikleri seferin tarihini hemen hemen doğru verirler (H. 845). *Bonfini* vasıtasıyla Thuróczy'nin kayıtlarını aynen kullanan Hammer de Hunyadi'nin yerine Simon Kemény'in geçtiğini ve yanındaki 3 bin kişiyle öldüğünü, Mezid Bey'in de oğluyla birlikte öldürüldüğünü nakleder (II. c.s. 209). Jean de Wavrin'in kroniğine göre, 100 bin kişilik Türk ordusunun 80 bini bu savaşta katledilmiştir (Kropf, Lajos: Jean de Wavrin Krönikájáböl. Sz. 1894. s. 676.). Ayrıca bu konuda Bak. Székely, *Ottokâr*, s. 5-15; Rónai, s. 254-256; Jireček, s. 106; Fraknoi, s. 25-26.

²⁷ Hunyadi Mezid Bey'in ordusunu yendikten sonra Eflak'a girmiş, bunun üzerine Eflak ve Boğdan yeniden Macar Kırılının metbuluğuna dönmüşlerdir. Hunyadi ise, Eflak voyvodasını azledip yerine II. Dan'ın oğlu II. Basaraba'yı tayin etmiştir (*Székely, Ottokâr*, s. 17).

²⁸ Thuróczy'nin, ad vermeden kısaca Paşa diye kaydettiği Şehabeddin Paşa'nın Eflak seferinin (Eylül 1442) sebebi konusunda bizim kaynaklarımız farklı görüşe sahiptir. Kaynaklarımızın hemen hepsi II. Murad'ın Şehabeddin Paşa'yı, Mezid Bey'in intikamını almak için bu sefere yolladığı fikrindedirler (*Neşri*, s. 170; *Solakzâde*, s. 358; *Tâc-üt Tevârih*, s. 358; *Giese Anonimi*, s. 66). Kaynaklarımızın bir kısmı (*Neşri*, 170; *Tâc-üt Tevârih*, 358; *Solakzâde*, 171), Şehabeddin Paşa'yı korkak, sarhoş tanıtmalarına ve muharebe anında hemen kaçmaya teşebbüs ettiğini bildirmelerine rağmen, Thuróczy göğüs göğüse ve kahramanca bir mücadele olduğunu ve iki tarafın çok büyük kayıp verdiğini kaydeder. Jean de Wavrin'e göre ise, Padişah Mezid Bey'in yenilgisinin silinmesi için Paşa'yı Erdel ve Macaristan'a göndermiştir (s. 677).

²⁹ Thuróczy, Türk askerî mevcudunu 80 bin olarak gösterirken mübalağa yapmış, kendisinden yararlanmış olan Bonfini ve tarih araştırmacıları da bu konuda Thuróczy'nin izinden gitmiştir (*Mes. Székely, Ottokâr*, s. 19; *Jireček*, s. 106; *Rónai*, s. 256-258; *Fraknoi*, s. 27-28; *Hammer, II. c.s. 210*). Bu sefer konusunda en ayrıntılı bilgiyi veren *Bonfini, Hunyadi'nin ordu mevcudu* hakkında ise 15 bin rakamını kaydetmektedir (*Székely, Ottokâr*, s. 19-22).

Thuróczy'nin de doğru kaydettiği gibi, savaşa Hunyadi başlar, fakat kaynağın muharebe yeri olarak bildirdiği Demirkapı yanlıştır. Muharebe yerinin Yukarı Yalomitza olduğunu *Székely* doğru olarak tesbit etmiştir (s. 22). *Jean de Wavrin'e* göre, Şehabeddin Paşa kaçmış, fakat Padişah onu öldürtmüştür (s. 677).

Voyvoda János Verdikleri Zararlardan Dolayı Türkleri Cezalandırıyor

Hunyadi'nin Sırp despotuyla birlikte, Kırál Ulászló'nun hükümdarlığının 3. yılında (1443), Türklere karşı harekete geçerek Bulgaristan'ı alt üst edip Sofya'yı yaktığına dair verilen haber doğrudur³⁰. Hunyadi'nin bu sefer sırasında Türkleri 5 defa yendiği şeklindeki haber isabetli görünüyor³¹ Thuróczy, Macarları karşılamak üzere gönderilen ordunun kumandanı olarak padişahın akrabası Anadolu paşasını gösterirken yanılıyor³².

³⁰ Thuróczy'nin bildirdiğine göre, 5 ay süren bu sefer, uzunluğundan dolayı Macarlar tarafından uzun sefer diye adlandırılır. Bu sefer sırasında Sofya'nın yakılıp kül haline getirildiğine dair bilgiye bizim kaynaklarımız arasından sadece *Lütfi Paşa*'da rastlıyoruz (s. 101-104). *Solakzâde* ise, Alacahisar, Şehirköyü, Niş ve Göynü'nün yakılışını kaydetmiştir (s. 172). Bazı kaynak ve yazarlar, Sofya'nın seferin başında, giderken yakıldığını kaydederek Thuróczy'yi teyid ederlerken (*Dukas*, s. 132; Rónai, s. 262; Fraknoi, s. 31-36; Dlugoss ve Beheim [*Székely, Ottokár*'dan naklen s. 53]), "Yeniçeri" diye adlandırılan Mihál Konstantinoviç'in notlarından Sofya'nın geri çekilirlerken yakıldığını okuyoruz (*Székely, Ottokár*, s. 53) *Jireček* de geri çekilirlerken yakıldığını kanaatindedir (s. 108). 1443-1444 yılı savaşlarına katılan ve Türk esaretinde 16 yıl geçiren Hans Mägest'den naklen "Ordu 4 gün boyunca Bulgaristan'da önüne gelen veya etrafta bulunan her şeyi kül etti" diyor *Beheim Mihály* (*Bleyer, Jakob: Beheim Mihály* élete és művei a magyar történelem szempontjából. Sz. 1902, s. 222). Kırál László'nun 1453 yılına ait bir vesikası da aynı bilgiyi veriyor (aynı yerde). Yeni bulunan ve verdiği orijinal bilgilerle İzladi ve Varna muharebeleri konusunda bugüne kadar bildiklerimizi tamamlayan önemli kaynak *Gazavâtnâme*, Sofya'nın yakılışı konusunda gayet enteresan bilgiler vererek diğer kaynakların verdiği bilgileri adeta alt üst etmiştir. Kasım Bey ve Turahan Bey'in padişahın çokluğu karşısında savaşmanın mümkün olmadığını anladıklarını ve Turahan Bey'in Padişaha Sofya'yı yakmayı teklif ettiğini, Kasım Bey'in Padişahın emriyle Sofya'yı yaktığını, fakat sonradan padişahın yaptığından pişmanlık duyduğunu kaydeder. "Hıristiyanlar buraya geldiklerinde şehrin yanmış yıkılmış olduğunu gördüler ve uzun şişlerle şehri tarışladılar, her nerede gömülmüş şey buldular ise, cümlesini çıkarup yağma eylediler". (*Gazavât-ı Sultân Murâd b-Mehemmed Hân. İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavâtnâme*. Yayınlayanlar: Halil İnalıcık ve Mevlüd Oğuz. Ankara, 1978. s. 15-17).

Thuróczy, isabetli olarak 1443'ü sefer yılı olarak bildirir. Türk kaynakları bu konuda değişik bilgiler verirler: *Giese Anonimi*, H. 846. s. 66; *Oruç Bey*, H. 846. s. 53; *Neşri*, H. 848. s. 171. *Dukas*, Ocak 1443 tarihini verir (s. 132).

³¹ Hunyadi'nin uzun seferinin 5 ay sürdüğünü onaylayan *Hammer* de, bu sefer sırasında Hunyadi'nin 5 defa Türkleri yendiğini bildirir (II. c.s. 210-211). Bu bilgiyi doğrulayan kayıtlar arasından Rónai (s. 262-264), Fraknoi (s. 31-36) ve *Székely, Ottokár*'ın (s. 43-60) eserlerini sayabiliriz.

³² Thuróczy, Padişahın akrabası Anadolu paşası derken yanılıyor, zira Padişahın akrabası olan Mahmud Çelebi Anadolu Paşası değil, Bolu sancakbeyidir. Padişah düşmanı takibe ordu kumandanı olarak sadece onu göndermemiştir, Mahmud Paşa'nın yanında Rumeli beylerbeyi Kasım Paşa, Tokat Beyi Balaban Paşa da vardır (*Tâc-üt Tevârih*, s. 341; *Solakzâde*, s. 172). *Gazavâtnâme* ise, Padişahın Mahmud Bey, Hasan Paşa ve Turahan Bey'i düşmanı takibe

Paşa'nın Hunyadi'yi Bulgaristan'da izinden takip ettiği doğrudur, ancak Mahmud Paşa'nın II. Murad'la alay ettiğine dair bilgiye diğer kaynaklarda rastlamıyoruz. Thuròczy'nin adını vermeden, sadece Anadolu Paşası diye zikrettiği Mahmud Çelebi'nin Macarlara esir düştüğüne dair verdiği kaydı diğer kaynaklardan da biliyoruz³³. Kaynak Türk ve Macar ordu mevcudu ve iki tarafın kaybı hakkında bilgi vermez.

gönderdiğini kaydeder (s. 25-26). Hadidi (Vrk. 102b-103b), Aşıkpaşazâde (s. 120), Rónai (s. 262), ve Székely, Ottokâr'a (s. 56) göre Hunyadi'yi takip için Derbent'e gönderilen kişi Beylerbeyi Kasım Paşa'dır. Kırıl ve Kardinal'e ait mektuplardan seferin en büyük çarpışmasının 3 Kasım pazar günü öğleden sonra cereyan ettiğini anlıyoruz. Kırıl Ulâszlò'ya ait bir mektuba göre de, Türkler ilk iki çarpışmayı kaybettikten sonra gönderilen 30 bin kişilik orduda 13 Paşa bulunuyordu. Vesikada bu paşaların adları da tek tek yazılmıştı; Timurtaş oğlu Ali Bey, Tokat Paşası Balaban, Zivan, Davud, Vidin ve Sofya beyleri vb. (Rónai, s. 261, Székely, Ottokâr, s. 48-49). Hammer'e göre ise, Türk ordusunun 3 kolundan birini Evrenos oğlu İsa Bey, ikinci kolunu adı bilinmeyen bir bey, 3. kolunu Turahan Bey idare etmiştir. Ordunun seçkin kısmında ise Kasım Paşa, Ali Bey, Tokat Beyi Balaban ve Bolu Beyi Mahmud Çelebi vardı (II. c.s. 210-211). Hunyadi'nin "novus pasa" diye adlandırdığı 3 Kasım'da kaçan paşa Kasım Paşa'dır (Székely, Ottokâr, s. 51).

³³ *Gazavâtnâme*, Mahmud Çelebi için, İbrahim Paşa oğlu der ve padişahın damadı olduğunu, esir düştüğünü söyledikten sonra, Mahmud Bey'in Kırılın huzurunda İbrahim Paşa oğlu Mahmud Bey olduğunu, kardeşinin Sadrazam Halil Paşa olduğunu söylediğini zikreder (s. 25-26, 27). Türk kroniklerinin hepsi padişahın akrabası Mahmud Çelebi'nin esir düştüğü konusunda hemfikirlerdir. *Giese Anonimi*, s. 67; *Hadidi*, Vrk 102b-103b; *Solakzâde*, s. 172; *Aşıkpaşazâde*, s. 120; *Oruç Beğ*, s. 54; *Neşri*, s. 171; *Jiretek*, s. 109, *Székely, Ottokâr da* Mahmud Paşa'nın esir düştüğünü kaydederken (s. 60), *Hammer*, Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa ve Mahmud Çelebi'nin esir düştüğünü yazar (s. 213). Beheim ise, yanlış olarak padişahın enişesi olarak Halil'i gösterir ve esirler arasında Halil'i sayar (s. 227). Macar Kırılı I. Ulâszlò, annesi olan Leh Kırılıçesine yazdığı mektupta, ilk küçük çarpışmayı ayrıntılı olarak anlatıyor "Burhamben ve Czemben paşaların komutası altında toplanmış olan kuvvetli bir Türk ordusuyla uzun bir mücadeleden sonra öğle sıralarında Sofya şehri yakınında çarpışma cereyan etti. Türkler yenilerek geri çekildiler, burada Burhamben ve Czemben'i esir aldık." (Székely, Ottokâr, s. 43).

Giese Anonimi (s. 67) ve *Oruç Bey* (s. 54), yenilginin suçunu Turahan Bey'in üstüne atar, hatta *Giese Anonimi* eğer o olmasaydı İzladi'den bir tek düşman dahi kurtulamazdı der. *Tâc-üt Tevârih* de Turahan Bey'i Rumeli askeri ve akıncıları gazadan soğutmakla suçluyor ve bu yüzden Turahan Bey'in padişahın gazabına uğradığını, sefer dönüşü yakalanıp uzun süre zindanda yattığını kaydediyor (Thüry neşri, s. 138-139). *Gazavâtnâme* de Sofya'nın yakılmasını padişaha telkin eden kişi olarak ve padişahı düşmana hücum etmekten alakoyan kişi olarak Turahan Bey'i gösterir. Ayrıca Sofya ovasında padişahı düşmanla çarpışmaktan alakoyan kişi olarak da onu gösterir. Nitekim Padişah Edirne'ye dönünce, Turahan Bey'i Tokat kalesine hapsettirir (s. 15, 23, 31).

Kıral Ulászló ve Türk İmparatoru Arasında Ateşkes; Sırbistan'ın Yeniden İmarı

Türklerle Macarlar arasında 10 yıllık Segedin anlaşmasının imzalandığını kaydeden Thuröczy, barış tarihini bildirmez³⁴. Hunyadi'nin Kıral ve kendi adına ateşkesi kabul ederek yemin ettiğini ise kaydeder.

³⁴ Macar Kıralı, İzladi muharebesinden sonra Sırbistan'a çekilen Hıristiyan ordusunun Macaristan'a dönmeyi istiyordu. Nitekim Hunyadi ve Brankoviç'in arzusu hilâfına Macaristan'a dönmeye karar verdi. Brankoviç'in harbin devamı için teklif ettiği 100 bin altın (Çek askerine göre Brankoviç, Kıralın Sırbistan'da 4 hafta daha kalması için 40 bin altın teklif etmiştir [*Székely, Ottokár*, s. 61] ve ordunun kışı Sırbistan'da geçirip sefere devam etmesi şeklindeki teklifi reddetti. Kıral Şubat 1444'de Budin'e döner ve Nisan ayında burada diyet toplar. Bazı zaferlere rağmen seferin kalıcı bir sonucu yoktu. Sırbistan hâlâ Türk hâkimiyetindeydi. Bu yüzden Kıral, seferi yenileme kararındaydı. Böylece Kıral ve diyet katılanlar, yazın Bizans'a doğru hareket edeceklerine Cesarini önünde yemin ettiler. Papa donanmasının teçhiz edilmiş olması, yabancıların cesaretlendirmesi, özellikle de Cesarini'nin heyecanı etkisini göstermişti. Mayısta sarayda hazırlık başlamıştı. Hunyadi banderiumların toplanmasına gayret ediyordu. Dışarıdan az bir haçlı ve paralı asker geldi. Brankoviç de Buda'daki diyet katılmış ve Nisan kararlarını imzalamıştı. Brankoviç daha sonra Buda'da Padişahın karısı ve despotun kızı olan Mara'nın gönderdiği bir Rum rahibi kabul etti. *Dávid Angyal*'a göre Brankoviç, Padişahın Macar Kıralına elçi heyeti gönderebileceği konusunda mutlaka rahiple anlaşmıştır (*Angyal, Dávid: A szegedi béke. Történeti Tanulmányok*. Bp. 1937, s. 162). Çek askerinin, Kıral daha Sırbistan'dayken Padişahın Kırالا 20-30 yıllık barış teklif ettiği yolundaki kaydını dikkate alan Angyal, Sırbistan karargâhında da pek az ileri gelen askerinin Murad'ın barış teşebbüsünde bulunduğundan haberdar olduğunu yazıyor (s. 160-162). H. İnalçık, Gazavâta bahsedilen toplantının Buda diyeti olduğu ve kıral henüz Sırbistan'dayken padişahın bir adamının gelerek ilk barış şartlarını tebliğ etmiş olduğu ve Belgrad'da yapılan bu teşebbüsle Buda müzakerelerinin Gazavâta karıştırıldığı fikrindedir (Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I. Ankara, 1954, s. 9-10).

Kıral Ulászló, hazırlıkların çabuklaştırılması ve seferin başlaması için Temmuz ortalarında Segedin'e hareket etti. Brankoviç barış teklifini önce Hunyadi'ye açar. Kıral da durumu öğrendikten sonra Kardinal Iulianus ve Leh beylerinin refaketinde ordusunun başında Segedin'e (Szeged) gider. Brankoviç ve Türk elçileri de buraya gelir. *Angyal*'a göre, Türk elçi heyeti zengin hediyelerden başka Sırbistan'ı, Arnavutluk'tan aldığı Sırbistan'a ait yerleri Padişahın geri vermeyi, esirleri serbest bırakmayı, 100 bin altın ödemeyi ve Ulászló seferdeyken 25 bin silahlı asker göndermeyi kabul ettiğini bildirmiş, bu şartlarla 10 yıllık barış imzalanıp kıral yemin etmiştir (s. 162). Yeminin edildiğini artık kesin olarak biliyoruz, hatta Thuröczy, Hunyadi'nin kendi adına ve kıral adına yemin ettiğini yazmaktadır. Dukas'a göre, Yanko yemin etmemiş, "ben emir kuluyum, âmir değilim" demiştir (s. 133). Barış anlaşması günümüze kadar kalmamıştır, fakat Lehlerin 26 Ağustos 1444 tarihli mektubunda Türklerin barış şartları günümüze kadar kalmıştır. Bu yüzden Segedin barışının kesin tarihi belli olmamakla birlikte Temmuz sonu olduğunu *Cyriacus d'Ancona*'nın (1391-1455) mektupları ortaya çıktıktan sonra daha rahat tesbit edebiliyoruz. (Cyriacus'un mektupları için bak. O. Halecki, *The Crusade of Varna*. New York, 1943. s. 82-93.). Angyal ise, Barışın 4 Ağustosta

Kıral Ulâslzlo'nun Rumeli Arazisinde, Denize Yakın Varna Şehri Havalisindeki Seferi ve Ölümü

Kronik, bazı eksiklerine rağmen, Varna muharebesi hakkında isabetli bilgiler verir. Kardinal Iulianus'un belâgatiyle Kıralı yemini bozmaya ikna edişi doğru görünüyör³⁵. Macarlar yol üzerinde tahribat yapmışlardır,

bozulduğunu bildirdikten sonra kıralın Bosna piresine yazdığı ve Türklerin püskürtülmesi için hazırladığını bildiren 24 Temmuz tarihli mektubuna dayanarak Segedin barışının 26 Temmuz-4 Ağustos arası olduğunu öne sürmüştür (s. 170.) Barış konusunda *Hammer*, 12 Temmuz 1444 tarihini verir. Atiya ise, 15 Temmuz 1444 tarihini gösterir. (*Crusade, Commerce and Culture*. Bloomington, 1962, s. 114). Yine Cyriacus'un mektuplarından Macar kıralının Haziran başlarında anlaşma için Edirne'ye bir elçi heyeti gönderdiği anlaşılmış, Gazavat da bu bilgiyi doğrulamıştır (s. 8-9). Edirne'deki anlaşmanın 12 Haziran 1444'de yapıldığı kesindir.

Beheim'in hikâyesinden Despotun kör edilen iki oğlu için padişahın enişesinden intikam almak istediğini, fakat kıral ve Hunyadi'nin bunu engellediğini öğreniyoruz (Blayer, Jakob: *Beheim Mihây élete és müvei magyar történelem szemponjtâböl*. Sz. 1902. s. 228). Oysa Gazavâtname, Mahmud Paşa'ya Despotun himayesi altında iyi muamele edildiğini, riayet gösterildiğini kaydeder (s. 31; *Halecki*, s. 49). *Beheim*, *Hammer* ve özellikle Türk kroniklerinin haberlerinden padişahı barış yapmaya pekçok amilden başka, kız kardeşinin "ağlayarak" yaptığı rica sevketmiştir (*Beheim*, s. 228; *Hammer*, s. 214; *Neşri*, s. 172; *Solakzâde*, s. 172). Mahmud Çelebi için verilen fidyeyi teyid eden Türk kaynakları, barış için verilen yerleri aynen bildirmektedir (Hadidi Vrk 103b; *Giese Anonimi*, s. 67; *Oruç Beğ*, s. 54; *Lütfi Paşa*, s. 107; *Neşri*, s. 172; *Aşıkpaşazâde ise*, "Halil Paşa'nın kardeşini Engürüsten satın aldılar" der (s. 120) Ayrıca bak. Dukas, s. 133; Sırp kroniği, s. 186; *Hammer*'e göre Mahmud Çelebi için 70 bin duka fide verilmiştir. s. 214; Rönai, s. 264; Fraknoi, s. 44-46).

³⁵ Thuróczy, Kardinal Iulianus'un kıralı ve Hunyadi'yi yemini bozmaya ikna edişi hakkındaki kaydı János Vitéz'in Hunyadi adına Papa'ya gönderdiği 1445 tarihli mektubundan ve Aeneas Silvius'un bir ifadesinden faydalanarak kaleme almıştır (Mályusz, a Thuróczy-kronika és forrásai. Bp. 1967. s. 169). János Vitéz bu yıllarda Hunyadi'nin en sadık adamları arasındaydı. Macaristan'ın dışarıyla mektuplaşmasını yıllarca o yürütmüştür. 1445'de Vârad piskoposu, 1464'de ise Estergom başpiskoposu olmuştur.

Kardinal Iulianus barış görüşmelerine şahit olmuştu. Iulianus barış anlaşmasına ve yeminle teyid edilen şartlara karşıydı ve barışa itiraz da etmişti, fakat İtalyan-Burgondiya donanmasının Çanakkale'ye doğru yola çıkıp çıkmadığından emin olamayışı durumunu zorlaştırıyor, bu konuda ağırlığını koymasına engel oluyordu. Türk elçileri henüz uzaklaşmışlardı ki, Kardinal Iulianus Venedik docesinden 4 Temmuz tarihli bir mektup aldı. Mektupta, Papa donanmasından 8 kadırganın yola çıktığı, Burgondiya piresinin 4 kadırganının ve Venedik Cumhuriyeti'nin 8 kadırganının ise, kısa zaman sonra bunları takip edeceği bildiriliyordu. (Mektup Venedik Devlet Arşivi'ndedir). Bu haber kıral Ulâslzlo ve Segedin'de toplanan beyler üzerinde derin bir etki yaptı. Murad, Bizans imparatoru Ioannes Palaiolog'u barıştan haberdar etmişti. İmparator ise, kesin haber almak için Macar kıralına haberci gönderdi. Türklere karşı savaşı teşebbüsünden vaz geçmenin en aşağı seviyeden bir kişi tarafından dahi günah sayılacağı 30 Temmuz 1444 tarihli mektupta belirtilmişti. *Gazavâtname*, Bizans imparatorunun Macar kıralına iki defa mektup gönderdiğini, Macar kıralının barış

fakat Varna yakınında yardım bekleyerek birkaç ay geçirmiş olmaları şüpheli görünüyor³⁶. Thuröczy, Türk ordusunun mevcudu hakkında

içinde olduğundan birinci mektuba iltifat etmediğini, ikinci mektupta ise barış yaptıklarından dolayı imparatorun onları tenkit ettiğini, Padişah şimdi Karamandayken gelmelerini, Osmanlıların denize geçişine engel olacaklarını vaadediyor, fırsattan faydalanmazsa Papa'ya şikâyet edeceğini bildiriyordu (s. 37-40). Batı kaynaklarının kesin bir şekilde çözemediği bir takım meselelere yeni bir ışık tutan *Gazavât*, görüldüğü gibi Bizans imparatorunun mektubundan ve muhtevasından haberdardır. Aynı haberleri Varna muharebesinin görgü tanığı *Zotikos*'un manzumesinde de buluyoruz. *Zotikos*, Bizans imparatorunun Macarlara sık ve yoğun haberler gönderip Murad'ın uzakta olduğunu ve kadırgalarıyla Boğazı hâkimiyetinde tuttuğunu söyleyerek Macarları çağırdığını kaydediyor (*Zotikos*'un Varna Savaşına Dair Manzumesi. Macarcadan Çev. Hicran Akın. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi. XIV. C. Ank. 1983. Ayrı Basım. s. 272). *Halecki*'nin de bildirdiği gibi (s. 26-27), Bizans imparatorunun mektubu barışın bozulma sebebi olarak gösterilmişse de, kronolojik açıdan bu eski iddia artık reddedilmiştir. Segedin antlaşmasının müzakeresi için bak *H. İnalçık*, Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar, Ankara 1954. s. 28-33.

Türk kronikleri ise, Karamanoğlu'nun Macaristan'a haberler gönderip Murad'ın tahtı oğluna bıraktığını bildiren onları savaşa teşvik ettiğini kaydeder (Hadidi, Vrk. 103b; Aşıkpaşazâde, s. 121; Oruç Bey, s. 55; Neşri, s. 172; Solakzâde, s. 174; Tâc-üt Tevârih, Thüry baskısı, s. 139-140; Tarih-i Nişancı, İst. Üniv. T.Y. No. 1426. Vrk. 72a).

Netice olarak barışın bozulmuş sebeplerinin başında Haçlı donanmasının Boğazlara doğru hareket ettiğini bildiren mektup, II. Murad'ın bütün ordusuyla Karamanoğlu'na karşı Anadolu'ya geçmiş bulunduğu dair haberleri gösterebiliriz. Barışın bozulmuş sebepleri arasında Sırp kalelerinin 8 gün içerisinde teslim edilmeyişini de sayan *Angyal*, kralın Leh çevresinin Hunyadi ve Macarlara karşı duyduğu nefreti, *Palacio*'nun mektubundan naklederek barış haberinin Leh parlamentosunda yarattığı sevinci vurgular ve barışın bozulmuşundaki ahlaki sorumluluğun Cesarini ve çocuk ruhlu krala ait olmayıp, kralı yemin etmeye teşvik eden ve barıştan yana tavır alan leh beylerine ait olduğunu yazar (s. 164, 169, 179).

Thuröczy'nin de belirttiği gibi, bu mektup ve haberleri büyük bir söz söyleme becerisiyle kullanabilen Kardinal Iulian Cesarini, kralı barışı bozmaya ikna etmiştir. Kralı barışı bozmaya ikna eden kişi olarak hemen hemen bütün kaynak ve araştırmalarda isabetli bir şekilde Kardinal Iulianus gösterilmiştir. *Bak. Jireček*, s. 109, *Fraknoi*, s. 47-50; *Rönaï*, s. 265; *Hammer*: s. 218; *Atiya*, Crusade, commerce and culture. Bloomington, 1962. s. 114; *Angyal*, s. 169.

³⁶ Hıristiyan ordusu Varna'ya gelene kadar yol üzerinde bulunan birçok yerleşme bölgesini yakıp yıkmıştır. Vidin şehrinin dış mahalleleri tutuşturulmuştur (*Rönaï*, s. 266-267; *Fraknoi*, s. 56). *Jireček*'e göre, haçlı askerleri müdafaasız köyleri, kiliseleri bile yağma etmiş, bu hal ahaliyi son derece öfkelenmişti (s. 109). *Hammer*, Haçlılar Hz. İsa adına silahlanmış olmalarına rağmen, Rum ve Bulgar kiliselerini de tahripten geri kalmıyorlardı (s. 219) diyor. Yol üzerindeki katliamı Beheim şöyle anlatır: "Haçlılar bir ova şehrine ulaştılar ve burada buldukları Türkleri hep kılıçtan geçirdiler. Sonra 4 gün boyunca yol üzerinde bulunan köyleri yaktılar, nüfusun Türk kısmını katlettiler. Beşinci gün Vidin'e ulaştılar, 6. gün şehri aldılar, kumandanlarını öldürdüler, şehri zemine kadar yaktılar. Hıristiyan ordusu Vidin'den yağmalayarak, tahrip ederek geçmeye devam etti. 4. gün ise Türk ve Yunanların oturduğu muazzam bir kale olan Niğbolu'ya vardı. Yunanlar surlardan Macarlara koştular. 5. gün

mübalâğalı bilgi verir³⁷. Muharebe tarihi doğrudur³⁸. Kırıl Ulâslò'nun

Hıristiyanlar şehri aldılar, ateşe verdiler, yerle bir ettiler, kaleye kaçamayan Türkleri öldürdüler... Buradan asıl Osmanlı topraklarına yürüdüler, erkek, kadın, çocuk esirgemenen her tarafta çapul yaparak, tahrip ederek iki gün boyunca ilerlediler. Bir ova şehrine geldiler. 4. gün hâkimiyetlerine aldılar, kıyım burada da korkunçtu, insan cesetlere çarpmadan bir adım bile atamıyordu, hatta hayvanları bile öldürdüler. Şehir ve kale kül oldu..." (s. 348-354).

Macar ordusu 9 Kasım'da Varna'ya ulaştığından Thuróczy'nin dediği gibi, muharebeye kadar Varna'da birkaç ay yardım beklememiştir. Aynı akşam keşfe çıkan Macar akıncıları Türk ordusu muhafızlarının ateşlerini görmüşlerdir (*Rônai*, s. 267).

³⁷ Kaynak olarak baş vurduğumuz Türk müelliflerinin eserlerinin bazılarında Hıristiyan ordusunun sayısı bildirildiği halde, Türk mevcudundan bahsedilmiyor. Kaynakların büyük kısmı ise, her iki ordu mevcudu hakkında hiç bilgi vermiyor. *Giese Anonimi*, 70-80 bin haçlıdan bahseder (s. 68); Oruç Bey, 60 bin haçlı ve 400 top arabası kaydeder (s. 55); *Lütfi Paşa* da 70-80 bin haçlı ve 1000 top arabasından bahseder (s. 112); *Solakzâde* (s. 174) ve Tâc-üt Tevârih (Thüry neşri, s. 140) 80 bin haçlı kaydeder (s. 174); *Gazavât*, haçlıları tek tek sıralarken toplam 150 bin haçlı gösterir, fakat kırılın yanında 300 bin asker toplandığını ilâve eder (s. 40-41). II. Mehmed'in Karamanoğlu İbrahim'e gönderdiği Farsça mektup suretine göre Hıristiyan ordusu 70 bin kayıp vermiştir (*Feridun Bey Münşeati*, Thüry neşri, s. 370-371); yine Feridun Bey'deki Sultan Mehmed'in Farsça mektubuna göre, Macar Kırılı 70 bin kişiyle gelmiştir. (Thüry neşri, s. 371-373). Rônai'ye göre, Macar kırılının ordu mevcudu 20 bin veya onun yarısıydı. Bu ordunun dörtte birini Hunyadi kendi bütçesinden karşılamıştı. Murad'ın ordusu ise, 100 bin kişiydi. s. 226-268; *Fraknôî* de Türk ordusunu 100 bin gösterirken Macar ordusunu 20 bin olarak gösterir (s. 57-54). *Sphrantzes*'e göre ise, Türkler ve Macarlar muharebeye başlamadan önce, Macar kırılının kuvvetleri Türklerin kuvvetinden her hususta üstün bulunuyordu (s. 146). *Hammer*, 10 bin kişilik Macar ordusuna Drakula'nın 5 bin kişiyle katıldığını ve ayrıca 2000 yük arabasının orduyu takip ettiğini yazar (s. 218) ve yine *Hammer*'e göre Murad 40 bin kişiyle karşıya geçmiştir (s. 220). Türk ordusu 60-70 binden az değildi. Buna karşılık Macar ordusu bir yıl önceki İzladi muharebesine katılan ordudan daha azdı (Ş. Baştav, *Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi II*. Murad Devri, s. 36).

³⁸ Thuróczy'nin de doğru olarak tesbit ettiği gibi, muharebe tarihi 10 Kasım 1444 olarak kabul edilmektedir. *Adnan Erzi*, Varna muharebesine bizzat katılan İbrahim adlı bir kişinin çarpışmanın 29 Receb 848 salı günü cereyan ettiğini yazdığını ve aynı tarihin Feridun Bey'de de (S. Mehmed tarafından Karamanoğlu İbrahim Bey'e yazılan fethnâme, Bak. Feridun I. s. 234) verildiğini kaydetmekte ve şunları ilâve etmektedir: "Salı günü bu tarihi yanlış olarak veren kaynaklarda da mevcuttur (mes. Tâc-üt Tevârih, I. c.s. 384; 9 Receb 848 salı). Batı kaynaklarında verilen 10 Kasım 1444 de salı gününe isabet etmektedir. Burada ilginç olan nokta 29 Receb 848 tarihinin Çarşamba gününe rastlamasıdır. Buna göre Hicri tarihin 28 Receb olarak düzeltilmesi gerekiyor" diyor *A. Erzi*, bu konuya ilk defa Thuróczy'nin (s. 370) temas ettiğini de ilâve ediyor (*A. Erzi*: Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar II. Belleten 1950. s. 595-596). Muharebenin yılı konusunda Türk kaynakları genellikle H. 848'i gösterirler (*Sarıca Kemal*, Vrk. 68b; *Giese Anonimi*, s. 23; Oruç Bey, s. 58; Lütfi Paşa, s. 147; *Solakzâde*, 9 Receb Çarşamba, s. 178). Hicri 847 tarihini veren Türk kaynakları da vardır (*Aşıkpaşazâde*, s. 122; Hadidi, Vrk. 105b; Nişancı Tarihi, Vrk 72a-72b). *Gazavât* ise, Murad'ın Haramideresi denen yerde konakladığı (H. 848 Receb ayının gırrresi şenbe gecesi) tarihten başka kayıta bulunmaz (s. 58). *Hammer*, 10 Kasım 1444 (s. 221); *Jireček*, s. 110; Atiya (*Crusade, Commerce...* s. 115).

Murad'ın karargâhına yaptığı hücumla ilgili bilgi eksik görünüyör³⁹. Firarileri takip eden Macar askerlerinin yenilgiden habersiz gece ordugâha çekildikleri ve ertesi gün ordugâhı savunmadıkları anlaşılıyor⁴⁰. Karaman

³⁹ Türk kaynakları Macar kiralının ölümü hakkında açık ve doğru bilgi verirler (*Sarıca Kemal*, Vrk. 68b; *Nişancı Tarihi*, Vrk 72a-72b; *Hadîdî*, Vrk. 105b; 1486 Anonimi, *Thúry neşri*, s. 22-23; *Neşri*, s. 174; *Solakzâde* s. 176-177; *Aşıkpaşazâde*, s. 122; *Oruç Bey*, s. 58; *Tâc-ül Tevârih*, Thúry neşri, s. 144). Genç Macar kralı, Murad'ın sadece kapıkulu askerleriyle kaldığını, diğer askerlerinin kaçtığını görünce, padişahı tek başına öldürebileceğini düşünmüş, böylece zafer şanını sadece kendisine mâl etmek istemiştir. Halbuki düşüncesi gerçekleşmemiş, asker, kırala yol verip onu ortaya aldıktan sonra Koca Hızır adlı bir yeniçeri kiralın atına vurarak atı yuvarlamış, tökezlenen atıyla birlikte yere düşen kiralın başı aynı yeniçeri tarafından kesilip bir mızrağın ucuna dikilerek düşmana gösterilmiştir. Sadece *Gazavât*, kralı öldüren yeniçerinin adını vermez, yeniçeri ve azap askerlerinin kiralın üstüne düşüp nacak vurduklarını kaydeder (s. 65-66). *Sphrantzes*'e göre kiralı öldüren Moralı Hamza'dır (s. 147-148). Kiralın ölümü haçlı ordusunda bozgun yaratmış, Hunyadi, "biz buraya kiral için gelmedik, dinimiz için geldik" şeklindeki sözlerle (bak. *Lütfi Paşa*, s. 140; *Tâc-ül Tevârih*, s. 144; *Solakzâde*, s. 177) ordusunu durdurmaya çalışmışsa da, Hıristiyanların kaçışını önleyememiştir.

Neşri (s. 174), *Tâc-ül Tevârih* (s. 143) ve *Solakzâde* (s. 176) ise, kralı Murad'a hücum etmeye Hunyadi'nin teşvik ettiğini kaydeder, hatta *Neşri* ve Oruç Bey (s. 58), Hunyadi'nin amacının Macaristan'a bey olmak olduğunu yazar, *Zotikos* da kiralın öldürülüşünü Türk kaynaklarını doğrulayan tarzda nakletmiş, yeniçerinin adını Hamza olarak vermiştir (s. 278-279). XVI. yy'a ait olan Hierax nazmında ise, yeniçerinin adı Chamuzas olarak kaydedilmiş, Padişahın mükâfat olarak kendisini Alaşehir beyi yaptığını doğrulamıştır (*Pelcz, Vilmos*: Hierax a várnaî csatârol. Sz. 1894. s. 411-413). *Sphrantzes*'e göre ise, Hamza önce yeniçeri ağası yapılmış, az sonra da kendisine vezaret payesi verilmiştir (s. 147-148). *Dukas* (s. 135), *Beheim* (*Bleyer, Jakob*: Beheim Mihây élete és művei a magyar történelem szemponjtâból. Sz. 1902. s. 360) Burgondiya donanmasının başkomutanı *Jean de Wavrin* (Kropf, Lajos: Jean de Wavrin krónikájâból. Sz. 1894. s. 883) ve *Zotikos* (s. 278-279), Hunyadi'nin kralı padişaha saldırmak fikrinden vaz geçirmeye çalıştığını, fakat kiralın kendisini dinlemediğini kaydeder.

Gazavât'a göre, Hunyadi de gözünden okla yaralanmıştır (s. 64). *Gazavât*'ın, kiralın öldüğünü gören düşmanın İslâm askeri üzerine 7 defa hücum ettiğini bildiren kaydı (s. 66), II. Mehmed'in Karamanoğlu'na gönderdiği fetihnâmedeki kayda (*Feridun Bey*'deki Farsça fetihnâmenin tercümesi için bak *Thúry*, s. 370-371) ve *Zotikos*'un kaydına (s. 281) uymaktadır.

Macar tarihçisi *Gusztáv Wenzel*, Hunyadi'nin Varna muharebesinden 2 hafta sonra Gelibolu yakınından hazinedar Mihây Orszâgh Güthi'ye yazdığı 1444 tarihli mektubu Lâtince olarak neşretti. Mektuba göre, Kral I. Ulâszlò o zaman henüz hayattaydı. Bu mektup kiralın muharebede öldüğünü kabul eden ilim adamlarınca râğbet görmüştür (*Wenzel, Gusztáv*: Hunyadi János levele 1444-ből. Sz. 1869, s. 569-571). Macar beyleri, Burgondiya donanması başkomutanı *Jean de Wavrin*'den Hıristiyan kaleleri dolaşmasını ve Macar kiralının akibeti hakkında bilgi almasını istemişlerdi. Kiralın yaşadığına dair çeşitli söylentiler vardı. Wavrin kralı aramayı kabul etmiş, İspanyol şövalye Vasque ile uzun aramalara girişmiş, fakat bu aramalar bir netice vermeyince, İspanyol şövalye Vasque ve arkadaşları Buda'ya giderek Macar Beylerine kiral hakkında birşey elde edemediklerini bildirmişlerdi (*Jean de Wavrin kroniği*, s. 885-887).

⁴⁰ *Thuróczy*'nin, arabaların Türklere karşı koymadığına dair verdiği kaydı, *Gazavât* doğrulamakta ve bu konudaki bilgiyi tamamlamaktadır. *Gazavât*'a göre, kiral öldükten sonra

Beyi ve Bizans imparatorunun Macarlarla ittifakından, Hıristiyan kadirgalarından, Murad'ın karşıya geçişinden⁴¹ ve muharebe öncesi yapılan Macar harp meclisinden hiç bahsetmeyen Thuròczy, Kardinal Iulianus, Vârad piskoposu Jânos ve Eğri piskoposu Simon'un bu muharebede telef olduğunu söylerken isabetli bilgi verir.

düşman kaçmış, o gün akşama kadar çarpışma sürmüş, ertesi gün de akşama kadar düşman kırılmıştır. O gece düşman arabalarını muhasara edip beklemişler, ertesi sabah arabadakiler top ve tüfekleri hazır beklerken Şahin Paşa, hücum yerine arabaları muhasara etmeyi Padişaha teklif etmiş, teklifi uygun görülüp arabalar muhasara edilince, düşman karşı koymanın imkânsız olduğunu görerek beyaz bayrak çekmiş, hepsi arabalardan çıkmış ve böylece arabalar zaptolunmuştur (s. 66-68). *Fraknò*'ye göre ise ordugâh kısa bir mücadeleden sonra alınmış, ordugâhdakilerin büyük kısmı kılıçtan geçirilmiştir (s. 58).

⁴¹ Murad ve ordusunun Anadolu'dan Trakya'ya geçişine dair en doğru ve en ayrıntılı bilgiyi, Murad'ın Boğazı geçişine şahit olan Burgondiya kadirgalarının kumandanı *Jean de Wavrin*'in kroniğinde buluyoruz. Murad'ın karşıya geçişini Cenovalı tacirler 2 gün 2 gece boyunca sağlamışlardır. Türk kıtalarının karşıya geçişi hakkında *Wavrin*'in kaydı, seferin bu yönünü aydınlatığından çok önemlidir. Geçit yeri Asya kıyısında uzanan Anadoluhisarı'dır. Bu kaleyi Bazeyid inşa ettirmişti ve 1444'de hâlâ "yeni kale" adı altında anılıyordu. Fatih Rumeli Hisarını yaptırdıca, bu kale "eski kale" oldu. *Wavrin* Asya'daki bu kaleyi yeni kale diye adlandırıyor (s. 692-695). Çanakale Boğazı'nda 20 kadirgadan fazla bir filo muhafızlık ediyordu, kadirgalar henüz yerlerini almışlardı ki, birkaç Türk Burgondiyalı kumandan *Wavrin*'e Türklerle Macarlar arasındaki barış anlaşmasını gösterdiler. *Wavrin* bunun üzerine, Bizans imparatoru ve Kardinal Françesko'yu olanlardan haberdar etmek üzere İstanbul'a gitmiştir. Aynı sıralarda Kardinal Iulianus'un mektubunu getiren 3 Macar kuryesi de geldi. Mektupta barışa inanılmamasını, Boğazı Türk ordusuna karşı kapatmalarını, Kırıl Ulâszlò'nun büyük bir orduyla Ekim ayında hareket edeceği bildiriliyordu. Bundan çok geçmeden Cenovalı tacirler barışın bozulduğunu, padişahın muazzam bir orduyla İstanbul Boğazı'ndan Avrupa'ya geçmeye hazırlandığı haberini getirdiler. *Wavrin* ve Macar kadirgalarının kaptanı, Çanakale Boğazı kadar iyi korunmadığı için padişahın İstanbul Boğazı'ndan geçmeye niyetlendiğini, Cenovalıların padişaha yardım edeceği şeklindeki haberi de aldılar. Nitekim Cenovalılar balık avlama bahanesiyle gece yarısı çok sayıda büyük sandal Türk tarafına kaçırıldılar. Türklerin hazırlıklarını gizlice takip eden birkaç Venedikli, geçide yakın inşa edilen yeni kalede (Anadoluhisarı) iyi teçhiz edilmiş 30 büyük sandalın bulunduğunu, bunları Türklerin hizmetine Cenovalıların soktuğunu ve Padişahın Halil Paşa'ya Avrupa kıyısını Cenovalılar vasıtasıyla tutmasını emrettiği şeklindeki haberle geldi. Bunun üzerine İstanbul Boğazı'nı korumak üzere 4 kadirga gönderildi, fakat yeni kalenin Türk muhafızları bu kadirgalara hergün ateş ettiğinden Türklerin geçişini önlemek şöyle dursun, geri çekilmek zorunda kaldılar. Boğazdaki akıntı çok kuvvetli olduğundan kadirgalar akıntıya karşı zorlukla kürek çekiyorlardı. Donanma kumandanları durumu gördükten sonra, Bizans imparatoruna elçi gönderip yardım istemişlerse de, imparator yeterince adamı olmadığını, kadirgaların ise İstanbul'un savunulması için gerekli olduğunu söyleyip onlara sadece 2 kadirga vermiştir (s. 687-691). Bizans imparatorunun Murad'ın karşıya geçişini önlemek için 2 kadirga gönderdiğini, bunlardan birini Saruca Paşa'nın top ateşiyle batırdığını, diğerinin ise İstanbul'a kaçtığını kaydeden *Gazavât* (s. 47-48), hadisenin görgü tanığı *Wavrin* ile aynı bilgiyi verirken, verdiği kayıtların doğruluğunu bir kere daha göstermiştir. Türk kaynakları da geçiş yeri

Voyvoda János'un Esareti

Varna Muharebesinde Türklerin kaybının Macarlarınkinden fazla olduğu bilinmektedir⁴². Muharebeden kaçan Hunyadi'nin Eflaklılar tarafından esir edildiği gerçektir⁴³.

Kıral Naibinin Kosova'da Yaptığı Çarpışma

Thuröczy'nin mufassal olarak anlattığı II. Kosova Muharebesine dair bölümde kaydedilen bilgiler isabetli görünüyor. Sefere katılan Macar soyluları hakkında doğru bilgi verilmekle birlikte, Hunyadi'nin kayınbiraderi Mihây Szilágyi'den (Kara Mihal) bahsedilmemiştir⁴⁴. Macarlar, Sırp despotu kendileriyle birlikte sefere katılmadığı için Sırbistan'ı kan ve ateşe bulmuşlardır⁴⁵. Muharebenin tarihi doğru kaydedilmiştir⁴⁶. Orduların

konusunda Wavrin ile tamamen birlik halindedir. *Beheim* muharebenin hezimetini Venediklilere yüklerken, onları para karşılığında Türkleri karşıya geçirmekle de suçluyor (s. 364). *Hammer* de, 1 duka altın karşılığı 40 bin kişilik ordunun Ceneviz gemileri tarafından karşıya geçirildiğini söyleyerek doğru bilgi verir (s. 220). *Dukas* ise, Murad'ın Karadeniz Boğazı'nın tepesine yakın bir yere çıktığını ve kadirgadakilerin gözlerinden kaçarak cesaretle karşıya geçtiğini kaydeder (s. 134-135).

⁴² Mübalâğalı çağdaş veriler 40, hatta 70 bin Türk kayıbindan bahsediler. *Fraknoi*, Macar kaybının 3-12 bin kişi arasında değiştiğini, Türk kaybının ise 30-40 bin olduğunu söyler (s. 58). *Rónai*, 3-4 bin Macar, 30 bin Türk kayıbindan bahseder (s. 273). *Beheim*, 70 bin Türk kayıbindan bahsederken, 3 bin Hıristiyanın dağın altındaki kanallarda kaçarken öldüğünü, 3 bin Hıristiyanın ise esir düştüğünü kaydeder (s. 362). *Jean de Waurin*'e göre de, Türk cesedi Hıristiyanlarınkinden fazlaydı ve domuzlar tarafından parçalanmıştı (s. 884-885). Türk kaybı hakkında bilgi vermeyen *Gazavât*, hesapsız düşman öldürüldüğünü yazar (s. 67). II. Mehmed'in Karamanoğlu İbrahim'e gönderdiği fetihnameye göre, 70 binden fazla düşman öldürülmüştür (*Feridun Bey*'deki Farsça mektubun tercümesi kullanılmıştır, Thüry, s. 370-371).

⁴³ Varna hezimetinden sonra Eflak üzerinden yurduna geri dönmek isteyen Hunyadi, Eflak hükümdarı Drakul tarafından tutulmuştur. Bu konuda başka kaynaktaki ve Türk kaynaklarında bilgiye rastlamıyorsa da, Vlad Drakul'un Varna muharebesinden sonra Hunyadi'yi alakoyduğu için, 1446 yılında gerçekleştirilen bir seferle cezalandırıldığını biliyoruz (Bak. *Rónai*, s. 275).

⁴⁴ Sefere katılan Macar soyluları Thuröczy tarafından doğru kaydedilmiş, ancak Mihây Szilágyi'den bahsedilmemiştir. Bak. *Rónai*, s. 278; *Fraknoi*, s. 96. Türk kaynakları Hunyadi'nin kayınbiraderi Mihây Szilágyi'yi tanımakta ve ona Kara Mihal, Çirin Mihal gibi adlar vermektedirler. Mihây Szilágyi'nin Varna muharebesine de katıldığını biliyoruz (Bak. *Gazavâtname*, s. 8). 15. yy. Osmanlı kaynaklarında İsgilac-oğlu, bazen yanlış olarak İsilac-oğlu diye de geçer (*Gazavâtname-i Mihaloğlu Ali Bey*, A.S. Levend yayını Ankara 1956). Kara Mihal 1456'da Belgrad kalesi kumandandı. Türklere esir düştükten sonra 1460'da İstanbul'da idam edildi.

⁴⁵ Sırp despotu sefere katılmadığı için, ceza olarak Sırbistan'ın tahrip edildiğini kaydeden Thuröczy'nin verdiği bilgiyi, bizim kaynaklarımız da teyid etmektedirler. Sarıca Kemal,

mevcudu hakkında verilen bilgi mübalağalıdır⁴⁷. Hunyadi'nin 38 kıta çıkardığına dair bilgiye başka kaynakta rastlamıyoruz. Savaşın makina ve toplarla gece de sürdüğü şeklindeki kaydı diğer kaynaklardan da kontrol edebiliyoruz⁴⁸. Hezimetten sonra firar eden Macarlardan Sırpların öc aldığı, onları soyduğu ve imha ettiği şeklinde verilen bilgi dikkate şayandır. Thuröczy iki tarafın kaybı hakkında bilgi vermemiştir.

Hunyadi'nin Sırp despotuna ve diğer Hıristiyan beylerine haber gönderip asker topladığını yazarsa da, Sırp askerinin bu sefere katıldığına dair bilgi vermez (Vrk. 68b). *Aşıkpaşazâde* ise Macarların gelişini Lazoğlundan bilmıştır, fakat Sırpların sefere katıldığını kaydetmez (s. 123). Batılı tarihçiler Sırbistan'ın tahribinden bahsederler. Bak. *Rönai*, s. 278. Ancak *Sphrantzes* ve *Dukas'*ta bu konuda bilgiye rastlamıyoruz.

⁴⁶ Thuröczy, 17 Ekim perşembe günü iki ordunun hafif silâhlı askerlerinin kapıştığını ve dağıldığını kaydeder. Asıl muharebenin 18 Ekim Cuma günü başlayıp ertesi gün de devam ettiği şeklindeki kaydı, Batılı tarihçiler de doğrulamaktadırlar (*Hammer*, II. c.s. 237; *Rönai*, s. 280; *Sırp kroniği* de muharebe tarihini doğru olarak [18 Ekim 1448] verir. s. 186; *Fraknõi*, s. 98). Türk kaynaklarından *Sarıca Kemal* de muharebenin 3 gün sürdüğünü kaydeder (Vrk 72b). Bizim kaynaklarımız muharebe günü olarak Cuma ve Cumartesiye verirken Thuröczy ile hemfikirler, yılı da doğru olarak vermelerine rağmen, tarihi hatalı kaydederler (*Düstürnâme-i Enveri*, H. 852 Şaban ayında, s. 93; *Oruç Bey*, H. 852 Şaban ayının 24. Cuma günü, s. 60; *Tâc-üt Tevârih* (s. 148) ve *Solakzâde* (s. 182) H. 852 Şabanın 4. Cuma günü) Bazı Türk kaynakları ise sadece yılı zikreder (*Hadîdî*, H. 852 Vrk. 108b; *Nişancı Tarihi*, H. 853. Vrk. 73a; 1486 *Anonimi*, H. 852, s. 26; *Aşıkpaşazâde*, H. 852, s. 126; *Neşri*, H. 852, s. 176). Muharebe günü olarak Cuma ve Cumartesiye *Aşıkpaşazâde* (s. 123-126) ve *Neşri* (s. 174-176) de kaydeder.

Thuröczy'nin 17 Ekim perşembe günü hafif atlılar arasında cereyan ettiğini söylediği ilk çatışma Türk kroniklerinin daha açık bilgi verdiği Eflak askeriyle yapılan çarpışmadır. Haçlılara katılan Eflak askeri, Niğbolu çevresini yağmalamak ve yakmak isteyince Firuz Bey oğlu Mehmed Bey, Hasan Bey oğlu Mustafa Bey ve İshak oğlu İsa Bey, Rumeli beylerbeyi Karaca Bey, Eflak askerini birkaç bin akıncıyla arkadan sarıp yok etmiş, önce bu gaza vuku bulmuştu. Burada esir edilen bir kısım asker Murad'a gönderilince, seferin başında böyle bir başarı elde edilmesine Padişah çok sevinmişti (*Lütfi Paşa*, s. 158-160; *Solakzâde*, s. 181-182; *Tâc-üt Tevârih*, s. 147; *Oruç Bey*, s. 59-60).

⁴⁷ Batılı tarihçilerden *Rönai*, 8 bin Eflak askeriyle birlikte toplam 30 bin haçlıdan bahsederken gerçeğe yakın bilgi verir, buna karşılık Türklerin sayısı 150 bin kişiydi (s. 278). *Fraknõi* ise, 8 bin Eflak askeriyle birlikte haçlı ordusunun 24 bin kişi olduğunu, Türk ordusunun ise, 150 bin kişiden meydana geldiğini kaydeder (s. 96). Türk kronikleri ise, orduların mevcudu konusunda yeterli bilgi vermez. *Oruç Bey*, 10 bin Azap, 8 bin yeniçeri, 30 bin akıncı toplam 100 bin Türk askerinden bahsederken gerçeğe yakın bilgi vermiştir (s. 59). 1486 *Anonimi*'ne göre, Murad 50-60 bin kişilik ordusuyla Kosova'ya gider (s. 25). *Sarıca Kemal* ise, mübalağalı olarak 200 bin düşman askerinden bahseder (Vrk 68b-72b).

⁴⁸ Thuröczy, muharebenin top ve makinalarla gece de sürdüğüne dair bilgiyi, *János Vitéz*'in bir mektubundan almıştır. Thuröczy'nin bu kaydını Türk kroniklerinin bazıları da doğrulamaktadır (*Tâc-üt Tevârih*, s. 151; *Solakzâde*, s. 183; *Neşri*, s. 25; *Lütfi Paşa*, s. 163-165).

Savaşta Ölen Devlet Adamları; Kıral Naibi Despotun Esaretinde ve Despotun Cezalandırılması

II. Kosova Muharebesinde ölen Macar devlet adamları hakkında doğru bilgi veren Thuröczy, Hunyadi'nin kaçarken iki Türk'ün eline düştüğüne dair şüpheli bilgi verir⁴⁹. Hunyadi'nin bir Sırlı tarafından kandırılarak Belgrad kalesi yerine Semendre'ye götürülmesi rivayet gibi görünse de, despot tarafından tutuklandığı ve Hunyadi'nin despottan ağır intikam aldığı şeklindeki bilgi doğru görünüyör⁵⁰.

Kıral Naibinin Sırbistan Toprağındaki Kruşevac Kalesi Yanındaki Çarpışması

Hunyadi'yi serbest bıraktığından dolayı II. Murad'ın Despotu cezalandırmak için Firuz Bey'i gönderdiğine dair verilen bilgi hatalıdır,

⁴⁹ Thuröczy, Hunyadi'nin firarı konusunda ciddi bilgi vermeyip rivayete baş vurmuştur. Böylesine geniş çaplı bir haçlı seferi yöneten bir kumandanın yanında maiyeti olmadan tek başına kaçmış olması imkânsız görünmektedir. Hunyadi'nin askerini kandırarak kaçtığında hemfikir olan Türk kaynakları, Hunyadi'nin askerine "siz burada kalın, biz arkadan Türkleri saracağız" diyerek sabaha karşı firar ettiğini kaydederler (1486 *Anonimi*, s. 25; *Oruç Bey*, s. 59-60; *Lütfi Paşa*, s. 163-165; *Tâc-ül Tevârih*, s. 151; *Solakzâde*, s. 184). *Dukas*, sabah daha ortalık karanlıkken, Hunyadi'nin bir miktar askerle güya vaktinden evvel askerlerini yeni savaşa hazırlamak bahanesiyle firar ettiğini söyleyerek Türk kroniklerini doğrulamaktadır (s. 135). *Rônai* ise, ikinci günün akşamı Hunyadi'nin arabadan kaleye girip güneş doğmadan kaçtığını, kayınbiraderi Mihály Szilágyi'nin (Kara Mihal) bir avuç askerle Türkleri oyalarken firar ettiğini kaydeder (s. 284).

⁵⁰ Sırp despotu Brankoviç (Vlk-oğlu), II. Kosova muharebesinde hezimetle uğradıktan sonra firar eden Hunyadi'yi Semendre'de alakoymuş ve ancak Aralık ayında oğlunu rehlin alıp 100 bin altın fidye almak suretiyle Hunyadi'yi serbest bırakmıştır. Çağdaş yazarlara göre, Hunyadi'yi Türklere satacaktır. Bak. *Fraknői*, s. 98-99; *Rônai*, s. 285-286. Tutuklama hadisesinden haberdar olan Grek kaynağı Anonim bu hadiseyi Varna muharebesinden sonraya koyarken yanılmaktadır (s. 132).

Türk kaynaklarından sadece 1486 *Anonimi* bu konuya temas eder ve Hunyadi'nin muharebeden dönüşte Sırp despotu tarafından Semendre'de birkaç gün misafir edildiğini kaydeder. Ona göre, Türk Paşaları, Hunyadi'yi despottan istemesini Murad'a söylemişlerse de, Murad bunu kabul etmemiştir. Hunyadi Semendre'den ayrılıp ülkesine döndüğü zaman, Sırp Despotuna şu haberi göndermiştir: "Sen beni hileyle Semendre'ye götürüp alakoydun, Türkler işteydi onlara teslim ederdin" dedi. "Böylece Lazoğluna düşman oldu, Lâkin Lazoğlunun niyeti Yanko'yu Türklere teslim etmek değil, sadece misafir etmektir" (s. 26) diye bilgi veren 1486 *Anonimi*, Hunyadi'nin kandırılarak Semendre kalesine götürüldüğü konusunda Thuröczy ile hemfikirdir. Thuröczy, serbest bırakılış şartı olarak Hunyadi'nin oğlu Lâszlô'yu rehlin verdiğini kaydetmesine rağmen, 1486 *Anonimi* serbest bırakılış konusunda bilgi vermez.

Hunyadi, Despottan intikam almak için 1450 yılında Sırbistan'a bir sefer tertip eder. bak. *Rônai*, s. 286. *Fraknői* ise bu seferden bahsetmeyip Despot ile yapılan bir evlilik anlaşmasıyla işin tatlıya bağlandığını kaydeder (s. 104).

fakat Hunyadi'nin Firuz Bey'i yenip esir ettiği yolundaki kayıt isabetli görünüyör⁵¹. Thuròczy'nin de doğru kaydettiği gibi, Hunyadi bu sefer sırasında Vidin'i yerle bir etmiştir⁵².

Rahip Iohannes Capistrano'nun Macaristan'a Gelişi

Türklere karşı bir haçlı seferi düzenlemek amacıyla Papa'nın rahip Iohannes Capistrano'yu Macaristan'a gönderdiğine dair kayıt kronolojik açıdan doğru değildir⁵³. II. Mehmed'in Boğaz'ın girişine hisar inşa ettirdiğine dair verilen haberi diğer kaynaklarla karşılaştırabiliyoruz⁵⁴.

⁵¹ Thuròczy, Firuz Bey'in Kruşevac (Alacahisar) kalesini tamir etmeye gidişle (1450). II. Mehmed'in Sırbistan seferinin içinde yer alan Firuz Bey'in Sırbistan'a akını (1454) birbirine karıştırmıştır.

Hunyadi, II. Kosova muharebesinden dönüşte kendisini tutukladığından dolayı intikam almak üzere Sırbistan'a sefer yapmış (1450), topraklarının büyük kısmını hâkimiyeti altına almıştı. Sırp despotu Türklerin yardımına güvenmiş, fakat padişah kaynağın da belirttiği gibi, Hunyadi'yi serbest bıraktığı için Despota kızmış ve Sırlara karşı Firuz Bey'i göndermişti. Firuz Bey'den ilk iş olarak Kruşevac kalesini tamir etmesini istemiştir (1450). Bu kalenin tamiri hücumun ilk işareti anlamına geliyordu. Bunun üzerine despot Hunyadi'ye barış için yalvarmış, oğlu Lâslò'yu serbest bırakmıştır. Hunyadi ile Firuz Bey henüz çarpışmamışlardır.

Kaynağımızın birbirine karıştırdığı 1454 Sırbistan seferi sırasında ise, II. Mehmed Sırbistan'a girmiş ve Semendre'yi kuşatma altına almıştı. Hunyadi'nin yaklaştığına dair haberler üzerine kuşatmayı yarım bırakan II. Mehmed, Bulgaristan'a dönmüştür. Hunyadi'nin 7 Sakson yönetim merkezine yazdığı 10 Ağustos 1454 tarihli çağrı mektubundan Padişahın kuvvetini tazeledikten sonra, kış bastırmadan Macaristan veya Erdel'e hücum etmek için Sofya'da bulunduğunu öğreniyoruz (*Wertner, Mòr: Magyar hadjâratok a XV. szâzad mäsodik felében. HK. 1912. s. 57*). Sofya'ya dönen II. Mehmed, Sırbistan'da Firuz Bey komutasında 30 bine yakın bir ordu bırakmıştı. Ekimin ilk günlerinde Kruşevac'dan iki mil kadar uzakta Firuz Bey'e baskın veren Hunyadi, kanlı çarpışmada Firuz Bey'in ordusunu tamamen yok edip kendisini esir etmiştir. *Rònai, s. 289-290; Fraknò, s. 137; Tâc-üt Tevârih, s. 152-153.*

⁵² Thuròczy'nin Vidin'in yerle bir edildiğine dair kaydı doğrudur, fakat Vidin Kruşevac'tan dönüşte yol üzerinde değildir. Hunyadi, Despot ve Despotun damadının 7 Ekimde kendisine katılan ordularıyla birlikte, Firuz Bey'e karşı kazandıkları zaferden sonra, Şehirköyü (Pilot) ve Vidin'e girmiş, bu iki şehri ve Türklere tâbi geniş sahaları yerle bir etmiştir. Bu sırada II. Mehmed, Hunyadi'nin yolunu kesmek için hareket etmiş, ancak Hunyadi kendisiyle çarpışmayı göze alamayarak Belgrad'a dönmüştür. II. Mehmed ise Macarların geri döndüğüne dair haber üzerine İstanbul'a gitmiştir. *Bak. Rònai, s. 290; Fraknò, s. 137.*

⁵³ Hadiseleri doğru kaydeden kaynağımız, bir önceki bahiste yaptığı kronolojik hatadan dolayı rahiple ilgili bahiste de hataya düşmüştür. Thuròczy, Firuz Bey ve Hunyadi arasında geçen Kruşevac çarpışmasını (1454), Kruşevac'ın tamiriyle (1450) karıştırmış, fakat hadiseyi doğru nakletmişti. Rahip Capistrano'nun Macaristan'a gelişi hemen çarpışmadan sonra, yani 1455 yılındadır. Thuròczy, Kruşevac çarpışmasını 1450'ye koyduğundan, rahibin gelişini de

Türk İmparatoru İstanbul Şehrini Alıyor

Thuröczy'nin İstanbul'un fethi konusunda çok kısa ve eksik bilgi verdiği görülüyor. II. Mehmed'in harp hazırlıkları ve kuşatmada kullandığı araç ve gereçler konusunda isabetli bilgi veren kaynak, kuşatmanın 54. günü şehrin düştüğünü kaydederken doğru bilgi verir⁵⁵. İstanbul'un fetih

1450'ye koymak durumunda kalmış ve böylece de kendi devrine çok yakın bir hadisede kronoloji hatasına düşmüştür.

Iohannes de Capistrano, Aşağı-İtalya'ya mensup ileri gelen bir aileden gelmektedir. Papa Nikola'nın emri üzerine 1451'de o zamana kadarki çalışma merkezini bırakarak Almanya'ya gitmiştir. 1454'de Türklere karşı yapılacak sefer için Frankfurt'ta Alman prenslerini iknaya çalışmış, sonra Viyana'ya gidip yine sefer konusunda Wiener-Neustadt'ta tertiplenen kongrede hazır bulunmuştur. Burada, pirenslerin Hıristiyanlık adına büyük fedakârlıklara katlanamadıklarını gördükten sonra, Macaristan'a gitmeye karar vermiştir. Mayıs ortasında Buda'da toplanan kiliseye mensup ve kilise dışından kişiler Capistrano'ya Viyana'daki nutuklarını hayranlıkla dinlediklerini bildiren ve onu Macaristan'a davet eden bir mektup gönderdiler. Hunyadi ise, 17 Mayıs 1455 tarihini taşıyan ayrı bir mektup yazarak ailesiyle birlikte kendisini beklediklerini Capistrano'ya bildirdi. Capistrano bunun üzerine Haziran başında Macaristan'a geldi. Győr'de Hunyadi ve Cillei çekişmesini çözümlüyip onları barıştırdı. Bundan sonra, Türklere karşı düzenlenecek sefer için etkili nutuklar söylemeye başladı. 20 Nisan 1455'de seçilen yeni Papa III. Calixtus'tan gelen mektuplar Capistrano'nun nutuklarının etkisini arttırmıştır. Papa baş rahiplere ve sancak beylerine yazdığı bu mektuplarda İstanbul'un geri alınmasını ve Türklerin Avrupa'dan sürülmesini hayatının yegâne vazifesi olarak gördüğünü ve bunun gerçekleşmesi için her fedakârlığa hazır olduğunu bildiriyordu (*Fraknoi*, s. 146-148; *Rönaï*, s. 290).

⁵⁴ Thuröczy, bir bahiste iki ayrı hadiseden bahsetmiş, Capistrano'nun Macaristan'a gelişini kronoloji hatasıyla verdikten sonra, II. Mehmed'in Boğazın girişine, şehre yakın bir yere şaşırtıcı bir süratle hisar yaptırdığını, bu hisarın (Rumelihisarı) şehrin gelecekteki kuşatmasına hizmet edeceğinden Hıristiyan dünyada büyük bir huzursuzluk yarattığını isabetli bir şekilde kaydetmiştir. Thuröczy, hisarın yapılış tarihini vermez, fakat Türk kronikleri H. 856/1452 tarihinde inşa edildiğini ittifakla kabul ederler: *Ahmed Şemseddin Kemalpaşazâde (İbn Kemal)*, Tarih-i Feth-i İstanbul. Şehid Ali Paşa (Süleymaniye Kütüphanesi). Nr. 2720/14 (Bu eser, içinde bulunduğu mecmuanın 199. sayfasında başlar. Bu risale müstakil bir telif gibi gösterilmiştir, fakat VII. Defter'den istinsah edilmiştir). Vrk. 201a-219b; *Sarıca Kemal*, Vrk. 76a-77b; *Nişancı Tarihi*, Vrk. 76a; Hadidi, Vrk. 114a-115b; *İbn Kemal VII*. Defter, Vrk. 7a; *Solakzâde Tarihi*, s. 192; Tursun bey, s. 39-40; *Kıvamlı*, s. 38; *Giese Anonimi*, s. 74; *Düstürnâme-i Enveri*, s. 95; *Lütfi Paşa*, s. 170; *Neşri*, s. 180; ayrıca bak. *Kritovulos*, Tarih-i Sultan Mehmed Han Sâni, İstanbul, 1328. Çev. Karolidi, s. 1-97; *Dukas*, s. 145-150; *Sphrantzes*, s. 175; *Nicolo Barbaro*, Mart 1452'de inşasının başladığını, Ağustos sonuna kadar kalenin inşasının tamamlandığını açık ve güvenilir olarak kaydetmiştir (Kostantiniye Muhasarası Ruznamesi 1453. Viyana 1856. İstanbul Fetih Derneği tarafından 1953'de neşredilmiştir. s. 11).

⁵⁵ Thuröczy, İstanbul şehrinin Türkler tarafından fethine çok kısa olarak temas eder ve verdiği bilgi eksiktir. Bir önceki bahiste Rumelihisarı'nın yapılışından bahsettikten sonra, İstanbul'un fethine ayırdığı bahsi gayet kısa tutmuştur. Thuröczy, kuşatmanın 54. günü şehrin alındığını doğru kaydederken, Türk kaynakları kuşatmanın 51. günü şehrin alındığını

tarihini kesin olarak kaydetmeyen Thuröczy, yaklaşık bir zaman göstermekte, iki tarafın ordu ve gemi mevcudu, gemilerin karadan nakli, Hıristiyan yardımı hakkında da bilgi vermemektedir. II. Mehmed'in Hunyadi ile imzaladığı 3 yıllık barış anlaşmasına da temas etmeyen kronik yazarı⁵⁶, eserini alışılmışın dışında tarafsız, mantıklı ve bilim adamına

hemfikirdirler. Nişancı Tarihi, Vrk. 76a; *Hadidî*, Vrk. 115b; Sarıca Kemal, 4 ay cenk edildiğini kaydederken yanılır, 76a-77b; Fatih devrinde yaşamış olmasına rağmen, bir hayli eksik olan Kıvâmî'nin kroniği 30-40 gün iki tarafta muharebe olduğunu kaydeder. s. 59-95. *Sphrantzes*'e göre ise, şehir 27 Mayıs'ta 57 gündür muhasara edilmektedir. s. 203; Kritovulos ise İstanbul'un eski kuşatmalarına ve alınışına dair bilgi verir (Tarih-i Sultan Mehmed Han Sâni. İstanbul, 1328. Çev. Karolidi. s. 1-97). Kuşatmanın 54. günü şehrin alındığına dair birkaç tetkik eser adı verecek olursak, bak *Halil İnalçık*, Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar, Ankara 1954. s. 127; *Selahattin Tansel*, Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti, Ankara. 1953. s. 94; *T. Gökbilgin*: İstanbul Maddesi. İslam Ansiklopedisi, C. V. 2. s. 1185-1199.

⁵⁶ Hunyadi ve II. Mehmed arasındaki 3 yıllık ateşkes 1452 başında yapılmıştı. Macar tarihçilerine göre, bu anlaşmaya rağmen, II. Mehmed İstanbul'u aldıktan sonra Macaristan'a hücum edebilirdi. Bu konuda yayılan haberler üzerine, 1454 yılı Ocak ayında Hunyadi kiral adına diyet topladı. Bu diyetle Türklere karşı savunma stratejisi görüşülüp mülk sahiplerinin çıkaracağı asker belirlenmiş, baş rahiplerin, efendilerin, soyluların şahsen silah altına alınmaları kararlaştırılmıştı (Elekes, Lajos, Hunyadi. Bp. 1952. s. 423).

II. Mehmed'in daha kuşatma sırasında Hunyadi'nin elçisini kabul ettiğini biliyoruz. Elçi, Hunyadi'nin naiplikten ayrıldığını, anlaşmanın artık geçersiz olduğunu ve yeni bir anlaşma yapması gerektiğini II. Mehmed'e bildirmek için gelmişti (*Dukas*, s. 167-168; *Röndai*, s. 287-288; *Fraknoi*, s. 125-130). Hunyadi'nin kiral naipliği 13 Şubat 1453'de kaldırılmış, bu tarihten sonra Macaristan ordusunun baş komutanı ve Besztercze daimi kontu olarak görevlendirilmiştir (Elekes, Hunyadi. s. 411).

Hunyadi ve II. Mehmed arasında yapılan 3 yıllık barış anlaşmasının Brankoviç aracılığıyla yapıldığı bilinmektedir. Barış anlaşması ve kuşatma sırasında gelen Macar elçilerine dair gayet enteresan ve orijinal bilgiler veren *Sphrantzes*'ten bazı aktarmalar yapmayı uygun gördük. *Sphrantzes*'e göre II. Mehmed Macarlarla bir anlaşma imzalamak için Sırp despotu Brankoviç'in tavassutunu talep etmek üzere Despota bir elçi göndermişti. Bu elçiye bir de Hıristiyan kâtip eşlik ediyordu. Macarlarla barış yapılır yapılmaz Padişahın İstanbul üzerine yürüyeceğini düşünen II. Mehmed'in müşavirlerinden bazıları, Despotla yapılacak görüşmeler sırasında dostluk anlaşmasının tehiri için çalışmasını bu kâtipten istemişlerdi, fakat kâtip bu anlaşmanın tehiri için hiç gayret sarfetmemiştir. Muhasara sırasında Sırplar, Bizans'a yardım edebilecek durumda olmalarına rağmen, tam tersine II. Mehmed'e hatırı sayılır ölçüde para ve insan yardımında bulunmuşlardır. Macarlar kuşatma sırasında Mehmed'e elçiler göndererek "Bizans ile barış içinde bulunduğunuzdan dolayı, biz de sizinle dostluk yapmıştık, siz ise Bizans ile aranızdaki barış şartlarına uymadığınızdan biz de aramızdaki barışı bozacağız" dediler. Bu elçiler muhasara sırasında, son hücumun yapılacağı hafta içinde Padişahın ordugâhına gelmişlerdi, fakat Mehmed ve müşavirleri elçileri oyalayıp cevabı geciktirmişler, yani kuşatmanın sonucunu beklemişlerdir. *Sphrantzes*'in kulağına gelenlere göre, Mehmed, İstanbul'u alamadığı takdirde Macarlarla dostluk anlaşması yapacağını söylemiştir.

yaraşan bir ağırlıkla yazmasına rağmen, Türklerin İstanbul'u fethettikten sonraki davranışları konusunda kaydettiği ağır ithamları, tamamen Batı'da yapılan kötü propagandanın tesiriyle kaleme almış olmalıdır⁵⁷.

Türk İmparatoru Belgrad'ı Kuşatıyor

Thuröczy'nin oldukça mufassal olarak verdiği Fatih'in Belgrad kuşatmasına dair hikâyesi muharebenin cereyan tarzı ve savaş araç gereçleri hakkında verdiği bilgi bakımından çok mühimdir. Fatih'in Macaristan'a karşı hücumu hazırlandığına dair haberlerin Macar sarayına gelmesi üzerine Macar Kırılının, dayısı Kont Ulrik ile birlikte Buda kalesini savunmasız terkederek Viyana'ya kaçtığına dair verilen kayıt orijinaldir.

Öte yandan kuşatmadan önce Hunyadi, Silivri veya Misivri'nin kendisine verilmesi halinde şehre yardım etmeyi kabul etmişti. Savaş başlar başlamaz Misivri kendisine verilmiş ve bu konudaki imparator fermanını bizzat Sphrantzes kaleme almıştır. Bu Ferman Kıbrıslı Theodosios'un damadı Mihail'in oğlu vasıtasıyla Hunyadi'ye gönderilmişti (*Sphrantzes*, s. 232-236).

Dukas, II. Mehmed'in bütün Hıristiyanlara karşı sahte bir barış hali gösterdikten sonra, Macar Kırıl naibi ile 3 yıllık bir barış yaparak Karaman seferine çıktığını kaydeder. *Dukas*'a göre, Bizans imparatoru istediği parayı vermeyince, Padişahın yanına kaçan bir Macar ustanın döktüğü topun atışı konusunda, Hunyadi'nin gönderdiği Macar elçi, top ustasına talimat vermiş, talimata uygun yapılan atış başarıya ulaşmıştır (142, 167-168). Bizans imparatorlarının İstanbul düşmeden önce Batı'da ve Macaristan'da aradığı destek ve yardım konusunda *Moravcsik*'in makalesini zikretmek yerinde olacaktır. (*Gy. Moravcsik: Bizânci csâszârok és követeik Budân. Sz. 1961. S. 832-845*).

⁵⁷ Türklerin İstanbul'u fethettikten sonraki hareketleri konusunda ağır ithamlarda bulunan Thuröczy'nin kaydına, yine çağdaş kayıtlarla cevap vermeyi uygun buluyoruz. *Dukas*, Türklerin şehre girdikten sonraki tutumları konusunda doğru ve güvenilir bilgi vermeye çalışmış mübalağaya yer vermemiştir, zira fetihten bir yıl sonra İstanbul'a gitmiştir. Ona göre, Türkler şehre girince, şehirde 50 bin asker olduğunu sanarak 2 bin asker katletmişlerdi, fakat şehirde 8 bin asker olduğunu bilselerdi bunu yapmazlardı. Fatih Ayasofya'ya geldiğinde, bir Türk askerinin mâbedin mermerlerinden birini kırmakta olduğunu görünce, askeri bir kılıç darbesiyle yaralayıp ona engel olmuştur (S. 177, 184). İstanbul'un fethi konusunda en önemli kaynaklardan biri olan ve hadisenin görgü tanığı olarak verdiği bilgilerin doğruluğuyla tanınan *Nicolo Barbaro*'nun eseri, Türklerin İstanbul'daki tahribat ve kötü muameleleri hakkında bilgi vermez, sadece 60 bin kişinin esir edildiğini, Hıristiyanların zararının 200 bin duka, tebasının zararının ise 100 bin duka tahmin edildiğini kaydeder (S. 70). *Sphrantzes* ise, şehirde 2 bin yabancı askerden başka 4973 asker olduğunu yazar (S. 180). Bütün asker mevcudu bu kadar olduğuna göre, 60 bin kişinin katledilmiş veya esir edilmiş olması zaten imkânsızdır. Sphrantzes ayrıca imparatorun cesedinin ayakkabı ve çoraplarından tanınarak imparatorlara lâayık bir şekilde defnedildiğini, Fatih'in fethin 3. günü büyük bir kutlama şenliği yaptırdığını, saklanan kişilerin ortaya çıkıp eski işlerine dönmeleri için emir verdiğini de yazar (S. 217, 220).

Thuröczy, Macar ordu mevcudundan bahsetmez, fakat Belgrad kalesini kuşatan Türk ordu mevcudunun 400 bin kişi olduğuna dair mübalağalı bilgi verir⁵⁸. II. Mehmed'in deniz gemileri örneğine göre inşa ettirdiği çok sayıdaki geminin Tuna ve Sava nehirlerini tamamen kapattığına dair verilen bilgi doğrudur. Fatih'in, nakli zor olduğu için büyük taşlar atan topları Kruşevâc kalesi yanında döktürdüğü hakkında verilen bilgiyi ihtiyatla karşılıyoruz⁵⁹. Türk savaş makinalarının gürlmelerinin Segedin

⁵⁸ *Rönaî*, II. Mehmed'in en az 150 bin kişilik ordu, 300 top ve 200 gemiyle Temmuz başında Belgrad'a geldiğini söyler. Hunyadi'nin ordusu ise 45-50 bin kişiden ibaretti (S. 292). *Fraknői* de 150 bin asker 300 top, 200 gemi ve muazzam kuşatma makinalarıyla Türk ordusunun Haziran başında Belgrad altına geldiğini yazar (S. 153). Türk kaynakları ise her iki ordu mevcudu konusunda bilgi vermez, sadece *Ibn Kemal*, Hunyadi'nin 30 bin askerle gelerek kaleye girdiğini kaydeder. VII. Defter Vrk. 28 b). *Kritovulos* orduların mevcudu konusunda bilgi vermez.

⁵⁹ Thuröczy'ye göre, Fatih, deniz gemileri örneğine göre inşa ettirdiği gemilerle Tuna ve Sava nehirlerini kapatmış, kaleye gemiyle yardım gelmesini önlemiştir. Thuröczy'nin bu konuda verdiği orijinal bilgiyi *Ibn Kemal*'in VII. Defteri tamamlamakta ve iki kaynak birbirini doğrulamaktadır. Thuröczy'nin Türk gemilerinin Sava'ya nasıl indirildiği konusundaki eksikliğini *Ibn Kemal* tamamlamaktadır: "...daha önce getirilen gemilerin bazıları Tuna'nın ağzını tutup o noktanın sağlama alınmasını kolaylaştırdı. Sava ile Tuna hisarın dibinde koştuğu sebepten, o su yanından dahi küffara yardım gelme ihtimâli vardı. Ama kalenin önünden gemi geçirmeye mecal yoktu. O yoldan varıp mezkûr mahalli ve girişi tutmak plânı İstanbul üzerinde ettikleri gibi, gemileri askeriyle kızaklar üstüne bindirip karadan yürüttüler, hisarın ensesinden aşırıp Sava suyuna koydular. Burayla orayı da bağlayıp tedbirle de o boğazı da tuttular. Bu maslahatlar ki, en önemli hususların anası ve başıydı ve fetih mühimmesiydi" (Vrk. 27a-27b). *Ibn Kemal*'in verdiği bu bilgiye başka hiçbir kaynaktan rastlamıyoruz. Fatih'in Belgrad kuşatması hakkında mufassal ve orijinal bilgi veren yegâne Türk kaynağı *Ibn Kemal* dir.

Belgrad muhasarasında donanmanın karadan nakli konusuna ilk defa dikkat çeken *Selahattin Tansel* olmuş ve kitabındaki 70. notta, *Ibn Kemal*'in donanmanın karadan nakli konusunda verdiği bilgiye başka kitaplarda rastlamadığını vurgulamıştır (Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askerî faaliyeti, Ankara 1953. s. 122.). *Ibn Kemal*'in bu kaydının sıhhatinden şüphe edilemeyeceğini belirten *Şerafettin Turan*'ı ise Thuröczy haklı çıkarmıştır. (Bak. *Şerafettin Turan, Ibn Kemal* Tevârih-i Âl-i Osman (Tenkitli Transkripsiyon) Ankara, 1957. S. LXXI). *Dukas*'a göre Türklerin nehirde 60 gemisi vardı (S. 208).

Büyükklüklerinden dolayı nakli zor olduğu için topların Kruşevâc kalesi yanında yapıldığına dair Türk kaynaklarında bilgiye rastlamıyoruz. Türk, Bizans ve diğer kaynakların bir kısmı sadece büyük toplar döküldüğünü kaydederken (*Hadidî*, Vrk. 120a; *Aşıkpaşazâde*, S. 138; *Oruç Bey*, S. 71; *Neşrî*, S. 184, *Dukas*, S. 208; *Beheim, Mihây*, S. 448), *Ibn Kemal*'e göre, toplar Üsküp'te dökülmüş, Semendre'de ise gemiler inşa edilmişti (VII. Defter Vrk. 28a). *Tursun Bey* ise, çok büyük olan topları Üsküp şehrinde makinaların yardımıyla çektiler derken, topların Üsküp'te yapıldığını söylemek istemiş ve böylece de *Ibn Kemal*'i doğrulamıştır (Tarih-i Ebu'l-Feth Sultan Mehmed Han. İstanbul, 1330 S. 70-71). *Kritovulos* ise, Fatih'in kışı Edirne'de geçirerek yeniden top imali ve islâhî ile meşgul olduğunu kaydederken, topların Edirne'de hazırlandığını söylemek istemiştir. *Tâc-üt Tevârih*, bu kuşatma için özel olarak döktürülen

şehrine kadar ve 24 Macar milinden * daha uzaktan duyulması hakkında verilen bilgi orijinaldir. Çok sayıda Macar haçlısının yanı sıra Leh haçlılarının da çarpışmak için rahip Iohannes Capistrano'nun etrafında toplandığına dair verilen kayıt dikkate değerdir. Kıral naipliğinden ayrılmasına rağmen, Hunyadi'nin topladığı gemilerle Tuna suyunda Türklerle çok şiddetli bir nehir savaşı yaptığı ve Türkleri yenip demir zincirlerle birbirine bağlı gemilerini ateşe verdiğine dair verilen bilgi orijinaldir⁶⁰. Mehmed'in Belgrad kalesini 7 ay kuşatarak alamayan babası Murad'ı ordu kumandanları önünde küçük düşürücü sözlerle anıp kendisinin bu kaleyi 15 gün içinde alacağını söylediğine dair verilen kayıt

topların Tuna'dan çektilirip getirildiğini ve bu vazifenin Rumeli beylerbeyi Tayı Karaca'ya verilmiş olduğunu kaydeder (S. 154) *Halkondil'e* göre, toplar için biriktirilen bakır Tuna üzerinden gemilerle, karadan da develer üzerinde yola çıkarılmıştır (Ş. Başstav'ın XV. asırda Türklerin Belgrad muhasaraları ve Macarlar adlı neşredilmemiş araştırması, S. 49).

* Bir Macar mili 8354 m.

⁶⁰ Macar denizcileri, Türk donanmasının bazı kadirgalarının birbirine bağlı oluşuna aldirmayarak 14 Temmuzda Türk gemi hattına kürek çektiler ve Türk gemi hattını yardılar. Haçlıların atışları kıydan, Szilägyi (Kara Mihal) tarafından Türklerin arkasına gönderilen 40 gemi sudan Macar gemicilerini destekliyordu. 5 saatlik zorlu mücadeleden sonra Türk donanması yenildi. Donanmadan 3 büyük kadirga 500 silâhli askerle battı, 4 kadirga ele geçirildi, diğerleri ise kaçtı. Sonradan Türkler, düşmanın eline geçmesin diye bu gemileri ordugâhın yanında yaktılar. II. Mehmed, 22 Temmuzda genel hücumla geçti (*Rönaï*, S. 293-295; *Fraknoi*, S. 153-154).

Türk kaynaklarından bazılarına göre, Türklerin yaptığı askeri mecliste, Rumeli beylerbeyi Tayı Karaca askeriyle birlikte gemilerle Tuna'nın karşısına geçip buradan düşmana yardım gelmesini önlemeyi teklif etmiştir, fakat bu kale de alınırca, akın yapacak yer kalmaz korkusuyla bazı beyler tarafından kabul edilmemişti. *Ibn Kemal*, VII. Defter, Vrk. 27b; *Aşıkpaşazâde*, s. 138; *Neşri*, s. 184; *Hadidî*, Vrk. 120a; *Tâc-üt Tevârih*, s. 155; *Tursun Bey*, s. 71-72). Bir gün Hunyadi Tuna'nın öbür yakasına, yani Karaca Bey'in gitmeyi teklif ettiği yere, kalenin karşısına gelmiş ve ordugâh kurmuştur. Nehir savaşı konusunda bilgi aldığımız yegâne Türk kaynağı *Ibn Kemal'e* ve ayrıca *Neşri'ye* göre, düşman gemileri böylece Tuna'dan gelip Türk gemileriyle çarpışmış, Türkler düşman gemilerinin çoğunu almalarına rağmen, gemi sayısı azalmamış, tersine artmıştır. Kendi kalelerinin önünde çarpıştuklarından arkalarından yardım almışlar ve böylece galip gelmişlerdir. İslâm askeri o gün yorulmuş ve bozguna uğramıştır. Tayı Karaca Bey ise şehit düşmüştür (*Ibn Kemal*, VII. Defter, Vrk. 28a; *Neşri*, 184-185). *Aşıkpaşazâde* ise Türk gemilerinin çoğunun battığını kaydeder (s. 139).

Nehir savaşının Tuna üzerinde olduğuna dair Thuröczy'nin verdiği bilgiyi Türk kronikleri de doğrular (*Hadidî*, Vrk. 120a-121a; *Ibn Kemal*, VII. Defter, Vrk. 28a). *Tursun Bey* (s. 72) ve *Tâc-üt Tevârih'e* (s. 156) göre, düşman gemileri Türk gemilerinin iki katıydı. Türkler önden gelen gemilerin 4-5 tanesini çatışma sonucu almışlardı ve Tuna kan nehrine haline gelmişti. Lâkin düşmanın çok sayıdaki gemisi yetişip Türk gemilerini kale duvarından uzaklaştırdı, su tarafını aldı ve böylece gemilerine kale duvarına doğru yol açtı.

şüpheli görünüyör⁶¹. Kuşatmanın 15. günü Türklerin kaleye yaptığı genel hücum ve muharebenin cereyan tarzı ve neticesiyle ilgili kayıt doğrudur⁶². Thuröczy'ye göre, II. Mehmed gece karanlığında bütün teçhizatını bırakarak kaçmıştır. Thuröczy'nin bir rivayete dayanarak Fatih'in kaçışına

⁶¹ Thuröczy, II. Murad'ın Belgrad kuşatmasına dair verdiği kayıta, Murad'ın Belgrad kalesini 2 ay süreyle kuşattıktan sonra 17 bin kayıpla ülkesine döndüğünü bildirmişti (Lâtince metin s. 247; Macarca metin s. 383). Fatih'in Belgrad kalesi kuşatmasına dair verdiği bahiste ise, Fatih'in babası II. Murad'ın Belgrad kuşatmasıyla 7 ay geçirdiğinden bahsetmektedir. Böylece Thuröczy çelişkili bilgiler kaydetmiştir. Bu yüzden Fatih'in babasını küçük düşüren sözleri ve Anadolu beylerbeyinin (Thuröczy sadece Anadolu beylerbeyi demekte, ad vermemektedir, fakat biz bu kişinin Ishak Bey olduğunu tereddüte yer bırakmayacak şekilde *Ibn Kemal*'in VII. Defter'inden biliyoruz. Vrk. 25b.) Fatih'e verdiği cevap Thuröczy'nin hayal mahsulüdür. Macarların kaleyi Bizanslılardan zor bırakacaklarını söyleyen Anadolu Paşası, İstanbul'un zaptını kastetmektedir.

⁶² İlk gün yapılan nehir savaşında Türkler yenilmiş, bozguna uğramıştı. Rumeli beylerbeyi Tayı Karaca ise kaleden atılan bir top mermisinin metrisine isabetiyle aynı gün şehit olmuştu. Türk kaynakları muharebenin cereyan tarzından çok muhtasar bahsettiklerinden, muharebenin cereyan tarzıyla ilgili pek az bir bilgiye sahiptik, fakat Thuröczy'nin verdiği bilgi konuya tamamen açıklık getirirken, aynı zamanda da bizzat muhasaraya katılan bir raviden faydalanmış olan *Ibn Kemal*'in kaydını doğrulamıştır. Her iki kronik yazarına göre, ilk muharebe nehir üzerinde yapılmıştır. Daha sonra Thuröczy'nin bildirdiğine göre, kuşatmanın 15. günü, (Büyük taarruzun kuşatmanın 15. günü olduğunu Wertner'deki iki belge doğruluyor. s. 64-65). Şafakta yapılan genel bir hücumla Türkler kalenin ortasına kadar ulaşmışlar Mihály Szilágyi (Kara Mihal) ve László Kanizsai'nin de katıldığı göğüs göğüse yapılan mücadele sonunda Türkler firar etmişlerdir. Macarlar da Türklerin arkasından kaleden çıkarak Türkleri tahkimatlarını terkedinceye kadar kovalamışlar ve sonunda Türklerin bütün tahkimatını ateşe verip toprakları demir çivilerle çivilemişler, deliklerini ise tıkamışlardır. Mücadele kale dışında gece karanlığına kadar sürmüştür. Bu konuda en geniş ve en doğru bilgiyi veren Türk kaynağı *Ibn Kemal*'e göre de, Türkler kaleye girdikten sonra düşmanı yendiklerini sanıp gurura kapılmışlardı, fakat Hunyadi 30 bin kişilik askeriyile o gece kaleye girmiş, hazır bekliyordu. Düşman kalenin girişlerini kapatıp içerde bulunan Türk askerini imha etmiş, Türklerin fırarı üzerine onları kovalamak için arkalarından kaleden dışarı çıkmıştır. Fatih, düşmanın galibiyet ve hücumunu görmüş, yeniçerileri hazır bulamayınca, kızmıştır. Yeniçeri ağası korkup düşmanın arasına dalmış, fakat şehit düşmüştür. Belgrad muhasarasına bizzat katılan bir râvi o sırada İshak Bey'in oğlu İsa Bey'in yanında ve düşmanın sağ ve sol olmak üzere iki koldan saldırıp kendilerini dağıttığını *Ibn Kemal*'e nakletmiştir. O gece müşavere etmişler ve Paşalar asker kalmadı diye padişahı göçürmüşlerdir. (VII. Defter, Vrk. 28b-31a). Tursun Bey'e göre ise, Türkler kaleye girmiş, kendilerine gelen güvenle şehirde yağmaya başlamışlardır. Böylece de pusudaki düşmana karşı koyamamışlardır. Galip olarak geldikleri yerden geri çıkmışlardır. Kıral (Kıral Naibi Hunyadi), bir gün bir gece çok sayıdaki askeri kaleye koymuş, tam teçhizatlı dinç askerleri burçlara yerleştirmişti. Bunlar yağma için dağılan İslâm askerini geri püskürtmüşlerdir. Bu sırada düşmanı açık alana çekmeyi teklif ettiler. Orduya kale duvarından geri çekilmesi için emir verdiler. Düşman askeri şarap içmişti. Türkler yenildi diye kaleden dışarı döküldüler, döğüştüler. Padişah da bizzat savaştı. Kale de en küçük bir hamleyle alınacak hale geldi, ama gece oldu, Padişah bu kadarla yetindi "vahşi hayvanı yaralar gibi yaraladım ne

dair verdiği bilgi ve Fatih'in göğsünden ağır yaralanışı şüpheli görünüyor⁶³. Kronik, kuşatma tarihini hatalı vermiştir⁶⁴.

zaman olsa ölür" dedi (s. 73-75). Türk kaynaklarının büyük kısmı II. Mehmed'in bizzat savaşa girdiğini kaydeder (*Neşri*, s. 184-185; *Oruç Bey*, s. 71-72; *Tursun Bey*, s. 74; *İbn Kemal*, VII. Defter, Vrk. 30b.)

Beheim (s. 448), *Rônai* (s. 295) ve *Fraknô'i*'ye göre, bir Türk bayrağı surlara dikmeyi başarmıştır. Lâkin Titusz Dugonics adlı bir Macar bu Türkle boğuşmuş, baş edemeyince bayrak ve Türklerle birlikte kendisini boşluğa bırakmıştır (*Rônai*, s. 295). *Rônai*'ye göre Türkler 3. hücumda kaleyi alırlar (21 Temmuz 1456), 22 Temmuzda küçük bir kıta kalede açılan bir delikten dışarı çıkar, başarı kazanır, bunun üzerine kaledekiler de dışarı çıkıp savaşa girer, Sava'nın öbür tarafında bulunan haçlı ordusu da savaşa girer. Hunyadi ve Capistrano da bütün ordusuyla dışarı çıkıp savaşa katılır, ilk hücumda padişahın toplarını işgal edip onları Türklere çevirir. Türk kaybı 40-50 bin kişidir (s. 295-296). *Fraknô'i*'ye göre Türkler 3 defa kaleye girmiştir (s. 154).

⁶³ Fatih'in göğsüne isabet eden bir okla ağır yaralandığına dair Thuröczy'nin verdiği bilgiyi her ne kadar Kritovulos (s. 110) ve *Dukas* (s. 208) doğrulamaktaysa da, Türk kaynaklarında böyle bir bilgiye rastlamıyoruz. *Kritovulos*'a göre Fatih baldırından yaralanmıştır. *Dukas* ise ayağından yaralandığını kaydeder. Friaul valisi Jeremos Barbadigo'nun Venedik docesine yazdığı (22 Eylül 1456) mektuptan öğrendiğimize göre, padişah savaş alanında öldürücü bir yara almış olmalıdır. Hunyadi'nin 24 Temmuz 1456 Belgrad tarihli mektubunda ise, Fatih'in 22 Temmuzdaki hücumdan sonra 23 Temmuzda kaçtığı kaydedilmiştir (*Wertner, Mör: Magyar hadjâratok a XV. szâzad mäsodik felëben. HK. 1912, s. 65-66*).

⁶⁴ Thuröczy, kuşatma tarihini açık şekilde vermemeyle birlikte, Belgrad kuşatmasına ait bahsin başında 1455 yılını vermiş, daha sonra şöyle devam etmiştir: "yazın ekinlerin başakları yeşil saptan çıkarak sararmaya başladığı dönem yaklaşırken" kuşatma başlamıştır. Türk kronikleri de kesin bir tarih belirtmemekle beraber, kuşatmanın H. 860/1456 yılı baharında yapıldığında hemfikirdirler (*Solakzâde*, s. 216; *Tursun Bey*, s. 70; *Tâc-ül Tevârih*, s. 154; *Sarıca Kemal*, Vrk. 79a-79b; Nişancı Tarihi, Vrk. 76b; *Hadîdt*, Vrk. 121a; *İbn Kemal* VII. Defter, Vrk. 31a; *Neşri*, s. 185; *Aşıkpaşazâde*, s. 139; *Oruç Bey*, s. 72).

Sırp Kroniği (s. 186) ve *Rônai* (s. 295) 22 Temmuzda kuşatmanın neticesinin alındığını yazarlar. *Fraknô'i*'ye göre padişah kuşatma hazırlıklarını 3 Temmuzda bitirir, 14 Temmuzda nehir çarpışması yapılır (s. 153). *Dukas*'a göre, bu vaka Temmuz 1456'da cereyan etti (s. 208). *Sphrantzes*, hatalı olarak Sırbistan yerine Arnavutluk kullanır ve Temmuz 1456 tarihini verir (s. 242), 15 Mayıs'ta alınan haberlere göre, padişah gelecek ay Semendre ve Belgrad kuşatmalarına hazırlanmaktadır. 12, 18 ve 22 Haziran 1456 tarihli belgelerde yaklaşmakta olan Türklere karşı hazırlıklar bildiriliyor. (*Wertner*, s. 63-64). Sırp despotunun Becse'den yazdığı 25 Haziran 1456 tarihli mektuba göre, Padişah Tuna'yı geçmiş, Tuna kollarından birinde donanması hazır bekliyor. Belgrad'a geçme niyetindedir. Semendre'de onu beklemeye cesareti olmadığından Becse'ye geri çekildiğini, Hunyadi'nin bütün askerî kuvvetiyle Tuna'da bulunduğunu bildiriyor. 3 Temmuz 1456 tarihli iki vesikaya göre de, Türkler ve Macarlar artık karşı karşıyadır, mücadele başlamıştır (*Wertner*, s. 64). Brankoviç'in 13 Temmuz 1456 tarihli mektubuna göre, Hunyadi Szalânkamên'de askerî gemilerini topluyor. Brankoviç de Becse'de ordusunu toplamaya çıkıyor. Hunyadi ile birleşir birleşmez kendisi veya oğlu sefere katılacaktır. Türk ordusunda büyük bir yiyecek sıkıntısı var, bir altın değerindeki ekmeğe 5 kişiye

Besztercze Kontu Bay János Hunyadi'nin Ölümü

Kaynağın Hunyadi'nin ölümüne dair verdiği bilgiyi ihtiyatla karşılamak gerekir⁶⁵. II. Mehmed'in, Hunyadi'nin ölümüne son derece üzülmesine dair Thuröczy'nin verdiği kayda başka kaynakta rastlayamadık.

Kıral László'nun Macaristan'a Dönüşü

Kıral László'nun Belgrad muhasarasından sonra kaledeki tahribatı görmek için Belgrad'a gittiğine dair verilen haberi başka kaynaklardan kontrol edemiyoruz⁶⁶.

bir gün için veriliyor, firarlar artmış, firarilerin çoğu Semendre'ye kaçmış, Semendre yiyecek bakımından iyi durumdadır (*Wertner*, s. 64-65).

⁶⁵ Thuröczy, Hunyadi'nin yorucu bir hayat geçirdiğinden dolayı, hastalanmaya başladığını, birkaç gün Belgrad'da acı çektiğini, sonra Zimony'da hayata veda ettiğini bildirmesine rağmen, hadisenin çağdaşı olan görgü tanığı *Wavrin*'e göre, Hunyadi Belgrad kuşatmasında ağır yaralanmış ve bu yaralarından dolayı ölmüştür (s. 903). *Wavrin*'in kaydını bizim kroniklerimiz doğrulamaktadır. *Ibn Kemal*, kuşatmaya katılan bir râviden naklen "kırالا bir ok atıldı, kiralı öldürdü. Dolaşıp konuşurken bir gazi gözleyip durmuş, koltuğundan vurdu. Yanko 3 gün can çekişip 4. gün öldü. Utandığından yaralandığını açıklamayıp, vilayeti içinde ölen Yanko taun (veba) hastalığından öldü diye ad takular." (VII. Defter, Vrk. 30b). Türk kroniklerinin çok büyük kısmı, Hunyadi'nin kuşatma sırasında bir okla yaralandığını ve bu yüzden öldüğünü kaydetmiştir (*Oruç Bey*, s. 72; *Nişancı Tarihi*, Vrk. 76b; *Kıvamlı*, s. 97-103; *Tâc-üt Tevdrih*, "bir okla yaralayıp cehenneme gönderdiler" diye kaydeder. s. 156). Tursun Bey ise, Fatih'in memleketine döndükten birkaç gün sonra Hunyadi'nin öldüğüne dair haberin geldiğini, savaşta aldığı bir ok yarasının ölümüne sebep olduğunu kaydeder (s. 75).

Sırp kroniği (s. 186), *Rónai* (s. 296) ve *Fraknoi* (s. 158) Hunyadi'nin 11 Ağustos 1456'da öldüğünü kaydeder. *Wertner*'in yayımladığı bir vesikaya göre Hunyadi'nin 18 Ağustosta ölmüş olması gerekir. Ölüm sebebi bazılarına göre bulaşıcı bir hastalık, başkalarına göre ise savaş sırasındaki yorgunluktur (s. 66). *Sphrantzes* ise, Hunyadi'nin 1457'de öldüğünü yazarken yanılır (s. 242).

⁶⁶ Macar kiralı László, Belgrad kuşatması sırasında savunmasız bırakıp gittiği Macaristan'a Belgrad kurtulduktan sonra dönmüştür. Yurduna döndükten sonra Türklerle karşı yapılacak seferlerin kendi komutası altında devam edeceğini ilân etti. Belgrad kalesini teslim almak için 8 Kasım'da Belgrad'a gitti. Babası Hunyadi öldükten sonra, başkomutan seçilmeyi uman Kont László, kiralın dayısı Ulrik Cillei'yi başkomutan yapmasına son derece üzülür ve Cillei ile aralarında çıkan tartışma sonucu kiralın dayısını öldürür (*Fraknoi*, s. 159-163). *Beheim*'e göre, Cillei öldürüldükten sonra Macarlar Belgrad kalesinde ve şehirde karışıklık çıkarmışlar ve yağmaya girişmişlerdir. Cinayetler bitirilene kadar kiralı bir odaya kilitlemiş ve esir tutmuşlardır (s. 456). Kıral, 16 Mart 1457'de kont László'yu idam ettirerek dayısının intikamını alır. *Rónai*'ye göre, kiral ve dayısı Hunyadi'nin oğullarını karşılamak üzere Belgrad'a gitmişlerdir. Yanlarında László Hunyadi yoktur (s. 296).

Kıral Lászlò, Hunyadi'nin Oğulları Olan Kont Lászlò ve Kont Mátýàs'tan İntikam Alıyor

Macar Kıralı, dayısı Kont Ulrik'in ölümünden dolayı Hunyadi'nin oğlundan intikam almaya hazırlandığı sırada (1457), Türklerin sınır bölgelerini tehdit ettiğine dair verilen haberleri başka kaynaklardan kontrol edebiliyoruz⁶⁷.

Kıral Mátýàs'ın Birkaç Seferine Kısa Bir Bakış

Thuròczy'nin, II. Mehmed hakkındaki övgülerini ve II. Mehmed'in Mátýàs hakkında söylediği rivayet edilen sözleri başka kaynaklardan kontrol edemiyoruz. Mátýàs'ın ilk hâkimiyet yıllarında (Mátýàs 24 Ocak 1458'de Macar Kıralı seçilmiştir.) Türk ordusunu dağıttığına dair verilen haber şüpheli görünüyor⁶⁸. Mátýàs'ın Sırbistan seferinden hemen sonra,

⁶⁷ Kıral, dayısını öldürdüğü için Hunyadi'nin oğlu kont Lászlò'dan intikam aldığı sırada (16 Mart 1457), Türklerin Macar sınır bölgelerini tehdit ettiğine dair çok az bilgiye sahibiz. Türk kaynaklarından sadece *Tâc-üt Tevârih*, H. 861/1457'de Hasan Bey-oğlu İsa Bey'e Macar topraklarına akın yapması için emir verildiğini, İsa Bey'in görevini yapıp topladığı ganimetlerle geri döndüğünü, padişaha çok değerli hediyeler sunduğunu kaydetmiştir (s. 159). Macar kralının 28 Şubat 1457 tarihli mektubundan, her taraftan gelen haberlere göre, Türklerin gelecek yaz büyük bir orduyla Macaristan'a hücum etmek niyetinde olduklarını öğreniyoruz (*Wertner*, s. 67). Sphrantzes ise Fatih'in 15 Mayıs 1457 tarihindeki Mora seferinden bahsederse de, Macar sınırına yapılan bir akından bahsetmez (s. 243).

⁶⁸ Mátýàs'ın hâkimiyetinin ilk yıllarında Türk ordusunu dağıttığına dair verilen haber doğru görünmüyor. Ufak çapta çarpışmalar olmuş, fakat büyük çapta ordularla karşı karşıya gelinmemiştir. *Tursun Bey* (Thüry neşri s. 83-92). *Tâc-üt Tevârih* (Thüry neşri, s. 159-161) ve *Solakzâde* (s. 217-219), II. Mehmed'in H. 862/1458 yılında Mahmud Paşa'yı Sırbistan'ın zaptı için göndermiş olduğunu ve kendisinin ise, Mora'nın fethi için hareket ettiğini kaydederler. Paşa Semendre'nin dış kalelerini almış, sadece iç kalesini alamamıştır. Buradan Macsó vilayetine girmiş, zengin ganimet elde etmiştir. Güvercinlik kalesini almak istemiş, Güvercinlik'in karşısındaki Tirnau adlı Macar kalesine hücum etmiştir. (*Tâc-üt Tevârih*'te Trava, Hammer'de Tarak). *Tursun Bey*'e göre Tuna ve Sava arasındaki adaya akıncılar gönderilmiş, sonra 10 bin kişilik düşmanın yaklaştığına dair haberler üzerine, askerî mecliste düşmanın gelmesi halinde savaşılması kabul edilmiştir. Düşman Sirmium kalesini teslim ettikten sonra, Sırbistan'a geçilmiş, düşman o sırada gelip karşı kıyıda ordugâh kurmuştur (1458) (s. 88-92). *Tursun Bey* bizzat sefere katıldığından verdiği bilgiyi doğru kabul ediyoruz.

Tâc-üt Tevârih'e göre ise Türkler Tuna ve Sava arasında bulunan Rahova (*Solakzâde*'de Racedi, Racdi) diye anılan yere geldiği sırada Macarlar akıncıların hareketinden haber almış ve 50.000 atıyla Tuna geçidine varmışlarsa da, gaziler geçidi aşmışlardı (s. 61). Aynı bilgileri veren *Solakzâde*, Mevlâna Neşri'den naklen, Mahmud Paşa'nın, Sırbistan seferinden döndükten sonra, Macarların 50.000 kişiyle gelerek İslâm diyarına hasar verdiğini kaydeder (s. 219). *Tursun Bey*'de Macaristan'a akın yapan kişi Mahmud Paşa olarak gösterilmiş, *Tâc-üt Tevârih* ve *Solakzâde* ise, Macaristan'a akın yapan kişi olarak Minnet-oğlu Mehmed Bey'i göstermiştir.

Yayça ve diğer kaleleri işgal edip askerlerini birlikte götürdüğüne dair verilen kayıt doğru görünüyor⁶⁹.

Türk kaynaklarının verdiği bilgiyi *Wertner*'deki birkaç belge doğrular mahiyettedir. Mihály Szilágyi'nin Papa'nın elçisine yazdığı 14 Mayıs 1458 tarihli mektuba göre, Türkler Güvercinik'e kadar gitmişler, kaleyi ele geçirmek için burada 3 gün kalmışlar, sonra bu teşebbüsten vaz geçip Belgrad'dan 6 mil uzaktaki Ostroviça'ya gitmişlerdir ve bir Paşa Sırbistan'dan pekçok kale almıştır (s. 69-70). 1 Ekim 1458 tarihli bir vesikaya göre de, Türkler Sırbistan'da konaklamaya devam ederken kiral Mâtyâs, Belgrad'ın altına ulaşmıştır. 28 Kasım 1458 tarihli mektuba göre ise, Kiral Mâtyâs büyük bir haçlı kıtasıyla birleşerek Belgrad önünde bulunuyor, Türk ordusu ise Macar sınırına gidiyor (s. 70).

Fraknoi'ye göre, Türklerin Sırbistan'a girip Güvercinlik kalesini aldıklarına dair haberlerin gelmesi üzerine Mâtyâs, derhal 25 Ağustosta Sırbistan'a hareket eder. Kırılın yaklaştığı şeklinde haberler üzerine Türkler geri çekilirler, fakat takip edildiklerinden çarpışmak zorunda kalırlar ve yenilirler (Thomasi'nin 1 ve 9 Ekimde yazılan bildirimleri) s. 190).

⁶⁹ I. Bosna seferi sırasında, Bosna kralı ve kardeşi, Mahmud Paşa tarafından yakalanmış ve boyunları vurulmuştu. Yayça kalesi ise, II. Mehmed tarafından kuşatmayla alınmıştı (H. 867/1463). Bosna tamamen alınıp eyâlet Minnet-oğluna verildi (Solakzâde, s. 226-227; *Tâc-üt Tevârih*, s. 160; Tursun Bey, s. 118-120). Yayça kalesinin fetih tarihi ve fethin cereyan tarzı hakkında bütün Türk kronikleri hemen hemen aynı bilgiyi verirler (*Neşri*, s. 196-199; Lütfi Paşa, s. 186; *Oruç Bey*, s. 74; *Aşıkpaşazâde*, s. 157-159; *Kıvami*, s. 172-175; *Düsturnâme-i Enveri*, s. 101).

Yayça kalesinin alınması, kalenin Macaristan'a çok yakın olmasından dolayı tehlikeli görüldüğünden, Macar Kırılı diğer ülkelerden de yardım alarak çok sayıda gemi ve askerle Bosna'ya gelmiş, Yayça kalesini kuşatmıştır. II. Mehmed, Vezir Mahmud Paşa'yı büyük bir orduyla H. 869/1465 yılında tekrar Mora'ya gönderdi. Venedikliler Germehisar'ı toplarla dövmeye başlamışlardı. Mora sancağının sahibi Elvan-oğlu Sinan Bey Germehisar'ı kahramanca savunuyordu. Bir gece kaleden çıkıp düşmana baskın yapıp düşmanı kaçırdı. Mahmud Paşa geldiğinde Germehisar'ı aldı ve düşmanı takip ettirdi. Böylece düşman birşey elde edemedi gitti. Zafer II. Mehmed'e bildirildi, Mora'yı Mahmud Paşaya bırakıp kendisi İstanbul'a döndü (*Solakzâde*, s. 227-230; *Tursun Bey*, s. 121-125; *Tâc-üt Tevârih*, Thury neşri, s. 162). Bu arada Macar Kırılı, Venediklilerin bozguna uğradığını öğrenince, Yayça kalesini almakla yetinerek ülkesine geri döndü. Yayça kalesini kuşatan Kiral Mâtyâs'a, Yayça kalesi muhafızlarının kaleyi teslim ettikleri, hatta kendi istekleriyle kırılın emrine girip Buda'ya gittiklerine dair Thuröczy'nin verdiği bilgiyi Türk kroniklerinin bazıları da doğrulamaktadır: *Oruç Bey*; "O kiş Engürüs askeri geldi, Yayça hisarını aldı. İçindeki hisar askerleri padişaha hain oldular, kaleyi teslim ettiler. S. Mehmed onları bulup getirip Edirne'de kıldı" (s. 74) diye kaydederken, *Neşri*; "Macar askeri gelmiş kale içindekiler de hainlik edip Yayça'yı yine düşmana verdiler, düşman kalede 2 ay kalıp berkitip gitti. Germe'yi (Germehisar) yapıp gitti" (s. 199) demektedir. *Tâc-üt Tevârih* ise, Yayça kalesinin ele geçirilmesinin bu kaleyi bekleyenlerin yanlış tutumundan ileri geldiğini, Padişahın onları cezalandırdığını kaydeder (s. 164). *Tursun Bey* de kale kumandanının kaleyi savaşız Macarlara teslim ettiğini kaydeder (s. 126).

Mihály Konstantin'in Türk kroniğine göre, Padişah Yayça kalesini alıp, Bosna'yı hâkimiyeti altına aldıktan sonra, kalelere muhafızlar koyarak henüz uzaklaştığı sırada, Kiral Mâtyâs

Kıral Mâtyàs'ın Başarıyla Taç Giyişi ve Birkaç Seferi

Kıral Mâtyàs'ın, 1464 yılında taç giydikten sonra Yayça kalesini kuşatmakta olan II. Mehmed'i savaş hazırlığı şayialarıyla kaçırdığına dair verilen bilgiyi ihtiyatla karşılamak gerekir⁷⁰.

Bosna'ya gelmiş (1463 sonbaharı), Yayça ve Zvecsaj kalesine gitmiştir. Bu sırada Zvecsaj'ın komutanı müverrih Mihály Konstantin'dir. Mâtyàs Zvecsaj altına gelince kaleyi ona teslim etmiştir. Mâtyàs kaledeki 500 asker ile birlikte, Yayça kumandanı Yusuf Harampaşa'yı ve daha sayısız Türk'ü kendisiyle birlikte Buda'ya götürmüştür. (*Pál Drakulics; Konstantin Mihály* török krönikâja a XV. századból. Sz. 1876. s. 416-420). *Rónai* (s. 309) ve *Frakndi'*ye (s. 205-207) göre de 3 aylık bir kuşatmadan sonra Yayça kalesi komutanı Haram Bey, noelde 400 kişiyle kaleden çıkıp kıtasıyla birlikte kıralın hizmetine girmiştir (Thuröczy'nin bu konuda verdiği bilgidен Bonfini de faydalanmıştır.) Sırp kroniği'ne göre, Macarlar aynı yıl (1463) Yayça'yı geri almışlardır (s. 187). Bize göre de, Kıral Mâtyàs Bosna seferinden dolayı gecikmeyle 25 Mart 1464'de taç giyebildiğine göre, Yayça'nın Macarlar tarafından geri alınışı 1463 sonbaharında vuku bulmuştur, yani Sırp Kroniği ve Mihály Konstantin bu konuda doğru bilgi vermektedir.

⁷⁰ Roma İmparatoru III. Frederik, kutsal tacı 24 Temmuz 1463 tarihinde Graz'da Macar delegelere teslim etti, fakat Türklere karşı tertiplenen Bosna seferi dolayısıyla taç giydirmeye töreni ancak 25 Mart 1464 tarihinde yapılabildi.

Nihayet taç giyen Macar kıralı Mâtyàs, Papa'nın da desteğiyle haç seferi hazırlıklarını sürdürürken 29 Ağustosta Papa II. Pius öldü, böylece şimdiye kadar olduğu gibi Mâtyàs yine yalnız kaldı. İşte bu sırada II. Mehmed büyük bir orduyla Bosna'ya girdi ve pekçok kalenin yanı sıra Yayça'yı da kuşatma altına aldı. Kıral Mâtyàs Yayça'nın zor durumda olduğunu öğrenince, çabucak Bosna'ya hareket etti. Sava'dan geçip İzvornik'i kuşatma altına alan Macar Kıralı, bu şekilde Padişaha Yayça kalesi kuşatmasını bırakılmak istiyordu. Bunun üzerine Padişah Minnet-oğlu Mehmed Bey'i Yayça kalesini kuşatmaya devam etmekle görevlendirdi, kendisi İzvornik'e yöneldi, fakat geçitler kapalı olduğundan ve kış da yaklaştığından Mahmud Paşa'yı Rumeli askerleriyle İzvornik'i kurtarmakla görevlendirdi, kendisi Sofya'ya geçti, kış orada geçirdi. Daha önce 500 askerle İzvornik'i beklemek üzere gönderilen Mihal-oğlu İskender Bey, kaleyi kahramanca savundu. Düşman kaleyi sıkıştırmıştı. Mahmut Paşa 3 günlük mesafeyi bir günde alarak buraya geldi. Gemileri olmadığı için Türk ordusu zorlukla karşıya geçti. Bu sırada Macar muhafızlar Mihal-oğlu Ali Bey'i akıncısıyla görüp Mahmud Paşa sanmışlardı. Kıral ise bütün teçhizatını orada bırakarak kaçtı, kale kurtuldu. Durumu öğrenen Paşa, Sava'ya kadar düşmanı takip etti, çoğunu öldürdü, bir kısmını esir aldı. Kıral nehri ilk geçenlerden olduğundan kurtuldu, bol ganimet elde edildi (*Tâc-üt Tevârih*, s. 164-166; *Tursun Bey*, 127-130).

II. Bosna seferi sonunda Macar Kıralı İzvornik'i alamadan kaçmış, sefer sonunda birşey elde edememişti. Aynı şekilde Yayça'yı geri alamayan Türkler de İzvornik galibiyetiyle yetinmek zorunda kalmışlardır. Türk kaynakları bu konuda bilgi verirken Yayça'nın alınmadığını kaydederler (*Kıvâmî*, s. 179-184; *Düsturnâme-i Enverî*, s. 101; *Neşri*, s. 199; *Oruç Bey*, s. 74; *Lütfî Paşa*, s. 186). 1486 Anonimi, S. Mehmed'in Macarların İzvornik üzerine hücum etmesi üzerine toplarını suya batırmaya ve geceleyin Yayça'dan ayrılmaya mecbur olduğunu kaydeder (s. 28). Türk kroniklerinden sadece İbn Kemal, Yayça'nın 1465'de ikinci defa S.

Kıral Mâtyàs'ın Birkaç Seferi

Kıral Mâtyàs'ın Türklerin Sava nehri kıyısında büyük bir sıkıntıyla ağaç ve topraktan inşa ettikleri Sabaç (Bögürdelen) adlı kaleyi aldığına dair verilen bilgi doğru görünüyor ⁷¹.

Mehmed tarafından düşürüldüğünü, fakat fethin tamamlanmadığını kaydeder. *Ibn Kemal'e* göre, Yayça 869 ilkbaharı ortalarında düştü, fakat Macar kıralının geldiğine dair haberler üzerine fetih neticesinin mühimmatının yerli yerinde kullanılmadan vakitsiz yürüyüşe sebep oldu, fetih tamamlanmadan ayrılmak zorunda kaldılar. Kale kuşatması Minnet-oğlu Mehmed Bey'e bırakılıp göçüldü. (VII. Defter; Vrk. 61b-64b.) Kıral Mâtyàs'ın savaş haberleriyle II. Mehmed'i kaçırdığına dair Thuröczy'nin verdiği haberi ihtiyatla karşılarken, Kıral Mâtyàs'ın İzvornik'te kuşatmayı yarım bırakarak Mahmud Paşa'nın önünden kaçtığına dair Türk kaynaklarının verdiği haberi birlikte değerlendirmeliyiz. Bizans kaynağı *Kritovulos'un* kaydı da Türk kaynaklarını doğrulamaktadır. *Kritovulos'a* göre, Kıral Mahmud Paşa'yı karşısında görünce gece kaçar. Paşa onları takip edip ordularını firara mecbur eder. Kıral ve askeri firar ederse de, Paşa pekoğunu takip ederek öldürür ve 200 kadar esirle padişahın yanına döner (s. 177-178).

Kıral Mâtyàs'ın 2 Eylül 1464 tarihli mektubu da Padişahın Kıral Mâtyàs'ın önünden kaçtığına dair bilgi vermez. II. Mehmed Bosna'ya girdikten sonra Yayça kalesini 41 gün kuşatmış, kale duvarlarını hemen hemen çöktürmüştür. Padişah son hücumu 22 Ağustos günü akşama doğru başlamış, bütün gece ve ertesi gün öğleye kadar devam etmiş, fakat Macarlar onları püskürtmüş ve onlar da geri dönmüşlerdir (*Wertner*, s. 88).

⁷¹ Kıral Mâtyàs Ekim ortalarında sefere çıktı. Seferin ilk durağı Sava kıyısında 4 yıl önce inşa edilen Sabaç (Bögürdelen) adlı kaleydi. Bu kale Türklerin ganimet seferlerinin hareket noktalarından biriydi. Ayrıca Hıristiyan esirlerin hapiskenisiydi. Gaspedilen hazinelerin deposu olarak hizmet görüyor ve Belgrad'ın emniyetini tehdit ediyordu. Kuşatma 1476 yılının ilk günleri başladı. 1200 kişilik muhafız birliği kuvvetli bir şekilde karşı koydu, nihayet kurtarılması için gönderilen birlik de yardımcı olamayınca 15 Şubatta kapılarını açtı. Mâtyàs kaleyi tamir ve teçhiz ettikten sonra, seferi devam ettirmek kararıyla Buda'ya döndü, fakat beklenmeyen hadiseler dizesi bunu engelledi (*Fraknoi*, s. 259-260; *Rönaï*, s. 320). Bizim kaynaklarımızda Sabaç kalesiyle ilgili pek az bilgiye rastlıyoruz. *Tâc-üt Tevârih*, Osmanlı topraklarına katılmış bulunan Koviloviç (Kobiloviç) yöresinde Macar kıralının taş ve ağaçtan iki kale yaptırdığını ve Tuna'nın öte yakasında bu iki kalenin hizasında bir başka kale daha inşa ettirip tahkim ettiğini öğrenen Mehmed'in sert kışa rağmen, kaleyi kuşattığını ve kaleyi fethettiğini (s. 167-168) kaydeder.

Önemli Macar kaynaklarından Szerémi de, Kral Mâtyàs'ın Sırbistan sınırında bulunan Szabács (Bögürdelen) kalesini ve bundan başka Bosna'da bulunan Yayça kalesini Türklerden aldığına kaydeder (Szerémi, György, Mogyarország romlásáról. Budapest 1979, s. 36.).

BİBLİYOGRAFYA

TÜRK KAYNAKLARI

- AHMED ŞEMSEDDİN KEMALPAŞAZÂDE, (İbn Kemal), IV. Defter. Ali Emiri Ef. (Millet Ktp.) No. 27.
- AHMET ŞEMSEDDİN KEMALPAŞAZÂDE, (İbn Kemal), VII. Defter. Ali Emiri Ef. (Millet Ktp.) No. 31.
- AHMET ŞEMSEDDİN KEMALPAŞAZÂDE, (İbn Kemal), Tarih-i Feth-i İstanbul. Şehid Ali Paşa (Süleymaniye Ktp.) No. 2720.
- ANONİM TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN, Die Altosmanischen Anonymen Chroniken. F. Giese. Breslau 1922.
- AŞIKPAŞAZÂDE, Tevârih-i Âl-i Osman. Friedrich Giese. Leipzig 1929.
- ATSIZ, Osmanlı Tarihleri. İstanbul 1949.
- BAŞTAV, Ş., XVI. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi Ankara 1973.
- BEHCET EL-TEVÂRİH, (Tercüme) Es'ad Ef. (Süleymaniye Ktp.) No. 2213.
- ENVERİ, Düstûrnâme-i Enverî. Neşreden: M. Halil Yinanç. Türk Tarih Encümeni Külliyyatı. İstanbul 1928.
- FERİDUN BEY, Münşeât-i Selâtin. İstanbul 1274.
- GAZAVÂT-İ SULTÂN MURAD b. MEHEMMED HÂN, Neşredenler: Halil İnalçık, Mevlûd Oğuz. Ankara 1978.
- HADİDİ, Tarih-i Âl-i Osman. İ. Üniv. Ktp. T.Y. 1268.
- HOCA SA'DÜ'D-DİN b. HASAN CAN, Tâc-üt Tevârih. İstanbul 1279.
- İBN KEMAL, Tevârih-i Âl-i Osman. (Tenkitli Transkripsiyon) Neşreden Şerafettin Turan, Ankara 1957.
- KARAMÂNİ MEHMED PAŞA (Nişancı), Tarih-i Nişancı. İ. Üniv. Ktp. T.Y. 1426.
- KIVÂMÎ, Fetihnâme-i Sultan Mehmed. F. Babinger. İstanbul 1955.
- LÜTFİ PAŞA, Tevârih-i Âl-i Osman. Âli Neşri. İstanbul 1341.
- NEŞRÎ, Chinnümâ Taeschner Neşri. c. I. Leipzig 1951.
- NEŞRÎ, Cihannümâ. M. Altay Köymen, F.R. Unat Neşri c. I, Ankara 1948. c. II. 1957.

- ORUÇ BEY, *Tevârih-i Âl-i Osman*. F. Babinger. Hannover 1925.
 SARICA KEMAL, *Selâtin-nâme*. I. Üniv. Ktp. T.Y. 331.
 SOLAKZÂDE, *Solakzâde Tarihi*. İstanbul 1297-1298.
 TURSUN BEY, *Tarih-i Ebu'l-Feth Sultan Mehmed Han*. İstanbul 1330.
 1486 *TEVÂRIH-I ÂL-I OSMAN*, József Thüry, *Török történetirök*. c. I.
 Budapest 1893.

BİZANS KAYNAKLARI

- DUKAS, *Bizans Tarihi*, Çev. V.L. Mirmiroğlu. İstanbul 1956.
 HIERAX, Vilmos Pecz: *A varnai csatâröl*. Szâzadok 1894.
 KRITOVULOS, *Tarih-i Sultan Mehmed Han Sâni*. Çev. Karolidi. İstanbul 1328.
 ZOTIKOS PARASPONDYLOS, Vilmos Pecz: *Zotikos költeménye a varnai csatâröl*. Szâzadok 1894 (Çev. Hicran Akin. *Zotikos'un Varna Savaşına Dair Manzumesi*. A.Ü. D.T.C. Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi. XIV. Cilt Ayır Basım Ankara 1983).
 GEORGIOS SPHRANTZES, *Vekâyinâme*. Terc. V.L. Mirmiroğlu (TTK'da gayri matbu nüsha).

DİĞER KAYNAKLAR

- BEHEIM MIHÁLY, *élete és művei a magyar történelem szempontjából*. Neşreden Jacob Bleyer. Szâzadok 1902.
 BERTRANDON de la BROQUIÈRE, *utazása 1433* (*Mémoire de Inst. Nat. des sciences et arts: Sciences mor et pol. V. cilt*) *Règi utazások Magyarországon és Balkán-félszigeten 1054-1717*. István Szamota Budapest 1891.
Bulgar ve Sırp Kronikleri., Neşreden A. Nimet Kurat. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. Cilt III. sayı 4-5 (1965).
 DECRETA REGNI HUNGARIAE 1301-1457, Neşredenler: Franciscus Döry, Georgius Bónis, Vera Bácskai. Budapest 1976.
 HORVÁTH, JÁNOS, *A magyarok krönikája*. Budapest 1978.
 JEAN De WAVRIN *KRÖNIKÀJÀBÒL*, Neşreden Lajos Kropf. Szâzadok 1894.
Magyar Törvénytár CJH 1000-1526. évi törvénycikkek. Budapest, 1899.
 MÁLYUSZ, ELEMÉR, *Zsigmond-kori oklevéltár I-II (1387-1410)*. Budapest, 1951-58.

- NICOLO BARBARO, Kostantiniye Muhasarası Ruznâmesi. İstanbul 1953 ve Şemseddin T. Diler neşri İst. 1976.
- SCHILTBERGER, Ali Emiri Ef. (Millet Ktp.) No. 281. (Terc. Kurmay Binbaşı Hakkı Muhlis 1338).
- SCHWANDTNER, JOHANNES GEORGIUS, Scriptorum rerum Hungaricarum veteres ac genuini. c. I. Vindobonae 1766.
- SILBERSCHMIDT, Max, Venedik Menbalarına Nazaran Türk İmparatorluğunun Zuhuru Zamanında Şark Meselesi. Çev. C. Köprülü. İstanbul 1930.
- SZERÉMI, GYÖRGY, Magyarország romlásáról. Budapest 1979.

ARAŞTIRMALAR

- ANGYAL, DÁVID: A szegedi béke. Történelmi Tanulmányok. Budapest 1937.
- ATIYA, A.S., The Crusade in the Later Middle Ages. New York 1965.
- ATIYA, A.S., The Crusade of Nicopolis. London 1934.
- ATIYA, A.S., Crusade, Commerce and Culture. Bloomington 1962.
- BABINGER, F.: Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri. Çev. C. Üçok. Ankara 1945, (TTK'da gayri matbu nüsha).
- BALÁSSY, FERENC: Körmöczi okmányok Kátayakról. Sz. 1875.
- BAŞTAV, Ş.: Valeur de l'Oeuvre de Doukas. Cultura Turcica. Ankara 1965.
- BAŞTAV, Ş.: Laonikos Halkondil (Henüz neşredilmeyen makalesi.).
- BAŞTAV, Ş.: Türk Tarihi Bakımından Dukas'ın Eserinin Değeri. Türk Kültürü Araştırmaları. Yıl 2, Sayı 1-2, Ankara 1965.
- BAŞTAV, Ş.: XV. Asırda Türklerin Belgrad Muhasaraları ve Macarlar (Henüz neşredilmeyen makalesi).
- BEIGEL, ISTVÁN: Adalék Bonfinus élete történetéhez. Sz. 1902.
- BRÉHIER, LUIS: Vie et Mort de Byzance. Paris, 1947.
- DEÉR, JÓZSEF: Zsigmond király honvédelmi politikája. Hadtörténelmi Közlemények 1935-36.
- DELİLBAŞI, MELEK: Johannis Anagnostis "Diügisıs Peri Tıs Tefteas Aloseos Tıs Thessalonikis". Tarih Araştırmaları Dergisi 1970-1974. Cilt VIII-XII. Sayı 14-23. Ankara 1975.
- ELEKES, LAJOS: Hunyadi. Budapest 1952.

- ERZİ, A. SADIK: Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar. Belleten 1950.
- FRAKNÖI, VILMOS: a Hunyadiak és a Jagellök Kora (1440-1526). Budapest 1896.
- FRAKNÖI, VILMOS: A budai krònika Chronica Hungarorum 1473. Budapest 1900.
- GIBBONS: Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu. Çev. R. Hulusi. İstanbul 1928.
- GÖKBİLGİN T.: XV. Asrın Birinci Yarısında, II. Murad Devrinde Hıristiyan Birliği ve Osmanlı-Macar Mücadeleleri Sırasında Edirne (Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı) Ankara 1965.
- GÖKBİLGİN, T.: Osmanlı Tarih Yazıcılığı. Belleten 1971.
- HALECKI O.: The Crusade of Varna. New York 1943.
- HAMMER: Devlet-i Osmaniye Tarihi. Terc. Atâ Bey. c. I-II. İstanbul 1329.
- HORVÁTH, JÁNOS: A magyar irodalom kezdetei. Budapest 1931.
- HORVÁTH, JÁNOS: Az irodalmi műveltség megozslása. Budapest 1944.
- HÖMAN, BÁLINT-SZEKFÜ, GYULA: Magyar történet. c. III. Budapest 1935-36.
- IORGA, N.: İstanbul'un Zaptı Hakkında İhmal Edilmiş Bir Kaynak Çev. Fazıl Işıközlü, Adnan Sadık Erzi. Belleten 1949.
- IVANFI, EDE: Keve vârmegye emleke. Századok 1872.
- JIREČEK, CONSTANTIN JOS.: Geschichte der Bulgaren. Prag 1876. Bölüm XVIII ve XIX. Çev. Fazıl Işıközlü (TTK'da gayri matbu nüsha.).
- İNALCIK, HALİL: Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar. Ankara 1954.
- İNALCIK HALİL: Bibliyografya (V.L. Ménage: Neshri's History of the Ottoman the Sources and Development of the text. London 1964) Belleten, cilt XXIX, Sayı 116. 1965'den ayrı basım. Ankara 1965.
- KATANO, A. STEPHANO: Historia Critika primorum Hungariae ducum, ex fide domesticorum et exterorum scriptorum. Pestini 1778.
- KLAIČ, VJEKOSLAV: Bosznia története. Macarcaya çeviren I. Szamota. Nagy-Becskerek 1890.
- KLANICZAY, TIBOR: A magyar irodalom története. Budapest 1982.
- KNAUZ, NÁNDOR: az 1397-ki országggyülés. Magyar Történelmi Tár. Pest 1857.

- LEVEND, A.S., *Gazavatnâme-i Mihaloğlu Ali Beğ*. Ankara 1956.
- MÁLYUSZ, ELEMÉR: *A Thuróczy János krónika és forrásai*. Budapest 1967.
- MÁLYUSZ, ELEMÉR: *Zsigmond király központosító törekvései Magyarországon*. *Történelmi Szemle*. Yıl 1960, sayı 2-3'den ayrı basım.
- MÁLYUSZ, ELEMÉR: *Thuróczy János krónikája és a Corniva*. *A filológiai Közlöny*. yıl 1966, sayı 3-4'den ayrı basım. Budapest 1966.
- MÁLYUSZ, ELEMÉR: *A Thuróczy-krónika XV. századi kiadásai*. *Magyar Könyvszemle*. 1967.
- MILLEKER, BÓDOG: *A törököknek első betörései Dél-Magyarországra Zsigmond és Albert királyok idejében 1393-1439*. Temesvár 1914.
- MISKOLCZY ISTVÁN: *Nápolyi László*. *Századok* 1922.
- MORAVCSIK, Gy.: *A magyar történet bizánci forrásai*. Budapest 1934.
- MORAVCSIK, Gy.: *Bizánci császárok és követeik Budán*. *Századok* 1961.
- MORAVCSIK, Gy.: *Görög költemény a várnai csatáról*. Budapest 1935.
- MORAVCSIK, Gy.: *Türk Tarihi Bakımından Bizans Kaynaklarının Ehemmiyeti*. II. *Türk Tarih, Kongresi*. İstanbul 1937.
- MORAVCSIK, Gy.: *Byzantinoturcica I*. Budapest 1942.
- OSTROGORSKY: *Geschichte der Byzantinischen Staates*, München 1963.
- PÉCZÉLY, JÖZSEF, *A magyar története*. C. II. Debrecen, 1837.
- PERJÉS, GEZA: *Az Osmán birodalom európai háborúinak katonai kérdései (1356-1699)*. *Hadtörténelmi Közlemények* 1966, 1967.
- PESTY, FRIGYES: *Zsigmond király fogságának ideje*. *Magyar Tudomány Értekező*. Pest 1862.
- POGODIN, P.: *1453'de Bizans'ın Türkler Tarafından Muhasarası ve Alınması Tarihinin Kaynaklarına Ait Bir Hülasa*. *Jurnal Ministerstva Narodniyago Prosvetçeniya Şestoye Desyatiletieyi (Millî Eğitim Bakanlığı Dergisi) Bölüm CCLXIV*. 1889. Çev. M.E. Rezulzade.
- PODHRADCZKY, JOSEPHUS: *Chronicon Budense textum recognovit*. Budae 1838.
- PÖR, ANTAL-SCHÖNHERR, Gyula, *Az Anjou ház és örökösei (1301-1439)*. Budapest 1895.
- RÁZSÓ, GYULA: *A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély (1393-1437)*. *Hadtörténelmi Közlemények* 1973.
- RÓNAI, HORVÁTH JENŐ: *Magyar hadi krónika*. C. I. Budapest 1895.

- SALAMON, FERENC: Magyarország a török hódítás korában. Budapest 1895.
- SINKOVICS, ISTVÁN: A török elleni védelem fő kérdései. Hadtörténelmi Közlemények 1966.
- SZÉKELY, OTTOKÁR: Hunyadi János első hadjáratai. Hadtörténelmi Közlemények. Budapest 1919-1921.
- LE ROULX, DELAVILLE: La France en Orient au XIVe éme Siècle. c. I. Paris 1886.
- TANSEL, SELAHATTIN: Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti. Ankara 1953.
- THÜRY, JÖZSEF: Török történetirök. c. I. Budapest, 1893.
- UNAT, F.R.: Anonim Bir Tevârih-i Âl-i Osman Nüshası Hakkında. VI. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1967.
- VARJÜ, ELEMÉR: A Thuröczy-krönika kiadásai és a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában őrzött példányai. Magyar Könyvszemle. Új folyam 10 (1902).
- YINANÇ, M. HALİL: Düsturnâme-i Enverî Medhal. İstanbul 1930.
- WENZEL, GUSZTÁV: Marino Sanuto Magyarországrol 1496-1501 ben. Századok 1871.
- WENZEL, GUSZTÁV: Hunyadi János levele 1444-ből. Századok 1869.
- WERTNER, MÖR: Magyar hadjáratok a XV. század második felében. Hadtörténelmi Közlemények 1912.

EL KÍTAPLARI

- Bursalı Mehmed Tahir*, Osmanlı Müellifleri. C. I-III. İstanbul 1333-1342.
- İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Katalogları Türkçe, Tarih Yazmaları*. Türk Tarihine ait Eserler. Milli Eğitim Bakanlığı neşri. İstanbul 1943.
- Kosáry, Domokos*, Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. C. I. Budapest 1970.
- Kurat, A.N.*, Orta Zaman Tarihi İçin Kısa Bir Bibliyografya. İstanbul 1934.
- Kurat, A.N.*, Bizans'ın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri. Türkiyat Mecmuası 1935.
- Magyarország Történeti Kronológiája I. A Kezdetektől 1526-ig*. Budapest 1981.

Muralt, Eduard de, Essai de Chronographie Byzantine. St. Petersbourg II. C. 1871.

Szentpétery, Imre, Oklevéltani Naptár. Budapest 1912.

ANSİKLOPEDİLER

İslâm Ansiklopedisi, Âşık Paşa-zâde Maddesi. Yazan F. Köprülü, C. 1.

İslâm Ansiklopedisi, Kemâl Paşa-zâde Maddesi. Yazan İsmet Parmaksızoğlu, A. 6.

İslâm Ansiklopedisi, Karamânî Mehmed Paşa (Nişancı) Maddesi. C. 7.

İslâm Ansiklopedisi, Neşrî Maddesi. Yazan Şehâbeddin Tekindağ, C. 9.

İslâm Ansiklopedisi, İstanbul Maddesi. Yazan: M. Tayyib Gökbilgin. C. 2.